

Bajna György (Gyergyószentmiklós, 1943) – újságíró, Gyergyószentmiklós

Bálint Tamás (Székelyudvarhely, 1985) – költő, Székelyudvarhely

Borsodi L. László (Csíkszereda, 1976) – költő, irodalomtörténész, Csíkszereda

Czegő Zoltán (Bukarest, 1938) – költő, író, Sepsiszentgyörgy

Czilli Aranka (Kovászna, 1982) – költő, tanár, Kovászna

Dr. Darvas-Kozma József (Csíkszentsimon, 1950) – pápai káplán, esperes, plébános, Csíkszereda

Fehér Renátó (Szombathely, 1989) – költő, szerkesztő, Budapest

Ferdinandy György (Budapest, 1935) – író, kritikus, Budapest

Fodor Györgyi (Gyergyószentmiklós, 1981) – irodalmi titkár, Gyergyószentmiklós

Juhász Róbert (Zalaszentgrót, 1980) – német nyelv- és irodalomtanár, Zalaegerszeg

Kiss László (Gyula, 1976) – író, szerkesztő, Gyula

Kiss Lóránd (Marosvásárhely, 1973) – restaurátor, Székelybós

Lokodi Imre (Nyárádremete, 1960) – író, újságíró, Mikháza

Máriás József (Felsőbánya, 1940) – irodalomtörténész, Nyíregyháza

Mezey Katalin (Budapest, 1943) – költő, író, Budapest

Muszka Sándor (Kézdivásárhely, 1980) – költő, Szépvíz

Dr. Nagy Lajos (Nagyernye, 1933) – helytörténész, Sepsiszentgyörgy

Payer Imre (Budapest, 1961) – költő, Budapest

Pieldner Judit (Sepsiszentgyörgy, 1975) – kritikus, a csíkszeredai Sapientia EMTE tanára, Sepsiszentgyörgy

Terék Anna (Topolya, 1984) – költő, Budapest

Térey János (Debrecen, 1970) – költő, író, drámaíró, Budapest

Vajda Anna Noémi (Sepsiszentgyörgy, 1978) – író, Kísiratos

Vallasek Júlia (Kolozsvar, 1975) – irodalomtörténész, Kolozsvar

Végh Balázs Béla (Börvely, 1953) – tanár, Nagykároly

Zsoldos Attila (Budapest, 1962) – történész, az MTA rendes tagja, Budapest

SZÉKELYFÖLD

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

„Azt mondják, azon a télen albánokat égettek a hulladék-feldolgozóban. Tüncoltak ezek a füstté vált albánok a nap helyén, az égen, nem látszottak tőlük a csillagok.”
(Terék Anna)

„Amikor dicsérnek, az nagyon jólesik két napig, az motiváló, utána viszont elkezdek félni, hogy vajon igazuk van? Mert ha igazuk van, akkor nem lehet ennél kevesebbet nyújtani; de nem biztos, hogy mindig lehet tartani a szintet. Nehezebb fogadni, de hasznosabb, ha építő jellegű kritikában részesítenek, az sokkal több ideig velem marad. Ilyenkor elkezdek javítani, próbálok tenni valamit. Megfigyeltem, amikor azt mondják, hogy jó voltam, a következő előadás sosem sikerül.”
(Máthé Annamária)

„Éppen nem lenne csodálatos, ha (...) László király lett volna az, aki a bihari székelyeket Erdélybe költöztette, amint az már a régebbi magyar történetírásban is felmerült. Az valóban nehezen hihető, hogy a Biharból áttelepítettek lettek volna az első határvédő székelyek Erdélyben, a 11. század végén azonban újabb, jelentős csoport csatlakozhatott a már addig is ott élőkhez.”
(Zsoldos Attila)

„Dr. Garda Dezsőnél aligha van Gyergyó XX. századi politikai vagy gazdasági vonatkozású históriájában jártasabb történész. (...) Az önrendelkezés tántoríthatatlan híveként pontosan tudta, hogy mi minden szükséges annak kivívásához, majd életben tartásához. Ezek között pedig ott van a vagyonközösség, a sajátos székely büszkeség egyik forrása, ami a gazdaembert olyankor legyinti meg, amikor arra a kérdésre kell válaszolnia, hogy mivel is rendelkezik, egyáltalán a maga ura-e?”
(Bajna György)

A SZÉKELYFÖLD TÁMOGATÓI:

HARGITA MEGYE TANÁCSA

RMDSZ ÉS A COMMUNITAS ALAPÍTVÁNY

SZÉKELYFÖLD ALAPÍTVÁNY

NEMZETI KULTURÁLIS ALAP

BETHLEN GÁBOR ALAP

KOVÁSZNA MEGYE TANÁCSA

ROMÁN KULTURÁLIS MINISZTERIUM

SZABADELADÁSI ÁR: 5,00 LEJ · 490 FT
ELŐFIZETŐI ÁR: 4,00 LEJ

SZÉKELYFÖLD XXI. ÉVFOLYAM 12. SZÁM 2017. DECEMBER

BÁLINT TAMÁS, FEHÉR RENÁTÓ,
MUSZKA SÁNDOR, TERÉK ANNA VERSEI
FERDINANDY GYÖRGY, KISS LÁSZLÓ,
LOKODI IMRE, TÉREY JÁNOS PRÓZÁJA
FORGÓSZÍNPAD: MÁTHÉ ANNAMÁRIA
DR. ZSOLDOS ATTILA: SZENT LÁSZLÓ ÉS A SZÉKELYEK
DR. NAGY LAJOS: TÉVEDÉSEK, LEGENDÁK,
MÍTOSZOK NYOMÁBAN
A KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR-IRODALOMBAN
VALLASEK JÚLIA: A SZÉKELY VERÉB
MEZEY KATALIN: NAPLÓ

XXI. ÉVFOLYAM 12. SZÁM 2017. DECEMBER

<i>Szépirodalom</i>	
Terék Anna: Fekete hó	5
Fehér Renátó: Határsáv (2)	10
Ferdinandy György: Hirtelen halál	11
Borsodi L. László versei	15
Kiss László: Negyven	20
Muszka Sándor versei	26
Térey János: Mintha te lennél itt az utolsó magyar	30
Bálint Tamás: Szennyes	42
Juhász Róbert versei	47
Lokodi Imre: Lehetetlen panzió	49
Czegő Zoltán versei	59
Czilli Aranka versei	62
Payer Imre: Erdőben	64
Vajda Anna Noémi: Bűnöm	66
<i>Forgószínpad</i>	
Az egyetlen hely, ahol bátor vagyok (Fodor Györgyi beszélgetése Máthé Annamária színművésszel)	91
<i>Ködoszlás</i>	
Dr. Zsoldos Attila: Szent László és a székelyek	97
<i>Irattár</i>	
Dr. Nagy Lajos: Tévedések, legendák, mítoszok nyomában a Kőrösi Csoma Sándor-irodalomban	110
<i>Reformáció 500</i>	
Dr. Darvas-Kozma József: P. Jegenyei Ferenc (1619–1684)	128
<i>Szemle</i>	
Pieldner Judit: Erdélyi próza B-től V-ig (Zsidó Ferenc: <i>Csak egyenesen!</i>)	139
Máriás József: Meditációk vigyázó toronyban (Cseke Péter: <i>Örökhagyók, értékvédők</i>)	144
Bajna György: Egy közbirtokosság és a város (Garda Dezső: <i>A gyergyószentmiklósi közbirtokosság története</i>)	148
Vallasek Júlia: A székely veréb (Tamási Áron <i>Erdélyi csillagok</i> című novellájáról)	151
Végh Balázs Béla: „Milyen szörnyű dolog az, ha valakire nem moso-lyognak” (Fodor Sándor <i>Csipike, a gonosz törpe</i> című meseregényéről)	157
Székelyföld-díjak, 2017	168
<i>Vendégház</i>	
Mezey Katalin: Naplójegyzetek	176
Előfizetők listája	181
<i>Székely Könyvtár</i>	
Lövetei Lázár László ajánlja Siklódy Ferenc <i>Könyvjegyek I.</i> című kötetét	194

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Lövétei Lázár László (llovetei@yahoo.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: György Attila (gyorgyattila@hr.astral.ro)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
Molnár Vilmos (urbsic@yahoo.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (csillapor@freemail.hu)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Léstyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Antal Margit (margitantal57@yahoo.com)
TITKÁRNŐ: Simon Ildikó (ildiko.simon@ymail.com)
KÖNYVELŐ: Balázs Sarolta (balazssarolta13@gmail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSAK: Bogdán László, Farkas Árpád, Lakatos Mihály,
Lőrincz György, Nagy Koppány Zsolt,
Tánczos Vilmos, Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke – Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997–2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Borboly Csaba,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz. P. O. Box: 149.

Telefonszámok: 0266–311 775, 0266–311 026 (fax), 0746–195 413

E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro

Honlap: www.hargitakiado.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek: negyed évre 15,00 lej, fél évre 30,00 lej, egy évre 60,00 lej.
Külföldieknek: negyed évre 22,50 lej (1500 Ft, 7 EUR), fél évre 45,00 lej (3000 Ft,
14 EUR), egy évre 90,00 lej (6000 Ft, 28 EUR).

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:
Simon Ildikó la Editura Harghita, P.O. Box: 149.

Külföldi előfizetőinknek a folyóirat árához hozzászámítjuk a postaköltséget is.

Folyószámláink: RO10 RNCB 0152 0423 6585 0001/RON
RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR
RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita
SWIFTCOD: RNCBROBU

Terék Anna
FEKETE HÓ

Azon a télen is akkora volt a csend,
hogy az ember csak félni tudott benne.
Mint robbanás előtt, ahogy füttyül
a föld felé közeledő bomba,
úgy füttyült a csönd abban a repedő télben.
Markolta a fagy a búzatáblákat,
mintha meg akarná rázni az egész Földet.

Apám a kaszárnya előtt állt,
egyik lábáról a másikra billent.
Abban a megfagyott tájban
csak ő mozgott, mindenki állt.
Állt mérgesen anyám,
állt a nővérem, és én is,
egy katona sem mozdult.

A kaszárnya előtt billegett,
szemhéja félig lecsukva,
mint aki utólag szégyelli
az összes lenyelt korty pálinkát.
Pedig minden katona iszik.
Nem is lehetne azt máshogy,
nem igaz, uram?

Apám körül fekete volt a hó.
És én féltem, mert láttam,
hogy az apám is fél,
anyám meg úgy dühös,
hogy nem lehetett tudni,
attól fél, hogy apámat
a harctéren lövik le,
vagy attól, hogy esetleg majd
sosem lövik le.

Amíg apám tartalékos volt,
lassan kilopta nekünk
a fél kaszárnyát,
hozott csajkát, bőrövet,
zöld kabátot, katonatáskát,
jégeralsót és bakancsot,
evőeszközt és fémtányért,
amire az olvasztott cukrot csöpögtettük.
Nekem a legjobban az tetszett,
mikor apám megmutatta,
a széles bőrövön hová kell
akasztani
a kézi gránátot.
És én nagyon bánkódtam,
hogymint gránátot nem hozott haza.

Végül nem vitték el apámat,
ott ücsörgött végig a kaszárnyában
és kimenőn csak hordta haza a dolgokat.
És elmúlt minden, lassan.
De a csontjai mellett ott maradt,
a szövetek közé tapadt
a szomorúság, vagy félelem, vagy
ki tudja mi lehetett az.

Apám innentől kezdve már
nem akart semmit sem látni,
se anyámat, se bennünket,
se saját magát.
Valahogy próbálta a szemét
egyre homályosabbá tenni,
hogymint ne kelljen látni semmit.
Annyi pálinkát ivott,
hogymint nem tudott a saját lábán megállni,
a szekrénynek dőlt, a ház falának,
nekidőlt minden utcának,
így billent meg az egész város,

így dőlt vele együtt az egész világ, uram.
Mintha soha nem is lett volna
semmi, ami megtámasztotta volna
az életet.

Emlékszem, szürke volt és száraz a tél.
A fagy a háztetőkre mászott,
füstölte az eget a falu.
Azt mondják, azon a télen albánokat
égettek a hulladék-feldolgozóban.
Táncoltak ezek a füstté vált albánok
a nap helyén, az égen,
nem látszottak tőlük a csillagok.

Én meg csak álltam abban
a szürke, száraz télben, és
néztem, hogy billeg, tántorog
az én apám,
és hiába álltam egy helyben,
mert mintha
beleakadt volna apámba
az élet, úgy dőlt és csúszott
körülottem minden.
Aztán egyre csak fékezett
és indulni próbált
az élet, csikorgott minden,
míg végül meg nem állt.

Mert megállt az idő,
állt a levegőben az
összes porszem, uram,
nem mozdult a felhők között
egyetlen madár sem.
Álltak az autók, a nénikék
álltak a járdán,
ott álltam én is mellettük,
nézve rettegve ezt

az ismeretlen billegést,
megakadt bennem a lélegzet,
és szerettem volna nagyon,
ha el tudok futni, vagy ha
a szemeimet el tudom takarni,
de oly mozdulatlan volt minden.

Az ember agya néha,
mint túlfeszült áramtól a biztosíték:
kicsapódik, zárlatos lesz.
Zúg, zúgni kezd minden,
aztán egy halk kattanas és kész.
Az ember megáll.
És nehéz feszült testünkkel
újra megmozdulni.
Hiába mondja mindenki,
hogyan induljunk tovább.

Apám semmitől sem tudott
volna megvédeni engem.
Ha nem lett volna részeg,
akkor sem.
Hiszen saját magát sem tudta
megvédeni semmitől, soha.
És az a legrosszabb, uram,
hogyan az apám saját magától
sem védett meg. Csak nyúltak
a napok, egyre mélyebbre
toltak, a föld alá.
Sár volt a körmöm alatt,
sár volt a fogam közt,
és lent, a tudóm alján.

Talán ekkor kezdett a darabjaira
hullani minden, itt kezdtek
el a dolgok szétesni, uram,
már nem értettem,

hol van a határa annak,
ami ellen még tehetek valamit,
és mit mérgez meg véglegesen
a puszta lényem,
mikor vagyok jó, miért voltam én rossz,
hogy ennyi büntetést kell eltűrjek
egyhuzamban.

Bögöz, református templom (részlet)

Fehér Renátó
HATÁRSÁV (2)

A gesztenyesor tölcseértorkolatában
a főépület – lehorgonyzott anyahajó.
Lassan ereszkedik a fürkésző tekintet,
római számot tanul a homlokzatról,
benézne egy tátongó emeleti szobába.
Hova lát ki, aki odabent párkányra könyököl?
Ha laposat pislant, tengeröböl, különben hegyláb.
Itt régen fiúkat edzetek kiadni parancsot,
csak a vastag zubbonytól nem hallatszott,
ahogy megroppant a bordakosarakban, mint
szökőkútkáva a fagyban, a hősiesség.
A katonás menetoszlopból aztán
a dadogó lépés lett a város szívverése.
Áll a szökőkút közepén, de gyakorlótérnek
nyoma sincs, a ködben sorakozók jajgatása
az évtizedek alatt kinémult a parkból.
A kiképzés szigorát váltotta a kúra rutinja:
az uszoda feszített víztükrét kacska végtag szeli,
a lélegzetvétel ziháló és javíthatatlan,
sziszegő hang szivárog így a szájüregből,
mint szél az allén.
S ott guggol, aki az avarban termést gyűjt,
hallgatag, akár egy turistajelzés.
S ha nem is fértek végül a zsebébe,
emlékszik minden kézbe vett gesztenyére,
formából, színből, fényből, sérülésből
ismeri fel azt is, aki rá vigyáz,
tőle kap arcot, amikor közel ér,
a kezét fogja, ha az osztály kirándul,
fel és alá ezen a határsávon.

Ferdinandy György
HIRTELEN HALÁL

A konyha ajtaja kinyílt, a felesége bedobott valamit.

- Megint ezeket hallgatod? - kérdezte.

Az öregember minden reggel a konyhaasztalnál várta a hatórás híreket. Amikor visszament a szobába, az asszony már a képernyő előtt nézte az amerikai csatornát.

- Van itt valami üzenet!

Egymással spanyolul beszéltek, de a külvilággal mindketten az anyanyelvükön. Angolul az asszony, magyarul az öreg.

- Üzenet?

A netes portált nem tudta - a felesége így mondta - kinyitni. Nem is érdekelte. Neki csak a postás hozott levelet.

- Valami meghívó! - motyogta az asszony.

- Tüntetés? Klímaváltozás?

- Azt már leszavazta a parlament.

Az e-mail - az emil - Brüsszelből érkezett. Az unokája küldte. Egy kislány: a nevére hirtelen nem emlékezett. Az asszony - a második felesége - egy noteszben tárolta a neveket.

- Az aneszteziológus! - szólt most a férfi után.

Az már az ágyon ülve dörzsölte a lábát. A bőre minden reggel jéghideg.

- Mi van vele? - nyögte.

- Semmi. Férjhez megy.

- Charlotte! - tette hozzá, amikor már ő is reggelizett.

- Meghívtak! - kiabálta az asszony.

Még nem döntötte el, hogy csak figyelmetlen, vagy már töksüket az öreg.

- Minket?

- Engem ugyan nem!

- Nélküled - legyintett - én már sehová se megyek.

*

Brüsszelben a nagy háború végén járt utoljára az öregember. Egy talán sosemvolt másik életében, még tízévesen.

- Hajnalban érkeztünk - mondta most. Arra, hogy hajnalban, jól emlékezett.

Volt valami nagy szála a pályaudvaron. Meleg italt kaptak, később, amikor már kivilágosodott, felolvasták a neveket. Óriási terem volt, és valahonnan felülről érte őket a nap. Elmúlt dél, mire szétosztották a sok száz gyereket.

- Minket, kettőnket - folytatta - együtt vitt el egy apró, illatos asszony. Talán, mert már csak ketten maradtunk. Tante Cécile-nek hívták, elmagyarázta, hogy így kell majd őt szólítanunk.

Az Avenue Louise-on lakott. Még arra is emlékszem, hogy a 240. szám alatt.

Emeleti lakás volt, illatos az is, mint egy múzeum. Bejött valami szakácsnő-féleség, ágyneműt hozott. Nem emlékszem a részletekre. Amikor felébredtem, már elvitték a másikat.

- Figyelsz? - kérdezte a felesége. Mellékeltek egy videót!

A helyszínen készült felvételek! - írta a Charlotte nevű unoka, akiről kiderült, hogy diplomás orvos és hogy Waterloo-ban háza van.

A képeken kastély, vizesárok, felvonóhíd, őrtorony. A szálloda, ahol a család szobát foglalhatott.

- Szép kislány! - mondta az asszony.

Brüsszelben is volt egy ilyen szőke, kékszemű lányka. Lise. Az első nagy, reménytelen szerelem. Még sokáig leveleztek, később, amikor a fiú már hazament.

- Szóval? - kérdezte az asszony. - Bejelentkezel?

- Csak veled! - felelte.

A dolog egyelőre ennyiben maradt.

*

Gazdag család volt! - mesélte tovább. Gyárosok. Iskolába járattak. Minden reggel autón vitt el Viktor, a sofőr. A bácsi nap mint nap kijavította a házi feladatokat. Volt róla szó, hogy örökbe fogadnak. Aztán ez valahogyan félbemaradt.

Sírtam, amikor letelt az év, és Viktor kitett a pályaudvaron. Sok minden történt velem egy év alatt.

Az asszony ült a számítógép előtt, és nyomogatta a gombokat.

- A tanító, Huart úr, adott nekem egy díszes albumot. *La Patrie Belge*. Ha akarod - mondta - megmutathatom.

De a felesége akkor már aludt.

A borítót megrágták az egerek, a Beffroi tornya még éppen átütött a színes kartonon. Huart úr azt írta bele, hogy ne felejtse el fogadott hazáját, Belgiumot.

- Szép, kerek betűi voltak.

Megint a lábát dögönyözte. A bőrének ilyenkor már sötét, szederjes színe van.

- Szóval? - kérdezte.

- Azt hittem, hogy már foglaltál.

Kettesben kerestek egy ilyen úgynevezett fapados járatot.

- Hová rohansz?

- A körzetihez! - türelmetlenkedett. Felíratom - mondta - a gyógyszereket.

A busz percre pontosan érkezett.

- Te, fiam! - fogadta az asszony. - Ez itt mit jelent?

A foglaláson volt egy rajz a sarokban. *La mortsubite!* A hirtelen halál.

- Különös reklám! Biztos vagy benne, hogy ez egy szálloda?

- Mi lenne!

- Valami krematórium?

- Hülyeség.

Keresték tovább a fapados járatokat.

*

- Az úgy van - magyarázta -, hogy a serfözde fölött gomolyognak a muslicák. Beleszédülnek. Beleölik magukat.

- A polgári esküvőn - mondta az asszony - nem vesznek részt, csak a legközelebbi rokonok.

- Ez ránk nem vonatkozik.

- Rám pedig még annyira sem!

- Másnap, a szertartás után lesz egy fogadás. Mondd - kérdezte az asszony -, megvan még az öltönyöd?!

- Miért ne lenne meg!

- Mert nekem nincs mit magamra vennem!

A kordbársony kabátot még az első felesége vette. Valami temetésre kellett. A nyugdíjazása után, mint a legyek, hullottak körülötte az emberek.

- Nem találok! - mondta az asszony.

Kezdték számolgatni ezt a belga utat.

- Ő is ott lesz? - kérdezte az asszony.

- Kicsoda?

- Jól tudod.

Hát ez ugye elkerülhetetlen. A két nő találkozni fog.

- Nem, nem! - rázta a fejét az asszony. - Te csak menj! A te lányod! Én itthon maradok.

Kezdődött minden előről. A veled és a nélküled. A megyek és a maradok.

*

Gomolyognak a muslicák. Elszédülnek, beleölik magukat. Dél van, ők ketten az utolsók. Egy szőke lány és egy tizéves fiúcska. Lise? Charlotte? A lánya? Szent Aldegonde oltára előtt adja őket össze a pap.

Székeltyderzs, unitárius templom (részlet)

Borsodi L. László
TENYÉRNVI POR

ÜKAPÁM, EGY NÉV

Ükapám félig magyar, félig német, és egészen katolikus, egészen magyarországi és örökre erdélyi, aki nem szívleli a románokat se, a szászokat se, de elviseli, hiszen velük, belőlük is él. Ükapám kisiparos, ükapám egy borbélydinasztia kezdete. Ő az alfa: frizurák és szakállak, szőrök és hajszálak ősatya, akinek fia és fiának fiai is szépülni vágyó kuncsaftok kitarítottjai lesznek, egy lyukban, üzlethelyiségben majd körömszakadtig rájuk várnak, kedvüket, kegyüket keresik, visszatérésükért esedeznek. És ükapám az ómega, akinek a fia a családnevet ledobja, mint borbélymester a nap végén hajszálás-szörös köntösét, kései utódja pedig tanár lesz, aki pénzt fizet másnak, hogy tisztaságával léphessen tanítványai elé.

Ükapám asszonyával áll az időben, egymás kezét fogják. Sértődött és csalódott, önérzetes és büszke. Ükapám a semmi, s hogy meddig tartok én. Név egy anyakönyvben. Szám egy képletben.

Biricz Flórián
1839 (?), Csesznek - ?, Brassó (?)

ÜKANYÁM, A BORBÉLY FELESÉGE

Ükanyám szelíd asszony, ükanyám a borbély felesége. Nemcsak a házban, a műhelyben is ő takarít, férje munkaköpenyét mindig szépen a székre teríti, kezével egyet simít rajta, s ha itt-ott kósza szőrt, szálát lát, körmével egyenként leszedi. Megnézi, minden szerszám a helyén van-e, s szól emberének, ha az első kuncsaft megérkezett.

Ükanyám, a borbély felesége gyereket nevel, varr, fon, mos, ebédet főz, s ha a műhelyből hangos beszédet hall, azonnal ott terem. A békétlenkedő vendéget lecsillapítja, aki nem fizet, arra rápirít, megígéri neki, hogy többé nem fogadják, és káromkodó férjéért

imádkozik. A visszatérő kliensekkel elcseverészik, együtt siratják a világ sorsát, együtt kacagnak a kövér ispánon.

Ükanyám, ha a nap végén bezár a műhely, megsimogatja férje arcát, s megszámolja, aznap mennyit keresett. Közben összebékül egymással nyírógép és olló, grinciki és borotvafenő szíj, fésű, lámpa és mindenféle szesz.

Évszázadok óta némán várják, hogy nőjön a város népén a szőr.

Biricz Anna

szül. Dávid

1835. június 24., Csíkszereda – ?, Brassó (?)

ÜKAPÁM, AZ ÖREGBOJTÁR

Odahagyta a völgyet, özvegy anyját, asszonyát, gyermekeit, s neki a hegynek. Szent György napján ki az esztenára, hogy Szent Mihályig embert se lásson a mogorva számadó juhászon és a szemtelen bojtárokon kívül.

Mert hiába a korai kelés, a nyáj hajtása tűző napon, hideg esőben, az itatás, a delelés, az esti fejés, a sajtcsinálás s a karámmal mindig tovább: itt a néma hegy az úr. Hallgat az erdő: pacsirta ébred, rigó rebben, csivitel távoli patak. A földből fű, gomba nő észrevétlen, és elsurran róka, őz, zümmen egy bogár. Pihennek a komondorok az árnyékban, nehéz éjszaka után.

Szél fúj át a bükkös fái között. Most simítják a földet a bojtárok. És alszik a föld alatt, farkasokkal álmodik ükapám.

Szabó István

? – ?

ÜKANYÁM: POR ÉS LÉLEK

Ükanyám a vakvágányra futott reformkor (*Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.*), ükanyám a forradalmi remények (*Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.*), ükanyám a bukott forradalom (*Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.*), ükanyám az abszolutizmus kora (*Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.*), ükanyám a kiegyezés (*Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.*), ükanyám ükapám s a

pásztorélet kezdete (*Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.*), ükanyám tavasztól ősziig egyedül (*Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.*), ükanyám két gyermekkel (*Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.*), ükanyám Gavriilo Princip és Ferenc Ferdinánd (*Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.*), ükanyám fegyverek, vér (*Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.*), ükanyám: ükapám nem jön haza többé (*Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.*), ükanyám a lányát temeti (*Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.*), ükanyám: készülődik Mussolini és Hitler (*Oh! irgalom atyja, ne hagyj el.*), ükanyám csont, ükanyám torz ránc (*Oh! irgalom atyja, ne hagyj el, mindent így higgy el, ne hagyj itt, vigyél el*), ükanyám lélek, lélek, tenyéryi por.

Szabó Mária

szül. A(l)gya

1844 (?), ? – 1930. július 15., ?

ÜKAPÁM FESTMÉNYE

Nemrégiben a feledésbe merült osztrák festő, Hans Canon eddig ismeretlen alkotására bukkantak, amely kísértetiesen hasonlít Benjamin Franklin Reinhartéra. A szakértők szerint külföldi tanulmányútjuk során, Párizsban találkozhatott a két művész, akik hasonló élményből meríthettek.

A család életei egy délutáni udvarban évtizedeket jelenít meg: forradalom, kései nősülés, álmaival viaskodó és szerszámaival bíbelődő családfő, megrogyant ház, bedőlt kerítés, vajúdó asszony, négy fiú, hat lány, csecsemőhalál, valaki szekérral vízárt indul, valaki nem jön vissza. Mint ükapám hatvanhat évesen. Mintha ő, ki ugyanabban az évben született és halt meg, mint Canon és Reinhart, mintha ő festette volna egyetlen életét egyetlen festménybe, amely talán most ott függ valamelyik ajnádi ház falán.

Gergely József

1829, Ajnád – 1885. március 31., Ajnád

ÜKANYÁM: LOMB ÉS GYÖKÉR

A levert forradalom reménytelen évtizedeiben, távol kiegyezéstől, az iparosodás és a polgárosodás embertelen boldogságától, ükapám és

ükanyám gyermeknemzéssel vigasztalódtak-keseregtek, szolgálva Istent, ki egyetlen néma támaszuk volt, és hazát, mely velük nem sokat törődött.

Ükanyám szótlánul túrt, jajongva szült, de teste-lelke uráé volt, és mindene a gyermekei: ringatta őket, dajkálta, nekik főzött, mosott rájuk, értük font-szótt, értük takart, vágta a fát, ha jött a tél, miattuk sírt, s velük örült.

Szült, temetett, szült, temetett: életre, ki élni akart, mennybe-földre halottjait. És aztán ő következett: gyökerei a földet, lombja átszővi az eget.

Gergely Anna
szül. Bartis
1837, ? - ?

ÜKAPÁM, A NAPSZÁMOS

Ükapám nem lehetett se kubikos, se summás. Hiába járt ki az embervásárra, a *piaci legyek* közül csak napszámosnak kelt el, három napra, talán egy hétre.

Kapált, permetezett, kaszált, szénarendet forgatott-szárított, fát vágott-hasogatott, szekeret rakott, szekeret üritett, ültetett és betakarított, mikor minek volt az ideje. A munkaadó mindig a körme alá nézett, mindent szóvá tett, minden hibáért büntette – béréből levont. Ükapám, a napszámos munka közben saját kosztján élt, és hiába dolgozott tavasztól őszig, reggeltől estig, mindig ugyanazt a kevés fizetséget kapta, vagy azt se. Illendően megköszönte, hogy máskor is hívják, de bánatos volt, dühös, és magában a szenteket hívogatta.

Ami keveset kapott, hazavitte, gyermekeit csókolgatta, asszonya őt vigasztalta. Állataihoz is bement, megsimogatta őket, egyenként nevékön szólította. Majd megfente a kaszáát, a szekerce mellé tette, megmosdott, és aludni ment.

Nem mocorgott, álmatlanság nem gyötörte. Végre tudta, mi lesz holnap.

Fénya Péter
1848 (?), Ajnád - ?

ÜKANYÁM, A NAPSZÁMOS FELESÉGE

A napszámos felesége is napszámos, napszámos volt az apja is. Kezdetben családjá cselédje: otthon végzi a munkát, a házban, a ház körül, hiszen férje naphosszat odavan. Gyereket szül, gyereket etet, az istállóban állatokat. Takarít, ablakot pucol, házfalat tapaszt, mos a patakban. S amikor már kicsit nagyobbak a gyerekek, nagyanyjukra hagyja őket vagy az őrzóangyalokra, s maga is napszámba megy.

Ükanyám uraság napszámosa, ükanyám uraság cselédje, rabszolgája, kinek a munkája fele annyit sem ér, mint uráé, pedig ő is megy, tavasztól télíg a föld fölé hajol, hajladoz, fukar urasággal perel, s mintha a sajátja volna az egész gazdaság, tolvaj napszámost fenyeget. Keze a földtől kérges, víztől sovány és eres, térde évektől roskadoz. Napra napok, évre évek, ükanyámnak fáj mindene. Tudja, elfogy, mit ma szerez, s a holnapi holnapután. És ez így megy, vajon meddig? Mi jön még ezután?

Ükanyámnak ura sincs már, gyermekei szanaszét. Könnyeit a föld felissza, s eldől egyszer, mint a kéve, mikor Isten félrenéz.

Fénya Juliánna
szül. Antal
1856 (?), Ajnád - ?

Székelyderzs, unitárius templom (részlet)

Kiss László

NEGYVEN

Sokáig törtem a fejem, előálljak-e az alábbi történettel, s nem kockáztatom-e írói reputációm a különféle baráti társaságaimban már sokszor fölidézett nap sokkoló eseményeinek ilyen formában történő közzétételével. Hónapokig rágódtam, nem vágom-e túlságosan nagy fába a fejszém, nem mutatkozom-e különösen érzékenynek, s kálváriám megismerésével hálás és hűséges olvasóközönségem nem fogja-e úgy érezni, hogy kedves szerzője voltaképpen egy nyafka díszpinty, melynek panaszai nemhogy nem méltók a figyelemre, de szerencsésebb őt és kiadványait a jövőben messzire elkerülni. Hosszú heteken át marcangoltam önmagam, tipródtam és tusakodtam, érveket hoztam föl, és ugyanekkor érveket vetettem sutba, őrlődtem és emésztődtem, mígnem a bennem egyre türelmetlenebbül mocorgó aggályokat szinte egy csapásra legyűrte a magától értődőnek tetsző, de korántsem természetes fölismerés, miszerint irigylésre legkevésbé sem méltó históriám talán okulásul szolgálhat mások számára, tekintetbe véve, hogy nem csupán a következő, de az ezt követő esztendőkből is sokan lesznek negyvenévesek.

Mindjárt az elején leszögezem, hogy eszem ágában sincs zsákbamacskát árulni: tavaly magam is betöltöttem ezt az életkort, tapasztalataim tehát nagyon is valóságosak, az ezekre vonatkozó kételyekkel nem áll módomban sem itt, sem másutt foglalkozni.

Abban alighanem valamennyien egyetértünk, hogy minden születésnap páratlan emlék, minden életkor tiszteletre méltó, de az úgynevezett kerek évfordulók megünneplése mindennél különösebb súllyal esik a latba. Magam a tizedik évem születésnapjéről nem őrök emléket, még csak fotó formájában sem, de ismerve édesanyám elszántságát, aki gyermekeinek kényelménél és boldogságánál soha semmit nem tartott fontosabbnak, nincs kétségem afelől, hogy legkisebb fiának szülinapi partija nem hagyott kívánnivalót maga után. Huszadik életévem égboltján kitörölhetetlenül ott ragyog első igaz szerelmem napforró csókjának, valamint féltve őrzött ártatlanságom ügyetlenke-

désektől kísért elvesztésének sosem felejthető emléke, melyről sokak által ismert prózáimban a kellő poétikai fogások alkalmazásával nem egyszer számot adtam, s melynek földidézésétől ezúttal, kellő reflektált-ság híján, eltekintenek. Harmincadik születésnapomra valóságos *eventet* esz-kábáltak össze barátaim, a hétvégi telkünk kertjében sora-kozó tujákra aggatott lampionok fényét a mai napig becses mementó-ként őrzöm, s a jöttömrre fölcsendülő könnyűzenei taktusok is fülemben csengenek, hasonlóan a tapshoz, mely a – megszámloltam, tényleg – harminc gyertya egy szuszra történő elfújását követte. Mintegy szél-jegyzet gyanánt írom ide, hogy ez emlékezetes összejövétel szervezőit semmivel nem vádolom, abból, ami ezután következett, semmit nem rovak föl nekik, s továbbra is a barátaimnak tekintem őket.

Nem akarok olyannak tűnni, aki akár keveset is, de ad a meg-mondóemberek szavára, mi több, eszmélésem óta iparkodom messzire elkerülni a közérzület e kéretlen hordószónokait, de miután negyvene-dik évfordulóm közeledtével számot kellett vetnem bizonyos fájdalma-kkal, kénytelen voltam elgondolkozni az életközépi válság egyesek szerint kizárólag lelki természetű fogalmán. Koronával ellátott bal alsó órlőfogam hónapokon át jelentkező rakoncátlankodását összefüggésbe hozni vele kezdettől fogva szinten alulinak tetszett, amit az a tény sem másíthat meg, hogy az eleinte lágy lüktetést föl-váltó, rendszeres időközönként, de annál váratlanabbul érkező túsúrásszerű fájdalom, mely végül ólmos nehézségű tompa zsibbadássá nőtte ki magát, és arcom látványos földagadásával járt, utóbb orvoshoz kényszerített. A sors keserű tréfájának tudtam be, hogy ez közvetlenül a negyvenedik születésnapom előtti reggelen történt.

Ami a tisztálkodásom illeti, nem érheti szó a ház elejét, környezetem bizonyos tagjai kényszeres higiénia-t emlegetnek, ha életvitelem szóba kerül. Noha fogaimat sem hanyagoltam el soha, valamilyen rejtélyes oknál fogva lényegesen több időt töltöttem fogászaton, mint amennyit érzésem szerint megérdemeltem volna. Az évek során megszerzett rutinom alapvetően hozzásegített ahhoz, hogy megszületésem negyve-nedik évfordulója előtt pontosan egy nappal is derűsen üljek be a fogorvosi székbe, ám illúzióim pillanatokon belül szertefoszlottak. *Nota bene*, sem gyorsaságban, sem szakszerűségben nem szenvedtünk hiányt, doktorom a rá jellemző lendülettel és precizitással látott

munkához, ám hiába vetette láthatóan és föltűnően latba minden szaktudását, nem mutatkozott esély a rakoncátlankodó fog megmentésére. Előbb – kedélyesen anekdotázva –, mintha csak perecért nyúlna, letörte helyéről a hónapok alatt használhatatlanra roncsolódott koronadarabot, majd – ugyanúgy kedélyesen, de ekkor már alighanem előtte is világossá vált: eredménytelenül anekdotázva – egy korszerűnek látszó fogóval éles csontocskát tekert ki vérző ínyemből, egykor ép fogam ijesztően formátlan maradékát. Azelőtt ifjúkoromban szabadtam meg hasonló körülmények között egy mérges góc megtámadta jobb alsó őrlőmtől, de emlékeim sajnos megfakultak, mi a teendő ilyen esetben. Orvosom, mint aki olvas gondolataimban, elköszönéskor jó szándékúan figyelmeztetett, hogy tartózkodjam a tejes jellegű italok fogyasztásától, se kakaó, se kefir, én azonban, aki óvodás korom óta kérlelhetetlen rajongója vagyok az ízesített joghurtoknak, bizván szerveztem megértésében, egyszersmind azonnali regenerálódó képességében, nem egészen fogadtam meg építő jellegű tanácsait, minek nyomán másnap, negyvenedik születésnapom délutánján, miután az éjszakai alvás csaknem teljes hiányától, különösen azonban az elviselhetetlenségig fokozódó alsó állkapcsi fájdalmak inkvizíciós dühétől elgyötörtén bezsebeltem két lelkendező sms-t, melyek szellemes tanúsága szerint egy nappal közelebb kerültem halálom pillanatához, megint a várószobájában találtam magam. Ő, ahogy tanára fogadja a csínytevésen ért diákokat, némiképp bosszankodva, de megszokottnak mondható jovialitásával nyomban munkához látott, s a berobbant sebet felnyitván és kitakarítván úgy vett tőlem búcsút, mint aki jó ideig nem óhajt találkozni velem. Vágyában osztozni kényszerültem vele, de nem túlzok, ha azt állítom, ez a beavatkozás volt az első igazi ajándékom aznap. Helyzetem érezhetően javult, de messze nem volt rózsás. Fogágyam megérezte újbóli föltárását, és nem volt hálás érte, erős fájdalmaimon pedig az esztétikai vonatkozások sem segítettek, amelyeken elsősorban könnyekig összeszűkült szemem és habos vérváladékot termelő szám értem, melyből kétségeket ébresztő igyekezettel kandikált ki a seb kráterébe gyömöszölt tampon egy apró darabja. Groteszk állapottal és helyzetemmel magyarázom, hogy a beavatkozást követően nem egyből hazaindultam, hanem a gázfröccs lendületével a városszéli erdő felé vettem az irányt, ahol egy kiszáradt kanálismeder-

hez lehúzódva, mint a megvert és száműzött kutya, senkitől sem zavartatva nyalogathattam sebeimet. Sebeim nyalogatása annyit tett, hogy a környék faunájának nagyobb örömeire skandináv techno zenében mélyedtem el, addig nyomkodva lejátszóm hangerőszabályozójának *plusz* gombját, ameddig nem szégyelltem. A közel háromnegyed órán át tartó multikulturális kúra meghozta az eredményét, s volt ugyan még egy köröm a szülői ház irányába, de örületes fájdalom csillapodásával máris bizsergetni kezdett a tudat, hogy három nappal korábbi, hexameterben írott bravúros invitációt is magában foglaló levele szerint egy jólelkű kollégám sütögetős kerti partit szervez a tiszteletemre.

Drága édesanyám és édesapám türelmesen és megértően fogadták az állapotomban beállott változásokat, úgy örlőfogam s vele a magam kálváriáját, mint életkorom megváltozását, és legőszintébb jókívánságukkal bocsátottak útnak, egyben hangot adva reményüknek is, hogy a szerencsétlen körülmények ellenére munkatársaim méltó ünneplésben részesítenek, s olyan estém lesz, amelyet szeretnék.

A nagyerejű csend, mely figyelmes kollégám házához érve fogadott, nem csupán gyanús volt, de fölöttébb jóleső is. Fel voltam ugyan készülve valami meglepetésre, például nem csodálkoztam volna, ha belépve a kertkapun kedvenc zenekarom dalai szólalnak meg, de hogy az amerikai filmekből ismerős villanyfelkapcsolós, ovációval kísért üdvözlésre számíthatok, tényleg csak legmerészebb álmaimban szerepelt. Minek is tagadnám, a cégnél a kedveltebb munkatársak közé tartozom, ügyfeleink elégedettségi kérdőíveit böngészve melegség tölti el szívem, valahányszor a nevem melletti mutatókat látom, melyek kivétel nélkül kilencven százalék fölötti szinten állnak, volt tehát okom várni az unikális csattanót. Azonban a tornácra lépve megdöbbenő látvány fogadott. Feri kollégám kertjében mindösszesen ketten tartózkodtak, a házigazda és Attila nevű munkatársunk, aki arcán olyan rémülettel pattant föl a szalonnasütőhely melletti rönkről, mint akit az anyja halálával üdvözölnek. Hamarjában az is kiderült, hogy Feri görcsös fintorát is jól értelmeztem, hármunkon kívül az égvilágon senki nem tartózkodott a házban, de volt egy pillanat, amelyben azt gondoltam, az utcában sem. Lufi vagy lampionok sehol, a sarokba állított kazettás magnó körzeti rádióállomása, véletlenszerű lejátszásra állítva,

halkan és közönyösen szórta a korszerű diszkóslágereket, amelyeket a technika erejének dacára is elnyomott a tücskök semmi mással össze nem téveszthető kórusa. Kedves meglepetésük akarva-akaratlan, bár feltételezem, inkább akarva, felejthetetlen ötletességgel szimbolizálta megbonthatatlan barátságunkat, és a mai napig igazán hálás vagyok érte. Feri a kedves barátok mimelt ügyetlenkedését idéző sutasággal egy sebességkorlátozó közlekedési táblát varázsolt elő a nyársak mellől, *negyven*, majd egymás ölegetése közben elárulta, hogy eredetileg egy STOP feliratú táblában gondolkodtak, melynek kapcsán nem mertem rákérdezni, jól értem-e a kézbesítetlenül maradt üzenetet, de olyan sajnós nem volt raktáron, lopni meg nem akartak. A tábla fehér felületén két sötét filccel rótt szignó volt látható, ezek közül az egyiket, noha jól ismertem tulajdonosát, nem tudtam kiolvasni. Ajándékom emiatt egészében úgy festett, mintha telibe szarta volna egy madár, de nem mutatkozhattam sem hálátlannak, sem csalódottnak, és őszintén szólva örültem, hogy Feri partit rendezett a kedvemért. Utóbb bevallhatom, kisebb csalódás csupán akkor ért, amikor huszonhárom perccel érkezésem után engedtek újból kocsiba szállni, anélkül, hogy visszakérték volna a táblát, hogy hiányzó barátaink is ráfirkantsák nevüket, valamint hogy rákérdeztek volna, miért fityeg egy gézlap a számból.

A mintegy tizenkét perces út hazafelé csöndben telt, nem nyomtam nagyon a gázt, és zenét sem kapcsoltam. Bizonyos megnyugvással vettem tudomásul, hogy megszűnt a fogam helyén a fájdalom, és alig vártam, hogy az augusztus végi hús estével szemben szobám melegében ráncba szedhessem magam, mielőtt elnyom a jótékony álmom.

Az igazán nagy meglepetés azonban csak ekkor fogadott. Bekapcsolva céges laptopom, mindjárt a legnagyobb közösségi oldal nevét ütöttem be a címsorba, ahol üzenetek garmadája várt rám. Szerénységem tiltja, hogy visszaélve bizalmukkal és türelmükkel, életem emlékezetes pillanataival traktáljam ismerőseimet, vagy ünnepeletsem magam velük, mi több, kifejezetten taszít a sok önelégült palimadár, aki rendre szembejön velem a szóban forgó honlap különféle szegmensein, de valamilyen oknál fogva, meglehet, véletlenül, születésnapomat is megadtam egykor, a regisztráció során, arra azonban nincs mentésem, hogy utóbb elfelejtettem törölni. Számtalan jókívánság érkezett

az üzenőfalamba, hol animált, hol szöveges formában, exkluzív pezsgőspalackot ábrázoló fotótól kezdve versekből származó bölcs idézeten át mulatságosabbnál mulatságosabb videóig. Hogy mégsem voltam elégedett, egyedül annak tudható be, hogy kiadóm, melynek könyveim sikerét és széles olvasótáborom köszönhetem, s mely ugyanígy sokkal tartozik nekem, mint alapos, regényeit megterhelő munkája mellett is megbízhatón, a szerződésekben előírt határidőre legfölbbe hat, esetleg hét elütéssel vagy stilisztikai hibával szállító szerzőjének, kiadóm, mely, ezt tapasztalatból mondom, hiszen nap mint nap alkalmam nyílik szembesülni a kétségbeejtő igyekezettel, minden, a szerkesztőséghez tartozó, nálam lényegesen alacsonyabb színvonalon, olykor egyenesen csapnivalóan dolgozó kutyaütő születésnapját számon tartja, és nagy lélegzetű, bizalmaskodó üzenetben laudálja *kedves* szerzőit, kiadóm, ahogy közös barátságunk kezdete óta minden egyes esztendőben, ezúttal is elmulasztott köszönteni. Ez fájt, ezt a csapást még most, majdnem egy év leforgása alatt sem tudtam teljesen kiheverni. Egy foghúzás nem a világ, és ha kell, sült szalonna nélkül is elalszom, de a kiadói figyelem hiánya minden tűznél emésztőbb, és arra figyelmezteti az embert, hogy senki sem nélkülözhetetlen.

Fogalmazványom bevezetőjében föltártam borzasztó gyötrelmeim, átkozott vívódásaim, melyek kivétel nélkül hátráltattak élményeim szavakba öntésében, s felelősek voltak számtalan átvirrasztott éjszakámért. Most, hogy tisztábban látok, némiképp megkönnyebbülve bevallhatom, el kellett végeznem ezt a munkát, föl kellett tennem a pontot az *i*-re. A színét vesztett – és csak itthon, akkori megérkezésemet követően vettem észre –, műanyag sebességkorlátozó táblát dolgozószobám komódjának felső fiókjában őrzöm, készen, hogy akárki fölvezethesse rá a nevét; hanem ami kedélyem határozott javulásának legfőbb tényezője, hogy nem csupán lelki értelemben, de fiziológiai szemszögből nézve is kedvező változás előtt állok, amennyiben fogászom holnap, még negyvenegyedik születésnapom előtt fölteszi a hónapok óta ígért koronát a bal felső őrlőmre. A bizalom, részemről, megvan.

Muszka Sándor

MAGÁNY

Hétfő reggel volt, magamra hagytál.
Munkába mentél és nem volt már pia.
Nem bírtam az ajtót kitörni,
a harmadikról az útra ugrottam.
Hogyan hoztak be, nem is emlékszem.
Bordáim közé egy csövet dugtak fel.
Azóta itt vagyok,
sírtam, mint gyerek, sirattalak.
Tudtam, hogy nem jössz, nem látogatsz meg.
Örölsz is talán, hogy megszabadultál.
Mióta fekszem,
alkonyul, virrad, s te nem jössz sosem.

MONOXID

Nem akartam tudni már semmiről,
csak az a békés, zsibbasztó kábulat,
néztem, hogy fog tüzet a viaszkos vászon,
hogy pattannak szét a pálinkáspoharak.
A füstre emlékszem, az emésztő lángra,
tűzoltók, mentők szirénájára.
Oly távoli volt, oly nyugtató, csendes.
Szomszédok gyűltek körém és orvosok,
mindegyik engem mentett volna meg.
De én akkor már sehol nem voltam,
csak az a békés, zsibbasztó kábulat.

TENGEREN

Örvénylő nagy víz ragadott akkor el,
olajnál sűrűbb, sötét hullámok
emeltek égig, dobtak a mélybe,
hiába sírtam, hunytam le szemem.
Vitorlás, zászlós nagy hajók jöttek,
idegen nyelveken kiáltoztak felém.
Mentőcsónakjuk a mély gyomrába tűnt,
oly magamra voltam, annyira félttem.
Kásás, sötét víz dobált, s csak egyre vitt,
kígyók és halak martak húsomba.
Hullámtaréjon egy ember jött a vízen,
nevem kérdezte és arcomba rúgott.
Égő szurokká változott a hab,
süllyedni kezdtem, menthetetlenül.
Éj volt, sötét éj, ragacsos végtelen,
tűzoltók törték rám a vasajtót.

NÉVTELEN

Itt látható a nevenincs férfi,
a kórházfolyosón, nevet és sír.
Érthetetlen nyelven kiáltoz,
nem tudni róla semmit.
Itt látható a nevenincs nő is,
tántorogva jár, álmait játssza el,
simogat, ölel, gyereket ringat,
tépi, cibálja katéterét.
Itt látható a nevenincs gyermek,
égett arcbőrrel, riadt szemekkel.
Ha etetik, eszik, ha itatják, iszik,
nem ért, nem érez.
És itt látható maga a kórház,

tört ablakkal, ázó falakkal.
Kertjében egy szál rózsatóvel.
A zsúfolt szobákból nem látni ide.

EGY NAPRA MÉG VISSZATÉR A NYÁR

Egy napra még visszatér a nyár,
fénycsóva biceg a kórházfolyosón,
a csövekben emelt morfiumadag,
makogtató láz.
Végigfut az arcokon,
táskásodik a plafonon a méz,
bomlik és hull,
nem áll, nyugta nincs.
Motorok hangja a falakon túlról,
sietős léptek, a legelső szinteken
esztelen lárma.
A kápolnában misére gyűlnek,
mosakszanak a harangzúgásban,
most oltják el a cigarettáikat,
pont így szerette Isten az ő fiát.
Egy napra még visszatér a nyár,
végigbiceg a kórházfolyosón,
csattog a mankó, ahogyan elhalad,
miért vagytok itt,
hol a madár se jár.

ÁRNYÉK

Lélekveszejtő éjszakák jönnek.
A lámpák fényében szállingózó hó.
Kedvesed arcán fagyott sár, korom.
Igyál.

Visszamennél-e, ha lenne út, fiú?
Látod, kezekben kásás a bor.
A melegedőbe beengednek még.
Mi elől futsz?

Ne hunyd le szemed, korán van még ahhoz,
meglélned ébren kell azt az órát.
Visszafordítani, lenne-e, mondd, erőd
a démon szemébe köpni?

Bögöz, református templom (részlet)

Térey János

MINTHA TE LENNÉL ITT
AZ UTOLSÓ MAGYAR¹

Szerencsére csak holnap repülünk haza, kivéve Sulyokot, aki kocsival jött. Délután a Sétatéren keringtünk egy sort, lementünk a Szamoshoz. Szőkének mondják ezt a folyót. Pedig dehogyis szőke, szerintem tejeskávészínű. Keskeny gyaloghíd korlátja, tele a szerelmeseink lakatjaival, elharapózott szokás, némelyik rézfogantyút máris rozsdá marja. Aztán feljöttünk ide, a Fellegvárba. Nagy szél fúj. Május van, végre, ragyogó és zabolátlan. Kifizettem a taxit, tíz lej. Egyedül ennyi maradt ideát olcsó, a taxizás, valahogyan kigazdálkodják, mondja Luca. Tegnapelőtt éjjel mind elmentünk az Insomniába, és egy kicsit hosszúra nyúlt az este. Az öreg polgárház gangján tizenévesek dohányoztak erősen. Úgy látom, a romkocsmamodelt nem volt nehéz erdélyi talajba plántálni. A mosdó felé nyíló szűkületben kaptunk asztalt. Gróf szónokolt, emelte poharát Imolára, aki szegrőlvégről erdélyi, mivel Kolozsváron született az édesanyja, szerinte Imola ide nem „tájolni”, nem külföldre és nem is vidékre jön, hanem haza. Zalán is hozzászólt, ő tényleg itteni, habár marosvásárhelyi, és nagyon örül, hogy.

„Hm? Na, minek?”

„Mindennek, na.”

A Poloniust alakító Csuka Gábor, aki kicsit berúgott, széles taglejtésekkel közölte, hogy Kolozsvár szerinte most bécsi döntés nélkül is hazatér.

Hagyja már a hülyeségeit. Nem kéne annyit inni. Mártonfiné, a kolozsvári magyar társulat igazgatója öblösen nevetett. Hangsúlyozta, nem Kolozsvár tér haza, hanem Hamlet. Gróf körbekémlelt, ki hallotta, de nem, nem érdekelt senkit, rég láttak errefelé szekust, aki az entellektüelek sorai közé furakodna.

1 Részlet a *Káli holtak* című regényből.

„Én a Házsongárdot bírtam a legjobban a guruló koponyával. Hogy is hívják nálatok Yorickot?”

„Gyurinak.”

Ha még nem mondtam volna, Gyuri az öreg Hamlet tréfás kedvű komornyikja, a végtelenül vicces, borral locsolkodó fickó, aki réges-rég a hátán lovagoltatta az ifjú herceget, vagyis engem.

Egy év telt el a csuklótörésem óta. Nem volt könnyű repedt sípcsonttal, begipszelt kézzel, mankóval egy lábon ugrálni. Időjárás-változáskor még érzem a csuklómát, de szépen gyógyult, tavaly ősz végére emelni és vezetni is tudtam. Közben pihentem, végre, és elutaztam Lucával a Távols-Keletre. Végre, nem loholtam, nem hajszoltam magamat, és nem hagytam mások által hajszoltatni. Nézelődtem. Jól aludtam, néha éjfél-től délig. Mintha nem is én lennék én.

Luca a kezdeti botladozásunk után egy éve tényleg a barátnőm.

Ócsai *Oresztésze* elég jól sikerült a Jurányiban, ettől a megtépázott önbizalmam is helyreállt. Én kaptam a címszerepet, Posta Laci alakította Püladészt. Tabáni meglepő módon Apollónt kapta. A *Hősök tere*, ki tudja, miért, de nem szólt olyan nagyot, Gróf briliáns alakításával együtt sem Robert professzor szerepében. Eljátszottam benne az öngyilkos Josef professzor fiát, aki az utolsó tíz oldalon lép színre, és van körülbelül húsz mondata. Igaz, azok annál harapósabb mondatok, például Lessingről, aki „tipikus német mutatóujj-költő”. Magyarországon jelenleg nincs komoly ijedelem, ha a színpadról a Hitlert üdvözlő tömeget hallják üvölni. Ez csak afféle történelmi szalonborzongásnak számít. A politika manapság sokkal durvább fordulatokkal szolgál szerte a világon, mint amilyenekre bármelyik színház képes. A társadalom atomizáltsága még fokozható, de már nem sokáig. Változó, mit tart a többség reális fenyegetésnek, a bevándorlókat, a terroristák bombáit vagy a helyi elmebetegeket, mindenesetre Hitler megszólaltatása nem kavart föl semmilyen kedélyt. Maximum a dobtárájuk reagál érzékenyen, ha elviselhetetlen hangerővel hallják üvölni. Illedelmesen végigülik, kurtán megtapsolják (mármint a produkciót), mennek is haza. Közép-Európában, ahol szabadon flangálhatnak a nyílt utcán a Führernek öltözött szerepjátékosok, és bárki fényképezkedhet velük, akinek kedve szottyán, alig valaki hördül föl, alig valaki lép föl kétségbeesetten tiltakozva.

Tavasszal lezajlottak a választások, nem váltottak meg senkit és nem választottak meg semmit. Megy tovább más néven szinte ugyanaz.

Mit képzeltem tavaly, a balesetem után, talán a szerepálmaimat? Ha azokat, hát igen ostoba voltam. Gróf egy éven át büntetett a közös kudarcunkért. A *Haramiákat* tényleg levette, mert rájött, hogy amit elgondolt, ezzel a darabbal nem fejezhető ki pontosan. Tavasszal oldozott föl. Idén ősszel én leszek Trepljov, mert még mindig lehetek Trepljov, de már nem sokáig; és Trigorinig még nagyon sok idő van hátra. Ha egyáltalán! Lesz még nálunk a *Catullus* Füst Milántól – na, nem azért, mert az ő nevét viseli a színház –, Brúnóval a címszerepben, én leszek benne Clodius. Henrik királyt ejtette Gróf. Azért hagyott kicsit Henrikről álmodni Athénban... Erre jön ez a remek kis Clodius a lányos arcával! Nekem így is jó. De majd tíz év múlva jöhet bármi! Különben meg játszottam már elég olyan karaktert, amelyik hasonlít „hozzám”.

Ez az első olyan alkalom, hogy Luca is eljött velem, és sikerült lebeszelnem róla, hogy kürtőskalácsot vigyünk haza a lányomnak.

„Tiltom az édességet, tudod. Renáta fölöslegesen fölizgatja magát, aztán nem tud aludni.”

„Újabban tiltod, drágám?! Nem emlékszel, ki jött haza Pétervárról is egy kiló csokival?”

„Okultam.”

A szállodánkkal a 1989. december 21-e bulváron nem tudunk betelni, érkezésünk óta fotózzuk és posztoljuk a részleteit. Az ormótlan finomságait. Mártonfiné is büszke rá, hogy éppen ezt sikerült foglalniuk. Ugyanis hamisítatlan észak-koreai stílusban fogant. (A Bel-Magyar, alias Kossuth Lajos utcában vagyunk, ha jól azonosítom a helyünket. Most jönnek jól a régi utcanevek, amelyeket Sulyok tanított nekünk, a Karolina-piacról az Unióig, ha már magában a *Hamlet*ben nem is nyertek jelentőséget.) Anjou-liliomos padlószőnyeggel megbolondított, habfehér márványlépcsőház, de csigalépcsővel ám, amelyik egy vastag, vörösmárvány oszlopot ölel körül. Az oszlop egyszerre megmagyarázhatatlan okból véget ér, pedig jönnek még újabb emeletek bőven. Márványpadlós kerengő foglalja el a lépcsőház közepét. Fönnhéjazó, rézfoglalatú kristálycsillár. Értelmetlen. Funkciótlan. És ritka csúf.

Liliomokkal korrigálja a diktatúra legsötétebb éveinek mára jócskán megkopott fényűzését a döcögő piacgazdaság.

Ez a város egyik végletből a másikba esik, gondoltam, amikor először láttam. Húsz éve vesztes város volt, mindene érdes, elhasznált és tisztátalan. Mi köt ide bárkit a megszokáson kívül, kérdezte anyám, amikor még kisfiúként hoztak magukkal Kolozsvárra. Ő nem hitt Erdélyben, szerinte mindörökre tönkre van téve. Én hiszek, bár kiváló adottságai ellenére komoly károkat okozott neki az ipar beteges sulykolása és a beruházói ízlés teljes hiánya. Most elég sok mindent rendezettnek találok, sőt néha sterilnek, legalábbis a központban. Csak a bevezető sugárút orvosolhatatlan formakultúráját tudnám feledni. Hát igen, a Ceaușescu-panellel nincs mit kezdeni, pláne az itteni, böszme formákkal próbálkozó, pártázatos oromzatú, cseréptetős, beüvegezett erkélyes, ritka nyomorult változatával, nem beszélve az obskúrus művelethez fölhasznált építőanyagokról: ennél talán nem is létezik silányabb épületminőség Európában. Leszámítva tehát a lakótelepeit, az iparát meg a szapora ortodox betonkupoláit, tökéletesen magyar arculatú és magyarul már csak elvétve beszélő város. Csakhogy mindezt többé nem lehet *leszámítani*.

Semmi kétség, hogyha határon belül maradt volna, sokkal jobb karban lenne már pusztán a folytonosság okán is, de a külseje valószínűleg szintén kívánnivalót hagyna maga után. Abba viszont fáj belegondolni, hogyan festene Kolozsvár kommunizmus nélkül? Érdeklődéssel állapítottam meg, hogy ez a magyaros karakterjegy nem csak faltokban villan be – a dupla és zömök, sárga és barokk templomtornyokkal, a szecessziós, rézsisakos sarokbérházakkal, a macskaköves, dombra kúszó görbeutcákkal, a nyílegyenes platán- és gesztenyesorokkal, meg a négyszögletű, fölöttébb színpadias piacterekkel –, hanem az egyre hozzáértőbb homlokzat-felújítások nyomán csak még jobban előbukkan.

Ami felüti a fejét, az mégsem a dicső múltunk, hanem a vereségünk. Ez mindig meglep, itt és máshol a Kárpát-medencében.

Arculatra megmásíthatatlanul magyar, és pont magyarul alig nyitja szóra a száját.

Kolozsvárra!

Kolozsvárra föl!

Kell nekünk ez a csődtömeg? Ez a kóceráj?

Á, minek, ez a kóceráj nekünk már nem kell. Most már nem. Bele is dögnénk, ha megint a mi vállunkon kéne vinnünk az ő gondjaikat. Kinek a gondjait is, testvér?

Nekünk ez a *kóceráj* mindig fog kelleni. Még a hült helye is. Nem az ép eszünknek kell, az biztos. És mire kell? Nézni. És élni.

Tíz éve egyértelműen rondának és élhetetlennek találtam Kolozsvárt, most életesebb a mi megyeszékhelyeinknél is. Itt egy szombat este vidéken is szombat este. Nos, e tekintetben csak alig magyar. Tele az óváros Pestet, Londont és Barcelonát mímelő szórakozóhelyekkel. Néha pedig a vendéglátást helyettesítő kultúrgiccsel. A vakolat tégláig lecsapatva, ezen otthon már túl vagyunk. Egyfajta ideiglenesség is érezhető, e bárok és bisztrók szavatossága láthatóan csak néhány évre szól; nevük és berendezésük egyaránt mulandó. Konyhájuk általában kifogástalan, ha nem is túl fantáziadús. Ami újdonság, hogy drágák is. Többnyire angol, olasz vagy francia nevüket nem lehet, és nem is érdemes megjegyezni. Viszont legalább tiszták. Igaz, százhusz éve egy kávéházat évtizedekre terveztek, és eleve tiszta volt, mint a patika.

Viszont változatlanul nem bírom megszokni a fekete huzalok kötegeit a levegőben. Optikai kábelek kötegei a villanydrótokra aggatva meg a háromszáz éves épületek falára csíptetve, mintha nem volna elég hely a földben meg a vakolat alatt. Mintha egy rákos beteg kívül hordaná a beleit.

Itt eszembe jut a saját, halott apám, és rendkívül rossz lesz a kedvem.

Fél évig nem játszottuk a *Hamletet*, január óta megint.

„Drágám, biztos, hogy van még kedved Hamletnek lenni?“, kérdezte akkoriban Luca.

„Igen“, vágtam rá gondolkodás nélkül.

„Ha belehalsz is.“

Majdnem a nulláról kellett kezdenem, tömörítve próbáltuk el, elég jól ment. Már négyszer játszottuk a balesetem óta otthon.

Tegnap megtörtént. Megvolt Kolozsváron is a *Hamlet*. A mi *Hamletünk*.

Egy éve, a felkötött karommal, kétségbeesésemben azt gondoltam: jó, úgyis a másik kezemmel fogok vívni, és a szokásos gyakorlataimnak

egy ideig csak a felét végzem, fele mászás, fele csúszás, és a többi. De hát a fele Hamlet nem Hamlet. Nem csoda, hogy hónapokig nem is játszhattam.

Fokozatosan romosodtam odáig, hogy ne játszhasam. És életem gödrének legmélyén tanácstalan is voltam, hogyan javulhatnék föl.

Az lett az itteni Magyar Színház meg a mi színházunk közös döntése, hogy ezt a meghívást elnapoljuk ugyan, de nem mondjuk le. Tavaly korbácsoltam magam előre, nem voltam túl türelmes senkihez. Jól tettük, hogy pihentettük Hamletet. Így lehetek most jó. Zsigeri, konok és kemény. Na jó, helyenként kicsit tényleg unom, azon is mosolygok, hogy egy darabig önismereti küldetésnek fogtam föl. Biztos érződik a rutinom, de szerencsére akármikor újra tudom bűvölni a saját lelkese-désemet a bennem élő dán iránt. Nagyon szeretek benne lenni, de a világért sem akarom, hogy az motiváljon, vajon el tudom-e játszani úgy, mint tavalyelőtt télen.

Tegnapelőtt játszottuk negyvenedjére, negyedszer határon túl, számlolja Móni.

„Neked meg, Alex, jövő héten lesz a harmincadik születésnapod, mi?”

„Szám, szám, szám! Utálok a számokat.”

Hogy jól sikerült-e tegnapelőtt? Nem tudom. Nem volt botrány. Eléggé tapsoltak. Azonnaliak és számosak a reakciók. Amikor ma ledőlünk a gép elé, nyilván mazochizmusból, a kritikákban semmi „clarion”, „dazzling” és „mesmerizing”. Semmi „du-te dracului”, az is igaz. Van helyette „mondvacsinált látványpékség”, „Sulyok Mátyás újabb elmulasztott találkozása Hamlettel”, stb.

Oké, ezt már hallottam. Mehetek zuhanyozni?

Van, akinek sok, van, akinek kevés. Van, akinek az a baja, hogy „Erdély idegen test az előadásban”, olvassa Luca a tabletjéről. Van, akinek az a baja, hogy bombasztikus: „A kimeríthetetlen bölceleti tragédia és a legfájóbb magyar seb, kettő az egyben”. Más naivan a korabeli viszonyokat kéri számon. Nem érti, miért helyezi a széthúzást Sulyok rendezése Kolozsvárra, direkt nem érti, hogy Trianon az értelmezési keret, és ebben az előadásban a kolozsvári szín Magyarországot jelenti. Valaki megint rákérdez a *Wilhelm Meister* híres Hamlet-interpretációjára. A román visszhang késik, pedig nyilvánvaló, hogy

jelen volt a sajtó, nekik készült a román felirat is; Mártonfiné szerint csak órák kérdése.

Luca szerint mondanak magvasakat is, például: „a nemzeti traumával való művészi szembenézés önmagában dehogyis nacionalizmus, még csak nem is a közismert magyar depresszióeszmény és traumakultúra szolgálata. A rendező sokszor mondta már, szerinte nincs gyász-monopólium, és Trianon-monopólium sem. Úgy gyászolok és azt gyászolom, ahogy és amit csak akarok.”

A díszlet viszi a prímet, mindenki szerint szellemes és fantáziadús. „Filológiaiilag” természetesen nem pontos, de ez csak a rosszmáj.

Az *ott* nem úgy Erdély, hülyék.

Abban egyetértenek a hozzászólók, hogy Sulyok rendezése az első magyar Trianon-feldolgozás, amelyik nem marad adós azzal sem, hogyan látja az egészset a román fél, mivel ez itt a fő kunszt, fölmutatni végre, milyen az ő magyarságképük, az ő *magyartapasztalatuk!* Mivel közös jegyünk elsősorban az, hogy alapvetően semmit sem tudunk kárpáti és Kárpátokon túli szomszédainkról, azon kívül, hogy knédli, burek, zsurek vagy éppen miccs. Íme, a közép-európai közös. Ha rá vagy kényszerítve, öreg harcos, akkor ismerkedsz. Az „ellenséggel”. Mondjuk a padtársaddal a líceumban, vagy a szemközti utassal az éjszakai expresszen. Nézzük meg Indokínát stb., mindjárt jobb a helyzet? Egy komment a kritika alján: „És ha Palesztinát nézem, nem vágyódom inkább Erdélybe?” Relativizálni, azt persze, szeretnek.

„Végre egy alkotás, amelyik többet nyújt a saját sebek nyalogatásánál.” Egyetértenek abban is, amit Mártonfiné mond ki először, hogy Zalán mint Fortin Brascu a némajátékban elementáris. Egyenrangú román jelenlét, mármint színházi értelemben.

Mártonfiné azt kérdezi, mit kérdezi, arról faggat folyamatosan, azt próbálja kiszedni belőlem, tudott-e Sulyok Janovics Jenő 1919-es *Hamletjéről*, valamint annak 1941-es reprízéről, de hát, mondom, Sulyok váltig állítja, hogy most hallott róla először. Tizenkilencben Hamlet fölvetésére, lenni vagy nem lenni, azt zúgta a nézőtér, hogy:

„Élni akarunk!”

Be is tiltották rögtön. Sulyok nem tudott róla, hiszi a piszi. Jó, *annyira* azért nem adja magát a *Hamlethez* Trianon. Akármennyire megszoktuk. Óriási különbség a két rendezés, az övé és a Sulyoké között, hogy a város magyarsága 1918-ban még abszolút egységes volt, s ideológiától, nemtől és életkortól függetlenül mindenki kisebbségi sorsra jutott. Húsz év múlva már nem volt egység, és nem is lesz soha többé.

Szóval megtörtént.

A Magyar Színházban érezhetően forró volt a levegő, és nem csupán az őrjítő május miatt. Bordó szőnyeg a körfolyosón. A stukkós karzat is tele. Úgy terjedt el, hogy ez az a híres kosztümös *Hamlet*, amelyikben a Nagy-Magyarország térkép előtt hangzik el a nagymonológ. Nem igaz, mert a monológ díszletbeli Bánffy-palota előtt hangzik el, és nem is teljes egészében. Van, hát persze hogy van stilizált Nagy-Magyarország térkép is, de az csakis a második felvonásban. Élén fölhorkanások a nézőtéren, amint fölmegegy a függöny, és meglátják a saját főterület, még javában a magyar feliratokkal.

Fölcsendül a szignál: „*Szép város Kolozsvár.*” Szöveg nélkül is üt, persze, utána homlokegyenest mást várnak, mint amit végül kapni fognak.

Látni kellett volna az arcokat, ahogy visszatérnek szünet után, és ez a Nagy-Magyarország fogadja őket. Azt hinnéd, hogy már nem lepődnek meg semmin, a színpadi meztelenség, vaskos trágárság, megalázás, testgyalázás és az erőszak egyetlen brutális változatán sem; sőt még ha feje tetejére áll a díszlet, azon sem. Ők, itt, most, éppen ezen: mégis igen. Úgy megszokták e megvert és bízvást frusztráltak mondható ország szűk földrajzi kereteit; s a hétköznapokban mégis annyira elszoktak az eredetijüktől.

Lívia arcán, az első közös jelenetünkben olyan fény ragyog, ami szinte nem is evilági. Belép, és kinyitja a mosolyát. Se nem gyanakvó, se nem abnormális, örül a pusztá létének, nagyon.

Én meg minden pillanatban robbanásra készen. Végig úgy játszom, hogy arra gondolok: „Úristen, mi van a ti kezetekben... El fogjátok vesztegetni. Én szóltam.” Sulyok instrukciója pontosan így szólt: „Úgy játszol, mintha te lennél itt az utolsó magyar. Egy ifjú Ady Endre próféta vagy, világos?”

Trianonnak nem a második bécsi döntés a katarzisa, még csak nem is a felelősség ébredése, a maradandó veszteség belátása könnyekkel vagy könnyek nélkül. Hanem az állva maradt utolsó magyar. A fölemelkedés egyedül erről a platformról indulhat. És amit Sulyok sohasem mondott, csak sugallt: a te Hamleted nem csak az ezeréves dicsőséget látja, hanem azt is, hogy jönnek olyan idők, amikor ugyanitt szégyen lesz magyarnak lenni. Erdély tehát valóban tiszta tükre a magyar csődfetisizmusnak és a buzgón vélelmezett áldozatsorsnak.

Elbitorolták?

Aha, elbitorolták. Hallgass csak ide! A felét visszakapjuk ennek a csodaszép jószágnak. Visszakapjuk egyenesen – Hitlertől. *Deal? Deal.* Háborús konjunktúra ide vagy oda, pangó gazdasággal négy év nem elég túl sok mindenre. Kövezünk pár utat, építünk egy körvasutat Székelyföldre logisztikai szükségből, tatarozunk pár laktanyát, kutakodunk a patinás levéltárakban, publikálunk pár hazafias monográfiát a kontinuitásról, Istenem, más is pont ugyanezt szokta csinálni. Folytatódik ugyanaz a múltba révedő, cigányzenére pezsgőző, kávéházi nihil. Nemigen van rajta mit visszasírni. Aztán deportálunk (kicsoda deportál? kényszeríti bárki?) a megnagyobbodott haza területéről pár száz ezer, túlnyomórészt magyar identitású zsidót. Akik jó pár évvel azelőtt könnyek közepette ünnepelték Észak-Erdély visszatértét, nem sejtve, milyen szakadék nyílik meg a lábuk alatt.

Ahelyett, hogy honfitársai jólétéről gondoskodna, elhajtja őket a vérbe, a tyúkszaros téglagyárba, onnét meg a gázba. Aki nemzeti nagyságának, történelmi küldetésének, kiválasztottságának, úgynevezett kultúrfölényének, a jó ég tudja, micsodájának a vélt tudatában ennyit bír kezdeni a visszatért anyafölddel meg annak a lakóival, az tényleg szégyellje magát.

Emlékszem, egyszer mondtam olyat Líviának a hegyen, hogy számomra a holokauszt nem lehet film. Ledobja a hátáról a kitalált történeteket. Akkor Trianon lehet színdarab? Trianonnak nincsen tűzköre, mint Auschwitznak? De hát én Trianont is egyedül csak Hamlettel tudtam eljátszani. De ti majd másként is elmondjátok, ugye?

Sulyok sohasem bízza a színészre a mimikát és a gesztikulációt, mint például Ócsai. Ezúttal is konkrét mozdulatokat kért, és aprólékosan előjátszott mindent. Most egy koreográfussal együttműködve építette

föl Fortin Brascu mozgását. A táncos tanácsolta például azt, hogy Zalánnak legyen kicsit kitekeredve a lába, menjen lassabban és fáradjon el járás közben. A mozgásáról készült fölvételeket egy Pesten dolgozó román rendezőnek is megmutattuk, aki apró finomságokkal gazdagította a járást. A táncos szintén lemozogta Zalánnak a teljes mozdulatsort.

Ahogy a némajátékban Brascu a kinyújtott jobbával jelzi, hogy neki ez az egész KELL, az többek szerint felejthetetlen pillanat. Lassú léptekkel vonul előre, az elitet testesíti meg, uszálya meg a többi román. Méregeti a helyben maradó magyarokat, tulajdonképpen tisztelettel. Falakat méricskél, gyilokjárókat és falszűkületeket, körbejárja a Szabók bástyáját. Őfelsége nevében! Nem *lenyúl*ni akarja Erdélyt, hanem az neki, őszerinte, jár. Egyfelől tehát jár, másfelől évszázados, legszebb és legmerészebb álmai teljesülnek most be.

Mert nem az a kérdés, mit szólt a betelepülő regáti paraszt a szemének idegen ikonográfiához, hanem hogy mit szólt a maroshévízi román körorvos, aki Gogát és Blagát olvasott, aki minden szombatot ott bridzsezett az úri kaszinóban és négy nyelvet beszélt, járatta, amikor járathatta a *Lucaefărult*. Aki alighanem tudta, mit gondolt Kossuth Lajos a dunai konföderáció terve előtt a szomszédos népekről: otthon csak hadd csevegjenek nyugodtan az anyanyelvükön, a hivatalban meg kötelező a magyar, osztán csókolom. Szóval, hogy a körorvos, aki a magyarokkal szemben világeletében kicsit bizalmatlan volt, és nem mellesleg, egész életében erre a pillanatra várt: mit szólt ő ehhez az egészhez.

Amikor az előadásban először csendül föl a román szó, mégpedig egyenruhás személy szájából, az Kolozsváron egész más jelent, mint Budapesten vagy Rómában; ugyanígy mást jelent Gyuri koponyája. Élénk mozgolódás a nézőtéren, amikor azt mondja, hogy:

*Grămada asta strigă a măcel. Trufașă moarte,
ce ospăț gătești în veșnicu-ți celar...*

Ezen a ponton a felirat románról magyarra vált: *Micsoda mészárlás!
Gögös Halál, / miféle ünnep lesz örök tanyádon, / hogy ennyi nemes vadat
egy lövésre / vérbe fagyasztottál?*

Azt mondja még: „*régről jogom van itt a koronához, / most hív az alkalom: élek vele*”, mindezt szintén románul mondja, és ennek itt szintén sajátos akusztikája van. Ki volt itt *előbb*? Menjél már. Úriember nem nyit vitát arról, ki volt előbb. Úriemberen látszik a földrajzi előny. Vagy nem? Őt mindenesetre úgy fogadják, mint előre bejelentett revizort. Amikor elhalad a Bánffy-palota előtt, egy statisztalány vállához dörgölözve jelzi – mintegy véletlen forgalmi zavarnak álcázva –, hogy a béke érdekében kész együttműködni a tömegestül itt lakó magyarokkal.

Nem rokonszenves és nem kifejezetten ellenséges, sőt. Ő a sokszor látott szomszéd, akivel sosem álltunk szóba, most mégis muszáj. Egyszer csak átkopog, mert helyzet van: beáztattuk a lakását vagy hangosan hallgattuk a rádiót. Akad gondja. Évszázadok óta velünk él, tudja, sőt jobban tudja nálunk, mi fáj nekünk, mint mi, ismeri a pszichózisunkat. Nem fitymál le semmit, minden ingóság és ingatlan értékével pontosan tisztában lévén. Nem grimaszol gúnyosan, láthatóan minden mozdulatára ügyel. Ez a titkon remélt hódítás – őszerinte visszavétel – élete eseménye, és a saját számára is emlékezetessé óhajtja tenni.

Arcán kicsattanó öröm és büszkeség. Némi szorongás is.

„De, ugye, tényleg az enyém?”

Némi aggodalom redőzi homlokát.

„De, ugye, nem jönnek vissza? Hogyan jönnének, haver, ha még el sem mentek. Ezer év, az mégiscsak ezer év”, morfondírozik magában.

Harangzúgás. Ezek még a mieink, hallani, ezek *félrevert* harangok.

Fortin Brascu! A rendelet szerint őt kell mától imába foglalni. Birtokba veszi és a román hadsereg uralma alá helyezi Kolozsvár városát. Amit szinte harc nélkül kapott, legalább nem gyalulja le tövig, mint az oroszok Königsberget, éppen csak használatba veszi. Csodálja, nem csupán tájként – azt is csodálja, amiben magára ismer; azt is, amiben nem.

Mondom, zsigeri voltam, konok és kemény. Végig szemmel tartottam anyámat. Imola, megvagy. Megvoltál nekem, és én is neked. Úgy ordítottam ki magamat, mint az állat, nem gondolva arra sem, vajon

átlépe-e a Sulyok által kijelölt határokat, pedig most ő is jelen volt, és fejemet vehette volna a rendbontásért.

Lezuhan a szuronyok nyomán a koronás címer, de olyan robajjal szakad le, mintha a mennybolt repedne meg.

Megint a földön. Nemrég még őrjöntem, egyenként szedtem szét a kulisszákat, a halálomon voltam, Csuka még az öltözőfolyosón is alig mert megszólítani.

Ahogy a párbaj-jelenetben a pillantásom végigsiklik a kollégáimon, azt látom, hogy az életben maradtak zárkózott arccal néznek. Őt lépés távolságból követik hercegi ámokfutásomat, amíg bele nem hálnak ők is.

És végül: *Să mergem; comandați foc.*

Odagyűlnek mind a hullám köré, aztán visszahúzódnak.

Hogyan is moccannék.

Rám sötétedik.

Bögöz, református templom (részlet)

Bálint Tamás

SZENNYES

I. FEJEZET

*Álmok, hozzatok enyhet, megtisztítva a gyolcsát
néhány szárnyaszegett, vergődő, kurta reménynek.*

Integetés – a kéz vágyott vagy önkéntelenül vad
megremegése –, örömbbe vegyülő könnyek a ráncon.

Ágnes az újdonsült jegyesét – közben pedig első
kisgyerkőcük is – várva, a vézna kezével erősen
rámarkolt a fehérre kent, virító fakerítés
felső deszkájára. Az enyhe, de folytonos, élő
fájdalom átjáróháznak használta a szívét,
jóllehet, ez lett volna amúgy a valóra vált álma,
főleg az életük eddigi részéhez viszonyítva.

Vagy még nem érezte övének egészen az otthont,
míg tudatát a saját testében is csak idegennek,
elmélázván babrált lábujjával a fűben
fekvő fűzfakosár maradék teregetnivalói
közt. A mosásra kikészített darabok még a konyha
földjén, míg a fakó lepedők száradtak a szélben:
stációk – a nap hátralevő részére halasztva.

Egyre gyakortább hagyja magát, kimerítik a minden-
órás gondolatok, hogy „beteljesülőben a sorsa”
– mindhármuknak. Bár most, miként ránéz Misikére,
újra lenyugszik. A svájci alap bő támogatása
által a kisdud idilli családba születhet és élhet,
várja is biztosan Ágnes, foggal és persze körömmel
küzdött mind a huszonkettő évében evégett.

Mégis a mély, zsigerekbe iramló félelem adta
szürke alapját hétköznapi színe-javának.

Hosszú a megtett út pillantástól ölelésig:
lanka az utcasaroktól, pár hajtás a biciklin
választotta el őket, amint sietős Misi konkrét
látótávolságba került – épp a munkahelyéről
érkezik, uszkve segédként dolgozik egyné-
hány kilométer messzire egy kertészeti cégnél,
hol eleinte csak szánakozásból, ha tolerálták,
míg aztán alapemberré küzdötte magát fel –
egyre erősebben szaporázza, menyasszonya – máskor
többnyire sziklaszilárd Ágnes – neki integet újra.

Háttérben lobogás: szárítókötelek terhe, mögötte
– szinte a nép- és névtelen apró zsákfalú szélén –
egy szobakonyhás hóka parasztház, jókora tornác,
zöld zsalugáterek, ajtó, ablakok annyi növényvel
– tán muskátli lehet –, hogy a párkány kifelé áll
tőle, folyondár indul fel zsindegyre, tetőre.

A veteményes előkert szorgos munka gyümölcse:
hagymapalánta, uborka, saláta a paprika mellett,
hízna a szemtől. Meg friss fűszerek – egynegyed ágyás –,
elfér minden a zsebkendőnyi helyen, mogyorófa,
szilva, cseresznye, barack, paradicsomi látvány,
színekkel teli dunya alatt pompázik a birtok.

A kapu boltívén kövirózsa virága, fölötte
lesve egyetlen pontból már töviről hegyig át is
fogható ez a szerény, de ápolta porta, egészen
hátra a tyúkokig, a kutya- és nyúlketrecig, ott a
mezsgye. Hiába közelben a város, egy udvaron őrző-
ebnek és jószágoknak feltétlenül lennie illik.

Félfának támasztva a rozsdás-foltos igásló,
és közelít a családfő, már a kilincsre szorítja

ujjait, a kapunyelv csikorogva ereszt a nyomásnak: metsző emlék, sziklaszilárd. Ágnesben azonnal mintha el is tört volna valami, ahogyan a hangból visszaidézi a tízévkéthónappal előtti fájó pillanatot, mikor anyja beadta s az árva-házi kovácsoltvas rácsok záródtak utána.

Alkohol és udvarlóproblémákkal is küzdő, norma szerint sehogyan, csak névlegesen nevezendő édesanyának, amely cseber aztán már a papírformát szállítja: az eddig is megtúrt és sokat eltúrt lányka megint lefogyott és vészesen, újra magába zárkózott, és beilleszkednie sem sikerült így. Pár nap után – sírása mint légvédelmi sziréna – felfedezett egy picit hiperaktív kisgyereket, ki mindenben sietős: Misikét. Ő lett az egyetlen lelki barátja a vén, intézeti korcs kutya mellett, de próbálta folyamatosan a tanulnivalóit elvégezni, a vasszigorú nevelők utasításának elébe sietve, a rárótt rendnyi teendők közt helyt állni úgy, hogy árnyékaitól szabaduljon, messzire hagyja a múltja, a rémálmok s az üvöltés.

Egy letagadni se kellő haszna ezeknek az éveknek feltétlen akadt: egymásra találtak eközben, s bár egyebük nem volt, nem egyedül lépdelték az úton, mely köveit koptatva megannyi kanyar s domb dacára épp Misi készül elérni a tornácos, kicsi házhoz, ott, hol sóvárogva reméli az isteni végzet.

Mindenük az alapítvány adta, hitelbe sok évi használatra, és mostanság kezdték el belakni. Nyomban a rendszerváltás csúcspontját követően váltak nagykorúvá, nevelőintézeti létük vége helyett munkára és elfogadásra epedtek. Ez mellett befogadták, otthont adtak az otthont

pótlendő számukra a svájciak, azzal a kéréssel, hogy felújítják, használják s lakva megóvják.

Az elmúlt hetek a takarítás-rendbeszedésről szóltak, igyekeznek a legjobbak formára pofozni környezetét, ugyanis sietős Misinek – jön a gyermek, és nem akarhatták a bizonytalan éltbe fogadni, melyben ők is felnőttek. Alig néhány napon hagyta el őt, egy küszöbön, szennyes rongyokba csavarva várta a reggelt, s egy lélek sem beszélt a szülőkről, rendőrségünk fontos dolgok után nyomozott, hogy messzemenő érdeklődést tanúsítsanak erre, semmi erőforrás nem mozdult meg az ügyében, nem számítva a tény, hogy elnevezik Kis Mihálynak. Másfél évnyi különbség – és még tucatnyi, míg Ágnes érkezik –, ízig-vérig a rendszerben, csodaszámba ment, de belőle is csendes, szófogadó, kezes ifjónok lett, mire összekerültek végül az állami gondozásban. Azért túl csendes is sokszor s a tanulással is támadtak gondjai, nem próbálta a balhét sem szükségtelenül jó messze kerülni – fiúként egy fokkal mégis könnyebbnek tűnt az az élet.

Gondolatából felriad és az udvaron egymást tartja erős öleléssel a pár – a szikár, huszonéves s boldogsága dacára is ráncosodó, alacsonyka, napszáritott arcú, tisztaszemű, üde férfi, és a pocak mellett is törékeny, a néha kiálló állkapocs által acélos és kellemesebb vonalakkal bíró, a fenekére leomló hajkoronáját büszkén tartó, egzotikus, jellegzetesen szép lány –, hogy később kézenfogva belépjenek apró lakhelyük ajtaján. Kora esti, finom melegétel asztalukon, csak saját kertjük zöldségeiből – mert Misi konstans, megtartó hite sziklaszilárd: Ágneske lecsójánál nincs ízletesebb a világon.

Végül a fáradságtól végkimerülten – eléggé érződik, hogy túl sok frontot tartani kéne –, persze a létfontosságú háttáji tevékenységeket abszolválva, a hús hálószoza békés oltalmát célozzák meg a további terítés- és tisztításparti helyett – Mindenre van holnap.

Ezt a hajnalt nem számítva, mikor taxihívás informálja a szomszédságot az épp folyamatban lévő programról, a szülészeti látogatásról. És betetőzendő a helyzetet, egymaga Ágnes sincs, mellette az égbolt is megnyílni akarna, jókora mennydörgés, vészjósló fellegek, örült, évszázadnyi szupervihar indul előnteni mindent, mit alkotni tudott ezidáig az ember és Isten.

Székelyerzs, unitárius templom (részlet)

Juhász Róbert

SMS

Az életemben két állandó dolog volt: te és az a régi fürdőszobaszekrény. Azt mondjuk, otthagytam neked, mikor legutóbb elköltöztem.

Minden ajtaján tükrök figyeltek, több szögből is láthattam, ahogy kitárt karokkal ülsz a padon. A hátsó támla, mintha átszúrta volna mellkasodat.

Egyik hónaljdon be, a másikon ki, akár egy krisztusi csocsóbabu. Nem én rángattam a kart. Csak álltam mögötted, s a hajadba túrtam.

Kurkásztalak. Számba vettem közös életünk tetveit. Ropogtattam őket fogam alatt. Felváltva. Ropp, szeret, ropp, nem szeret, ropp, szeret.

Aztán neon-pink festékekkel befújtam emlékeink farakásának tetejét. Nem tudom, miért gondoltam, ez majd visszatartja a feledés tolvaját.

Pedig *Egy* üzenetet akartam csak küldeni neked. Pár karakterrel hosszabb lett. Törölnék, de fogalmam sincs, melyik szó volt felesleges.

DERENGÉS

Sárgán villogok. Tükör tekintetem indulni készül. A jármű jeges ablakain elcsúszó házak közül a Nap néha rám ló. Hunyorgok, mint az indiános regényekben a hős, aki a tűznél ülő rézbőrűeket lesi és nem szeretné, ha a retináján felvillanó láng elárulná.

Rád vetítem a sugarakat. Csak mert édes vagy. Ez a hajnal olyan ragyogó, hogy eszembe jut, amit a fényszennyezésről olvastam. Erősen megzavarja a repülő rovarokat és vonuló madarakat is. Sőt az éjszakai életmódot élő állatok táplálékszerzésében is problémákat okoz.

Téged is felkavar. Meg vagyok győződve róla, hogy vámpírnak születtél. Ezt bizonyítja a világosságra sötétedő szemüveged is. Aztán, mikor azt levetted, egy éjszakás nővér fáradt, vérágas szemei és néhány lopott szarkaláb nézett rám.

Én csendben szégyelltem magamat, hogy megint elhamarkodottan ítélkeztem, te pedig óvatosan átöleltél, s finoman eresztetted szemfogaidból a véralvadástgátlót meleg, lüktető nyakamba.

Szászivánfalva, evangélikus templom (részlet)

Lokodi Imre

LEHETETLEN PANZIÓ

(Lebegnek) Vadonatúj napernyőt kapott a Recsegő panzió. Akkora árnyékot rajzol a csárda teraszára, hogy azon egy ökrösszekér lazán megfordul. Mondom Jenőnek, meglátja, egyszer majd szép, narancssárga álma lesz. Miért, miért, mert hiszen narancssárga színű a napernyő. Csak hunyja le a szemét, meglátja, hogyan szivárog fejébe a boldogság. Jenő nem hiszi, legalábbis bizonytalan, majd meglátjuk, mondja. A régi zöld ernyő megfakult, mint a nyári poros útszél, elvittük a fészerbe. Már a panzió fogadatlan ebjei is gátlástalanul feljárnak a teraszra hátsó lábukat emelni, hogy Jenő, a Recsegő fűtője feszt jöjjön a slaggal. Az a helyzet, hogy a völgyben minden újdonságra erősen rájár a figyelem, így hát narancssárga szokatlanra ébred a völgy, miután a Zengő felett megjelenő Nap sugarai srégen átszúrják a vásznat. Jenő azonnal, még a harmaton lemegy a Vermessy patakra, hogy onnan nézze, hogy fest a Recsegő előtt a narancssárga napernyő. Elégedett, azt mondja, a narancssárga vászon erősen vonzza a tekintetet, feltéve, ha süt. Most az is odafigyel a panzióra, aki eddig valahogy gondosan kerülte az odanézést. Remélem, mondja Jenő, akkor is vonzza a tekintetet, ha nem süt, borús idő van. Mégiscsak narancssárga napernyő.

Annyi biztos, látom magam is, hogy délelőtt, ha percre is, megáll a szokásos hétköznapi élet, mindenki megbámulja a narancssárga napernyőt, na jó, a szokatlant, hogy mi a fene van. Már délelőtti tíz óraker legalább huszonnyolc fokot mutat a hőmérő, uramisten, mi lesz itt kora délután! Mi lesz, mi lesz, megolvad az aszfalt, a kutyák nyelve vasfazékba lóg, párolog a bűzös gumicsizma, felfő az agyunk, vörös lesz a szemgolyónk. Úgy látom, a környék ebei már nem jönnek fel vizelni, azt hiszem, a narancssárga ernyő miatt nem.

Masszívan áll a narancssárga napernyő, szellő se lebbenti. A Zengő mögötti falvakból jövő hátizsákos asszonyok itt isszák ki a flakonokból az utolsó kortyokat, böffentenek nagyokat, pedig nem szénsavas vízzel itták tele magukat úgy libasorban jövet az egyszemélyes ösvényen. Itt

mernek frisset, a panzió kútjából. Tudom, használt ruháért jönnek hetente egyszer legalább, és hogy ne jöjjenek üresen, hátizsákokba sülyesztett demizsonokat cipelnek. A demizsonokban gabonapálinka kotyog, ügyesen vagy ügyetlenül mentával, pergelt cukorral, áfonyával, különféle házi és iparilag gyártott szörpökkel keverve. Éppen mondja Jenő, most kezdi érteni, a tejbegyűjtőben reggelente mitől beszélnek össze annyi zöldséget az asszonyok. Tudja, hogy csak a lényegét szabad leszűrni azokból. Persze a Zengőn túlról cipekedő asszonyok nem szoktak zöldségeket beszélni, erről Jenő, a Recsegő panzió teraszához közeli fészkerben bizonyosodott meg, ahol az asszonyok beszédét mindig lehallgatja.

Messziről látni, hogy a vadonatúj ernyő nemcsak a völgyi embernek furcsa és szokatlan, legalábbis első látásra, hanem a Zengőn túlról cipekedő asszonyok kifejezetten a narancssárgára figyelnek. A hőségától kókadó barackfák alatt haladva azt mondják, visszafelé betérnek a panzióba, közelebről megnézik a napernyőt. Csak kis idegen ájer, kis huzat lenne legalább, hogy lebbentsen hűvöst, mondják az asszonyok, aztán hallani, valamin nagyot nevetnek. Van, amikor valamit mond a sort vezető asszony, aztán szájról szájra adják hátrább, fáziskéséssel mindenki leröhögi az adagját. Úgy van jól, pontosabban jól van, ha kora délutánra szálig megérkeznek valahonnan az asszonyok. Teljesen szétájulnak a narancssárga napernyő alatt, szétvetik a lábukat, pedig otthonról nem úgy vannak eleresztve, hogy szétvessék. Egyáltalán nem lenne szabad szétvetniük a lábukat, de lehet, hogy a narancssárga napernyő miatt tesznek ilyesmit. Testesebb asszony dagadt bokáját nyomogatja, bár, mondja, szülés után nála kihagyhatatlan a vízajtó. Veszi az üres kólás flakont, megy a kútra, vizet mer. Szétterpeszti lábát, a mélység fölé hajol. Jenő azt mondja, azt úgy kell, ha sürgősen túl akarnak lenni rajta. Otthon a gazdaságban, kint a legelőn az itatónál, tudom is én, hol akarnak túllenni rajta. Mind a mélység fölé hajolnak az asszonyok, szerre megnézik magukat a kútban. Mindenik terpeszben, mélység fölött lebeg. Jenő tudja, hogy az asszonyok lebegni is tudnak. Azt mondják, az asszonynépet könnyűnek, sokkal szebbnek adja vissza a mélységes tükör, azért tudnak lebegni a mélységek felett.

Isznak, töltenek a flakonba. Megmossák a keblüket, a lábukat is megmossák. Ültükben sok mindenről szót ejtenek, aközben köntöst, alsóneműt és használt függönyt mutogatnak egymásnak. Látja Jenő az áttetsző vonalakat, viszont a narancssárga napernyőről szót se ejtenek. A fűtő akkor jön elé a fészerből, amikor az asszonyok már a barackoson túl járnak, a Zengő felé veszik az irányt. Jenő felnéz az ernyőre, majd az asszonyok után szól valamit.

A használtruha-kereskedés émelyítő szaga itt marad, szél se lebbené. Emberünk lemegy a kútra, fejére loccsant jó adaggal, majd azzal jön nekem, hogy tulajdonképpen neki se tetszik a narancsszínű napernyő.

(Mint akit ölnek) Ha új embere van a Recsegő panzióknak, illik őt távolságtartással, mindenféle gyanúval kezelni. Nem azért, mintha új emberünknek púpja, hat ujjja, vagy más feltűnő fizikai vonása lenne, mert olyan vagy van, vagy nincs, mindez alapos megfigyelés kérdése. Hanem azért, mert ő: Lajos.

Egyelőre senki sem merte kifogásolni az alapvető viselkedési szabályt, hogy mindenkit a tisztességes nevéen kell szólítani, de hát azért mégis... Láttam én már az elején, visszafojtott gyűlölettel volt fogadva Lajos. Szerintem indokolatlanul, mert nem volt mit rá mondani; először is nincs hat ujjja, se púpja, másodszor: mindenkinek előre köszönt, a konyhai moslék kihordásánál pedig jeleskedett, másként szólva mindig megelőzte Jenőt. Ez érthető dolog, még akkor is érthető, ha Lajos nem volt arra ráutalva, hogy Jenőt megelőzve ragadja meg a moslékos edényt, ugyanis Lajos a főnök úr, Hoci bácsi pártfogoltja, ő szerezte valahonnan.

Lajos a hegyek felől jött, elég rosszul tette, mert ha a völgy felől jön, egészen biztos, hogy a panzió munkásnépe előtt lesz becsülete. Azért, mert a hegyek felől érkezőknek általában bűzös birkaszaguk, erős savószaguk van. Azért is, mert a hegyek felől érkezők bírják a klímát, jó munkabírásúak és kifejezetten türelmesek. Így is rendben lett volna a dolog, mindösszesen Lajos neve nem passzolt a környezethez, mármint hogy akárki legyen, csak ne Lajos. Viszont a főnök úrtól, vagyis Hoci bácsitól származó híresztelést, hogy mindenhez ért Lajos, eleve kétséggel kellett fogadnunk, mert mi az, hogy mindenhez ért

Lajos. Az új ember a kazánházban kapott átmeneti, puha, báránybőrrel tömött fekhelyet. Jenő szerint Lajos elég gyakran eljárt otthonról, általában sötétedés előtt indult. A fűtő egyszer azt álmodta, hogy Lajos a rettegett Ragyás Ilkával, a berbécsnyúzó asszonnal tért meg, akit másként réti boszorkányként emlegettek a völgy lakói. Jenő felriadt, üvöltött, mint akit ölnek, majd keresztet vetett, azóta sincs jól.

Mondtam Jenőnek, hagyja Lajosra a disznósúrást, lássuk, mire megy Luluval. Még nem mondtam el, Hoci bácsi kéthavonta 160 kilós disznóval vendégeli meg a panzió népét, mert milyen a jó főnök. Nem mellékesen asztalhoz vagyok ültetve én is. Ott tartunk, hogy kétszer szúrta be Lulunak Lajos. Messziről láttam, hogy elhibázott az első próbálkozás, de jó, hogy nem szóltam, hogy most rajtad a sor, Jenő, mert azt sértésnek vette volna Lajos, ő szúrta be másodszor is tehát. Intettem a panzió szájtató népének, tűnjön el innen, ne mind nézzék, mi mindenhez ért Lajos, vagy ne mind sajnálják Lulut, mert akkor nem adja fel könnyen. Lulu nem akarta feladni, úgy visított, mint akit ölnek, hallotta az egész völgy. Persze, ilyenkor nincs tovább, azt követően, hogy Lajosunk másodszor is beakasztott, Lulu még fél óráig bőgött. Jenő vette a slagot, vért spriccelt a kőről. Lajos darabolt, látta, milyen furcsa ez a nép, csak tisztes távolságból nézi a műveletet. Senkinek se fül, se farok? Senkinek se kellett. Hát a tokapecsenye, emelte asztal fölé a sültés tálat később. Senki nem nyúlt tokapecsenyéért.

Este ott ült a panzió népe a disznótoros asztalnál, mindenki megitta a fél pálinkáját. Jön a májas-véres hurka, mondták. Nem tudtam nem észrevenni, hogy valami el van hibázva megint. Hogy a hurka túl lett fűszerezve? Nem. Hogy a hurka nem volt megsülve tisztességesen? Nem. Nem és nem. Csak forgatta a nép a szájában, alig nyelt valamit. Egyszer idegen hangot hallottunk, nyers, átmeneti hangot: Azért, mert nem folyt ki jól a Lulu vére. Elvétette Jakab!

Ragyás Ilka, a berbécsnyúzó asszony volt, másként szólva: a réti boszorkány. Villant az asszony szeme, majd a kése is villant félelmetest, azt mondta, megy, lemetszi Jakabnak a hatodik ujját, a púpjából is lecsapol valamit.

Miféle Jakab, néztek össze a torozók, akik nem is toroztak tulajdonképpen. Közülünk senkit nem hívnak Jakabnak, legalábbis mi olyat nem ismerünk, mondták Ragyas Ilkának. Hogy mi van? Ezek szerint nem is Lajos, akit ők Lajosnak mondanak? Na, halljunk oda, Jakab! Nekem mindenesetre gyanúsna tűnt, hogy Lajosnak a púpjá meg a hatodik ujja nem érdekelt senkit. A hegyek felől jött ember ekkor lépte át a Vermessy patakot, innen már vissza se nézett többé.

(Feltartnak) Jól van, megjött a pakk. Dzsip hozta, a férfi annyit mondott, Hoci bácsi küldeménye, legyünk szívesek nagyon vigyáznunk rá. Mit mondjak, cipődoboznyi, gondosan csomagolt pakk volt, áttekerve többször is ragacsos fóliával, ráírva nagy fekete betűkkel, hogy Recsegő panzió, ez és ez az utca, házszám. Talál, mondta Jenő, miután a pakkot jól megvizsgálta, majd mint egy kiszolgált aktatászkát hóna alá csapta, ment vele. Jenő a pakkal menet semmi fontoskodást nem prezentált, de hát én is tudtam arról, hogy Hoci bácsi, a főnök úr korábban megüzente, hogy pakk fog érkezni, száraz helyen tartandó. Nem tudom, miért, talán mert Jenő túl könnyűnek találta, füléhez emelve jól megrázta a pakkot, azt mondta, semmi se hallatszik, legalábbis alig. Én is: mintha liszt lenne benne, vagy szódabikarbóna.

Annyit tudtunk, hogy a csomag valahogy Kéry bácsival kapcsolatos, azzal a völgyből elszármazott Kéry bácsival, akinek lekapcsolható lába volt, akit erősen élveztünk. Falába, mondta Jenő, de egyáltalán nem falába volt Kéry bácsinak, hanem Párizsból beszerzett protézist viselt. Hírlett, hogy a nagyvilági sármos férfiúnak ráment a lába a rengeteg Pall Mall-ra, az egyéb finom cigarettáira, érszükülettel amputálták Stockholmban, vagy hol. Az az igazság, hogy Kéry bácsi az amputációja után ritkábban jelentkezett, inkább üzengetett haza. Ritkábban jött, miután Marika, a Zengőn túli sós fürdők elképesztően csinos és vonzó masszörnöje a saját költségén ültette fel a repülőre, meghagyva Kéry bácsinak, hogy tűnjön el örökre az ő életéből, mert a hasa gyűrődésre erősen tésztásodott, mert kujon, és ha csak kujon lenne, de ráadásul perverz.

Persze, Kéry bácsi jó párszor megfordult a Recsegő panzióban, legutóbb két hétig nyaralt Hoci bácsi számlájára, alig mutatkozott. Mert restelli, hogy mivé lett a hajdani délceg ember, mondták a

völgyben, akik velünk együtt többször is meglesték a svédet, amint estefelé üldögélt a Recsegő teraszán, nézte a naplementét, pedig a mi naplementénkben nincs semmi szenzáció, hanem közönséges eset. Úgy mondanám, amint a lámpaolaj elfogy, kialszik a fény. Persze azért szerettük Kéry bácsit ott látni a teraszon, mert olyankor rengeteg Stride-rágógumit kiszórt, nagyon tudott derülni a mi földhözragadt kaptsiságunkon.

Jenő kitalálta, hová rejti el a pakkot. Meglehetősen száraz hely, megtiltja a takarítóasszonynak, hogy ott felmosóronggyal matasson, egyáltalán semmivel. Hívott, menjek vele, hogy legyen tanúja, hogy ő fel nem bontotta a csomagot. Caplattunk fel a második emeletre, vagyis a manzárdba, ahol a srég fal alatt Kéry bácsi sokszor szépeket álmodott. Ezt nem tudom biztosra, de hát egy olyan világsárm, amilyent Kéry bácsi nekünk mutatott, annak csakis szép álmai lehetnek. Mindegy, Jenő a pakkot a parkettre helyezte, lábával az ágy alá tolta, azon ágy alá, mondom, amin Kéry bácsi a múltját lekapcsolva, szépen elnyomott valamennyi forró nyári napot, s valamivel sötétedés előtt jött le napnyugtát nézni.

Ezen is túl voltunk, a pakkot el is felejtettük, sőt, mi, hálátlanok nem is gondoltunk többé Kéry bácsira. Egyik nap megérkezett Hoci bácsi egy egész csapattal, elegáns urak jöttek vele, fehér ingben, mandzsetával. A főnök úr megparancsolta Jenőnek, vegye a pakkot, kövesse. Aha, néztük a konyhanéppel az idegen férfiakat, kitalálhattuk volna, hogy valamennyien Kéry bácsi barátai. Jól fésült, illatos férfiak, fekete mezőben fehér pöttyös nyakkendővel. Megyünk a temetőbe, mondta Hoci bácsi Jenőnek, és elkérte a pakkot. Láttuk, hogy kinyitja a dobozt és elővesz belőle egy urnát. Jól mondom, urnát, halotti szelencét. A menet elején bizonyos Elemér úr erősen feltartva vitte az urnát jó darabig, közben vitatkoztak, majdnem hogy össze nem szólalkoztak, ki vigye tovább, mert Elemér úr elállt, le kellett cserélni. Látszott, vonakodtak vinni a szelencét, kazánfűtőnk lett a soros.

Másnap tudtuk meg, hogy Hoci bácsi Kéry úr protézisét kapta meg örökbe, szolt Jenőnek, tegye, ahová akarja.

(Másznak) Jenő megint jöhet elé a fészerből a száraz hasábkokkal, ugyanis tél van a Recsegő panzió környékén, noha április, lehetne már

tavaszi. Jenő mindenekelőtt fűtő, aztán jöhet szóba egyéb. Másodállásban nézelődő, általában ő tesz jelentést a konyhán a történő dolgokról. Azt már rutinból mondja, hogy megérkezett a panzióba Vultur, a nyugalmazott alezredes.

Évente visszajáró vendég. Valahonnan messziről jön, a nagy folyó beömlésének vidékéről. Mesélt sokat a hajókról, a lápok nyomorult lakóiról, nádat vágó foglyokról. Mi leginkább Hereclea váráról mondott meséire figyeltünk. Szokott még ezt-azt mesélni a világítótoronyról, amit passzióból lövetett rommá bizonyos Enver pasa valamelyik orosz–török háborúkor, hogy onnan küldte kézcsókját Katalin cárnőnek. Ha jön, ilyesmikről beszél.

Most valahogy a szokásosnál hamarabb érkezett, mert jönni általában júniusban szokott. Nekem csak annyi dolgom maradt, hogy figyelmeztessem Jenőt, többet ne hallgassa Vultur alezredes hülye, valószínűtlen történeteit, mert megint és sorozatosan rosszakat fog álmodni. A tavaly is mind koponyákat látott.

Vultur alezredes az idén nem mesélt semmit, sőt a rózsakertet sem kereste fel, abból az okból kifolyólag, hogy a rózsakertet nem volt miért felkeresni. Máskor mindig megdicsérte Jenő rózsafáit, és rendszerint meg is dézsmálta a rózsakertet. Innen már gondolható, hogy ezrede-sünk szépasszonyok délceg hódolója, még hetven felé is. Délelőtt elment a sós fürdőre, megkapta iszappakolását, megszemlélte a tavakat, kora délután visszatért a Recsegőbe. Volt, amikor felment a Zengő felé vezető ösvényen, gyönyörködött a virágzó fában. Azt mondta, mesés. Ilyenkor Jenő mindig megkérdezte, hogy áll Hereclea vára, ott vannak még a várpincében a Delta rablósziványainak koponyái?

Hanem a szokásosnál hamarabb érkezett az asszony is Csernovicból, aki szintén visszajáró vendég, és feltűnően sok rúzszt ken az ajkaira mindig. Egyszer, emlékszem, amikor hársvirágzás után jött kezelésre, a szája úgy megtelt szél hozta szálladékkal, mintha vattacukrot evett volna. Hallgatag asszony, ritkán sétált a délutáni kertben, inkább a gangon, vagy az ablakban ült, nézelődött. Jenőnek mindig az a képze-te támadt, hogy a csernovici asszony őt követi, ilyenkor aztán a fészerbe ment, vagy hátradőlt a kazánház fekhelyén, tünődött egy sort. Jenőnk, hogy, hogy nem, egyszer csak látta az alezredest a Zengő felől jönni valami zöld lombbal. Hát persze, régebben nem így volt, hogy április

derekán csak úgy jövünk valahonnan zöld lombbal. Csalóka ez a klíma, fölöttébb átverős. Már március közepén eljön a gyenge ájer, megbontja a fákat, azok meg nagyon hülyén, becsapva lövik ki magukból a sok-sok rügyet, hogy aztán a Zengő mögül leskelődő tél brutálisan visszalépjen.

Szóval az ezredes hozta az ágat. Akárhogy is néztük, bizony májusi ág volt, ami megint elsiette. Szép fa, májusfa, apró fehér gyöngycsokrokkal. Na persze, hogy az alezredes nem lepődött meg, hogy Jenő nézte az ágat, katonaember nem lepődik meg, így kellene lennie férfiak között. Másnap, hazaindulása előtt jött Jenőhöz a csernovici asszony, hogy mi van. Egyáltalán nem értette, hogy mi van. Jánosunk megvonja a vállát, ő sem értette, mi van. Éjszaka ráhavazott a májusfára, billeget az ága a csernovici asszony kertre néző ablakára. Súlyos hómadarak ültek meg valameddig. Az érzéketlen asszony nem értette, hogy kerül az ág az ablakába, mi lenne az üzenete. A csernovici nő aznap ment, elköszönés nélkül távozott. Az alezredes is ment, viszont ő szépen elköszönt. Jánosunk hozta a fészerből a létrát, és zsémbelődött, hogy neki kell mindig az ilyesmiket eltakarítani.

Felfelé menet valamelyik létrafokról látta, hogy a hóban ült egy szürke macska, feszülten figyelt a májusfára, ahová Jenő igyekezett. Valaki a nyakára piros csokrot kötött. Bolond bakkmacska, mondta Jenő, azt hiszi, fehér galambok hullnak neki alá.

(Csujogtatnak) Diszkrét esküvő, bankett, vagy nem tudom, mi jöhet szóba még. Inkább gazdamulatságnak nézném, mert halotti tor kizárt. Gyászében nem, vagy csak nagyon ritkán csujogtatnak az asszonyok. Mindegy, azt tudni a Recsegő panzióról, hogy kész bármely rendelést vállalni.

A panzióban elképesztően meleg van, teleszuszogják a parasztok. Szerencse, hogy a Zengő felől akkor szokott jönni a felmentő fuvallat, amikor az ember azt mondja, vége, nincs tovább, tarkóhoz kap, szívéhez nyúl, de amint azt a holnapi hajnal is igazolja, az égvilágon semmi baj, százharminchét per hetvenkettő a vérnyomás, hatvanhatos pulzussal, úgyhogy meg kellett volna inni még azt a pohár bort. A rohadt életbe!

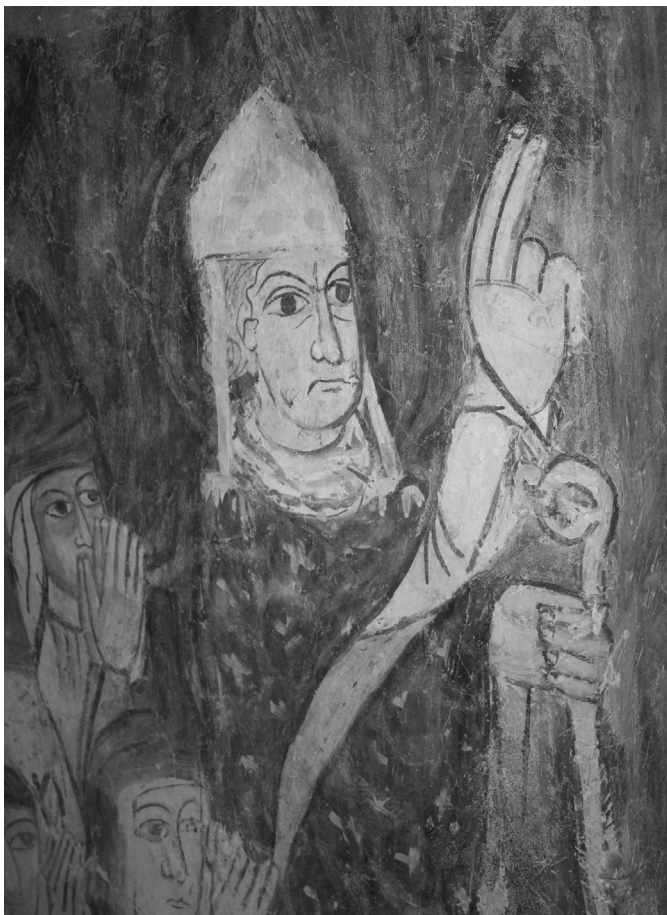
A magaslat felől nézve semmi különös, közlőről viszont másként fest a vendégsereg. Azt hinném, hogy számtalan népbetegség szemléltetése itt a cél, de nem. Ilyenkor nem jut az ember eszébe valamiféle népbetegség, sőt semmilyen népbetegséggel nem foglalkozik. Attól olyan emelkedett a hangulat, hogy valósággal reped meg a Recsegő panzió. Látom, egyenként nettó másfél mázsát simán megütő asszonyok fészkelődnek lágyultan. Súlyos aranynyakláncokkal, kifejezetten vékony sudár férjekkel megint csak a nyakukban. Jól ellennének ezek az asszonyok, de nincsenek jól el, mert szemből komor és szálkás tekintetek nyomják agyon a szabadság legelemibb ösztöneit. Nincs félrenézés, csak félrenéző gondolat van az asszonyok fejében. A férfiak jeleznek, jó, ha az asszony visszafogja magát és nem csujogtat, vagy ha muszáj csujogtatni, hadd kezdje más, amiből aztán mindenki a maga szempontja szerint von le konzekvenciát. Az a megoldás, hogy a férfiak táncra kérik az asszonyokat, a csujogtatásnak vége van, mert elég az a fehérnépnek, ha karóhosszú férfikarok nyugszanak a vállán. Hasadt, bőrkeményedéses tenyerek lógnak a semmibe, fentről néznek le szomorú tekintetek, hogyan is csujogtatni ilyen körülmények között. Nem tudom, mi van, amikor a férfiúi bánatnak nyoma se kéne legyen. Suták, esetlenek ezek a férfiak, csak a benzingöz oldja fel őket a havason, a Zengőn túli nyergekben, ha kaszálnak, ha fagy a rét.

Tömzsi, rengő húsú, mezítlábas asszony veszettül járja dagadt bokáival, talpa jól tapad a Recsegő műmárványán, karó vékony, toronymagas férfi nézi az asszony nyitott kebleit, súlyos szintiszta fehérség, még nem fogta meg a nap, ilyesmire gondolhat a toronymagas férfi, nem baj, majd megfogja, eközben a férfi zöld füvet táncoltat a szájában, láttam, amikor a terasz betonrepedéséből szakította ki.

Hajnalban hazafelé indul a nép, a férfiak bontanak asztalt szokatlanul, az asszonyok is ott sorakoznak az asztalok között, integetnek az abroszon hagyott pecséteknek, és nézik a félig hússal tele porcelántálatat, a férfiak megint csak komoran a pohárban maradó borokat bámulják, emelgetnek sűrűn duzzadt, eres kezeket. A szájában zöld füvet táncoltató férfi is felemeli a két karját köszönésféleképpen, a tömzsi asszony úgy vezeti ki a férfit két felemelt karral, a panzió előtt

felemelt karokkal fekszik el a porban, fel van akadva a szeme, mondja valaki, csujogtass, hadd lássuk, mi van, mondják a tömzsi asszonynak, a tömzsi asszony csujogtat, de semmi. A gomblyukába tűzött fűszálnak annyi.

Hoci bácsi megüzente, a Recsegő ablakába nem teszünk ki semmiféle gyászjelentést.

Bögöz, református templom (részlet)

Czegő Zoltán
ARANY FELÉ MENET
(1817–2017)

Nem vettem mára, jó Arany János,
új zekét, se mélyebb lélegzetet.
Pokol lenne omlatag, ha szólnál
a magad hangján s miattunk. Ne tedd!

Magad módján s érettünk. Te árva,
ki még a Teremtőnél is árvább.
Ő legalább tudja, hol tévedett.
A nemzetek sorsán is tovább lát.

Ma vizslatják akadém-cárfiak,
hány szót használtál – s abból megélnék!
Buda sírját keresik a hívek,
s rávizelnek a keretlegények.

Még van felszentelt szalontai pap,
s hinne Néked, én mondom, ha szólnál:
ne küldenénk utánad a múltunk!
Közelébb vagy mennynél, Sikaszónál.

Mester, én már sosem veszek búcsút.
Napszentülte van-e tifeletek?
Csepp nemzetünk örök Főjegyzője.
A Te sorsod elringatva ébred.

Tudsz-e fájni? Nem hull a férgese.
Neked hullásod eddig sosem volt.
Ami itt történt velünk, nem mese.
Ellenükre tengerek s a mennybolt.

*

De itt hagyta négy gyermekét
és a nyolc unokát –
Ha odaát
megnyugszik fájdalommentesen
akkor bűnbe ment
akkor viszi ám tovább
a szenvedést
és minden lábnyomát –

Megnyugodni csak az képes
akiben maradt szemernyi élet –
Ha lát onnan megnyugodtából
azt jelenti ám
hogy ott is van eszmélet
teste ideleenn övéi között
bármivé is lett –
Lehet-e fájdalommentes
az a nyugalom
amelyből a boldogtalan
boldogság ha van
nem látja unokáit soha –
És miféle parancs-nyugalom
ha lát fentről és nem segíthet –

A temetőoldalban egy legátus¹ lázad
Fény áraszt el tornyot gyászos házat

Minden jótét lélek dicséri az Istent

1 legátus = megbízott teológiai hallgató

Czilli Aranka

MEMENTO

A novemberi gyertyaláng
két végén állunk: te meg én.
S hogy könnyezve ma megint egy kanóc elég,
ez felismerésnek, bánatnak is elég:
hogyan élni itt nélkülöd is lehet,
hogyan betelt széken-fogason-asztalnál a helyed,
s már nem szenved, aki kiejti neved.
Minden novemberi gyertyás emlékezet:
felismerés, fájdalmas eszmélet –
hogyan élni itt majd nélkülöm is lehet.

MOZAIK

Minden kötődés ára
a burkolt fájdalom,
a feszülő huzalokon
kényes görcscsomók:
a féltés, hogy jól vagy-e,
a félelem, hogy jó vagyok-e,
a kétely, hogy jó-e, hogy vagyok,
hogyan ment-e általam bármi elébb,
hogyan lettem-e szín a szíromtalanság
kifeszített vásznán?

Minden kötődés ára
az oda-vissza csonkítás:
belőled tépek
és magamból hasítok neked,
és belőlem törsz,
mert van, amit önként adok,

és van, amit ki kell lopnod
galádul, csalással, árulással.
Hol kezdődsz és hol érek véget
a nagy összetartozásban?

Minden kötődés célja a remény,
hogy elég vagyok neked és magamnak,
s hogy jusson belőlem valami szép is
a világnak:

felfeszülök az égre
szivárványnak.

Bögöz, református templom (részlet)

Payer Imre

ERDŐBEN

Zöld levegő.

Kemény bükkök, tömzsi tölgyek,

cserjék, zsurlók, lapulevelek.

Zöld élőermék hatalmas hálója

terül a fenséges kékre.

Áttör az égen, avatott lomb koronáján

átszüremlik a fény. A fény! A szilánkos túli.

Vakítón láttat.

Fehéren zöld a zöld.

Mint élő lemezen át.

Bennem már nem a tüdő,

az erdő lélegzik.

A zöld, A barna, A sárga,

A fekete föld.

Lassan felnyílnak, ahogy tapintom őket.

Kimondják lassan a folyamatot.

A zöld szagban mozog,

riszál a mennykékbe,

adva a sziromerőt.

De már les rám! Érkezik!

A pénzlobogtató korzózás,

a hivatalnok-feszes fenekű mozdulat,

a robotsport a számítás-labirintusban.

Már körbekerít és rám csap.

Lenyom. Beszorít, elveszi

látásom egészét, magasát.

Gurítana gödörbe.

Áldozati kőkörbe.

És az erdő nézi. Hagyja. Bólint.

Szikár napfényben.

Teljes napfényben.

Bükkös-tölgyes közt

csenkolt fenyő magasul.
Hagyja az erdő, szelíden egybegyűjtve
a rejtélyesen kibogárzó színekkel,
a vakító ragyogással.
Együtt van mindez vele, nincs külön.
Ezt tanítja nekem ő, az erdő.

Székelyderzs, unitárius templom (részlet)

Vajda Anna Noémi

BŰNÖM

*Csáth Géza nyomán
monodrÁma és félpantomim-mozaikek
5 kÉpben*

SZEREPLŐK:

Csáth alias Gracián

Nő: Anya, Olga alias Feketeasszony

Nők árnyai

I.

Csáth pianínón játszik egy részletet Bartók Allegro barbarójából. Majd íróasztalához ül. Naplószerű részletességgel levelet ír öccsének, Dezsőnek. Hisz őt mindenbe beavatta. Majdnem mindenbe. A díszlet és a kellékek arra vallanak, hogy Csáth szereti kényeztetni testét: kényelmes karosszék; lába alatt puha perzsa; szivarozik és pezsgőt iszik.

CSÁTH: Egy csavarintás cigarette, drága öcsém! A sötét szálak: Sultan Flor. 100 g 6,5 korona. A világos szálak: Török pipadohány. 100 g 5 korona. Annyi, mint a Márki-féle sakkönyv, és jóval több, mint Kant, ami pedig 1,6 korona. Mindkettőt szerezd be, és küldd el. Cserébe itt a csavart cigarette Sultan Flor dohányból. 5-6 könyvecske, 360 lapnyi cigaretta papíros, amelynek széle gumizva van a ragasztás tökélye révén. A legszebb és legművésziőbb csavart cigarették készítését teszi lehetővé. A csavart cigarettához csak elefántcsont szipka (1-2 korona) vagy papírshipka használható (3-4 fillér). Előbbi naponta tisztítandó. Utóbbiból naponta új, tiszta példány veendő használatba. Ennek a dohányzási módszernek köszönhetem az eddigi legnagyobb *nikotinos élvezet*. És most jól figyelj: majd egyszer mindent át kell adnod Desirének. Azt akarom, hogy írja meg. Hogy írjon meg.

1910. április 9. Egy kis jobboldali apicitisz!, állapította meg Kuthy doktor, mellkasomon kopogtatva. A félhomályos, karbolszagú rendelőben hirtelen kriptaillat csapott meg. Jéghideg szaladt át rajtam: Tehát mégis elért az, amitől legjobban rettegetem! Erőt vettem magamon, bízni akartam, összeszedtem minden energiámat. Kemény legény voltam akkor. Nem mutattam kétségbeesést. Vannak jó lefolyású tbc-k is, vigasztaltam magam. De reggelig semmit sem aludtam. A múlt emlékei tódultak egymásra. Boldog óráim gyötrő szépségei. És bűneim: mindaz, amit helytelenül tettem. Önvádak – nők ellen elkövetett apró, gaz dolgaim. Majd álmom anyámmal. Tudom, hogy találkoznom kellett vele. Hisz anyám, aki fiatalon a sírba feküdt le, s ott porlad – én vagyok.

II.

Félpantomim: álom az Anyával.

CSÁTH: Egy asszonytól jöttem épp haza. Messziről megláttam, de bújtam előle. Észrevettem, és belém mélyesztette sötétkék szemét. A vidám melankólia, mely sápadt, finom kis arcából felém áradt, arra készítetett, hogy odasiessék hozzá, és megöleljem és megcsókoljam.

Régi divatú, nagy szalmakalap és tiszta kartonruha volt rajta. Ezt a ruhát láttam a nagymama szekrényében – kopottan és pecsétesen. A pecsétek a nagymama könnyeitől vannak, melyeket anyám ócska ruhájába kora, szeles, őszi estéken belesírt.

Május volt körülöttünk. [Hárfaszó és fuvolaének cseng.] Éreztük a kapcsolatot, mely közöttünk megszakadt egy hajdani, véres, orvosságszagú hajnalon. Előreindultunk. A zöld mező és kék ég boldogságába.

Ó, milyen szép, fiatal volt az anyám. Én gyorsan összeszedtem a mező összes gyöngyvirágait, és rászórtam. Elborítottam vele ifjú, lányos emlőit, melyekkel engemet sohasem szoptatott. Ő pedig néma nevetéssel nézett engem, míg csak el nem fogytak a gyöngyvirágok.

Azután folytattuk az utunkat a kék erdő felé. Lassan, kézen fogva mentünk. Boldogan merengve.

Jaj, egyszerre a kék erdőnél voltunk. [A hegedű- és a hárfaszó már csak messziről, elhalóan hallatszik.] Mind a ketten elszomorodtunk.

Mert az erdő szélén válnunk kellett. Búcsúzóul meg akartam ölelni utoljára szép, halott anyácskámat. Rám nézett, mintha megbántottam volna, azután megsimogatta az arcomat, hogy megbocsát. Sokáig álltam ott a kék erdő szélén, és néztem utána csendes, imádó bánattal.

III.

Hirtelen felébredek: hajnali $1/2$ 6. Ekkor! A gyönyörű, tavaszi nap sugaraiban fecskendezem be az első adag morfiumot. Nem éreztem semmi különös hatását, nem is álmosodtam el, csak a belső gyötrelmek csillapultak gyorsan. Meglepő gyorsan. Néhány perc múlva bejött a szobámba a kollégám, Winter. Nem titkoltam előtte. Majd adok én neked!, fenytett meg viccesen, és biztos, ami biztos, elvitte az üveget meg a fecskendőt. Ettől kezdve nem éltem a méreggel. Csak a brómot tartottam meg. Ezzel az álmatlanság és közérzetzavarok ellen küzdöttem. [A bróm vágycsillapító.] Nem akartam gondolkodni a bajomon. Cselekednem kellett. Moravcsiktól szabadságot kértem októberig. A köztünk levő hasonlósági szimpátia okán is – muzikalitás, európaiság, nőkedvelés, és persze: hisztéria – azonnal elengedett. Újtátrafüreden szanatóriumi állást kértem, így közben magamat is kúrálhattam. Gyászos állapotban érkeztem a Tátrába. Ide jöttem meghalni!, futott át rajtam. Másnap már a betegekkel kellett étkezniem. Undorodtam tőlük. Rettenetes volt, nem tudtam enni, a lélegzetemet is visszatartottam. Délután lázasan összeomlottam. Be kellett látnom: én is beteg vagyok. A szenvedések meggyaláztak.

Május vége felé egy alkalommal igen erős bélfájdalmak kínoztak. Béláttételtől félttem. Az bizony halálos ítélet. Ekkor életemben másodszor... Az a 25 csepp ópium! Azonnal segített.

Meleg napok jöttek. Kezdtem magam egészségesnek érezni. Megkedveltem a főorvosomat, ifj. Szontagh Miklóst. Jó ember, szelíd, nemes, természetimádó. Június elején aztán elutazott 14 napra, és az én nyakamba szakadt minden feladat. Ekkor csak az tartja bennem a lelket, hogy sokkal súlyosabb betegek vannak rám bízva, mint magam. De ki is merít a munka! A sok nehéz beteg tarka vérköpése! Hogy emellett adnom kell az erős, tapasztalt, egészséges orvost! Mi lesz

velem?! Egy szép délután aztán, vizit előtt egy *centigram* mérget fecskendeztem. Utána rögtön hánytam, majd nagy eufória öntött el. Az alhasból édes melegség terjedt szét a zsigereimben. Boldogan mentem vizitet tartani. Türelmes voltam, kedves. Egy-egy betegnél hosszan elüldögéltem, beszélgettem. Ezalatt a tájat csodáltam, az eget. Minden rendkívül harmonikus, kedvező benyomást keltett bennem. Aznap bróm nélkül remekül aludtam. Másnap nem is gondoltam az egészsre. Az élvezet megisméltése meg se fordult a fejemben. Gyorsan híztam, erősödtem, étvágyam nagyszerűen fokozódott, úgyhogy áprilistól június végéig 75-ről 80 kilóra híztam.

Július. Egyik páciensem, Jolán iránti vonzalmam mind nagyobb és nagyobb hullámokat kezdett vetni. Az asszony nem akarta mutatni, hogy viszonszeret, én reszkettem érte. Jöttek a szélsőséges közérzet-változások. Példátlan, disznószerű étkezések! Hideg-meleg érzések! Beteges érzékelés! Ez ellen másod-harmadnaponként 0,01 g M-mel éltem. A bal alkaromba adtam. A viszontvallomás idejéig ezeken a napokon négyfelé osztottam a dózist. Akkor ez úgy hatott, mint ma az egész nagyadag egyben. [Sokszor túllép majd rajta, és többszörösét veszi a kezdeti nagy adagnak, mely viszonyítási pont marad: 0,01 g = nagyadag.] Jolán elutazása után megszüntettem a mérgezést. Augusztusban egy másik páciens következett. A slamos, jelentéktelen, rossz ízlésű, műveletlen Jónás Olga. Epedt értem, én épp csak elviseltem. Nem hittem volna, hogy néhány hónap múlva betegesen megszeretem... az én Sonkámat. Édes napokat kezdtem élni anélkül, hogy tudatában lettem volna, milyen boldog is vagyok. A távollevő asszony leveleit azonban százszor is elolvastam. Ha rossz hírek érkeztek felőle, haladék nélkül mindannyiszor nagyadagot vettem magamhoz.

Szeptember. Kezdtem a hetenként 2-3-szori adagolásra rászokni ebéd után. Ezt követően Olgáék szobájába vonultam. Feküdni. Azzal az ürüggyel, hogy így nyugtom lesz, és kevesebbet ártok. Volt, hogy M helyett 10-20 csepp ópiumot vettem. Egyszer-kétszer tartósabbnak bizonyult. Azonban mind kevesebb és kevesebb élvezetet adott. Nyugalanság, fejfájás, nemi bágyadtság jelentkezett. Majd az M nélküli délutánokon mély levertség, szótlanosság fogott el. Olga minden kedvesége, ügyessége se tudott jókedvre hangolni. Az altatószerek használá-

tát sem hagytam abba. Codeint kombináltam paraldehyddal és brómmal, Veronallal súlyosbítva. Ha éjjel felébredtem, megismételtem. Míg a hatás beállott, gyermekkori kedvencemet, a *Homokembert* olvastam. „(...) van valami sötét hatalom, amely *bennünk magunkban*, a mi romlásunkra tör (...) ez a hatalom olyanná formálódik *bennünk*, mint mi magunk, sőt lénye a mi magunk lényévé kell hogy váljék, mert csak így fogunk hinni benne, csak így szorítunk neki magunkban annyi helyet, amennyire szüksége van titkos munkálkodásához.”

Sajátságos és feledhetetlen érzés volt ez. Nyitott ablak, künn sűrű köd. Villanylámpák alatt, nyakig ágyba bújva olvasok, mialatt a falon a pusztulás és gonosz sejtelmek árnyékai tolonganak szakadatlan mozgolódásban. [*A háttérfalra Homokembert rajzol.*]

Jó szellemem megóvott a dózis növelésétől. Pedig gyakran jelentkezett az M-éhség és nyomában a depresszió. Ilyenkor utolsó fiúnak éreztem magam, aki egy pecsétes arcú, lompos, műveletlen, pénztelen vénleányért rajong. Miután jött az eufória, boldog voltam újra. Egy pillanatra megint Olgára gondoltam, de most már nem soká és nem fájdalmasan. Azonban ekkor éreztem egy terhet is: a szerelem terhét.

Az eufória hatása alatt jól tudtam írni, dolgozni, majd aludtam 1-2 órát, s csak 5-6 tájban öltöztem föl. Ilyenkor: hangverseny, séta vagy frottázs Olgával. Szépen berendeztem az életemet. Átlag 300-400 koronát kerestem. Ezt azonban, Dezső, hisz tudod, kettesben elköltöttük.

Karácsony. Nem mentem haza. A szentestén a nagyadag kétszere-sével a bőröm alatt a Valériából bandukoltam az albérletem felé. Méltóságos, embergyűlölő érzéketlenséggel bújtam ágyba.

1911 első hónapjai. Alig megy a munka. Reggelente gyenge hőemelkedés, alélt lustaság. Nem bírtam a műtőterem nagy melegét, az állást, a mosdást. Az altatásban nagyon elfáradtam.

Már hónapok óta nem közösültem. Mindenféle bonyodalmak jöttek. O. iránti vonzalmamba beleszólt a féltékenység. Képtelenné tett nemi lelkesedésre a rögeszme, hogy egy puella publicával. Ezt csak tetézte, hogy aggódtam a sikerért, így a kísérletek nem sikerültek. Az M megvigasztalt. Márciusban mégis egy egész hónapig mellőztem. Mikor újra vettem, ismét nagy hányingert okozott. Olgáék klozettjén kiadtam a vasárnapi ebédemet. Májusban jöttem rá először, hogy milyen jólesik

a reggeli nagyadag! Milyen könnyűvé teszi a nap megkezdését. Az ágyban Siklós hangszereléstanát olvastam. Valami sajtósági improduktív élvezettel. Darabomat, a Janikát akkor készítette elő a Magyar Színház. A próbák fárasztó idején napi adagom a nagyadag négyszerese lett. Eufória helyett viszont izzadást, fáradtságot és étvágytalanságot okozott. Mégis a premierre egészen formába jöttem, s aznap könnyűszerrel megálltam, hogy csak este, mielőtt színházba indultam volna, vegyek egyetlen nagyadagot.

1911 nyara. Stószon voltam fürdőorvos. Itt írtam meg *Az elmebetegségek pszichikus mechanizmusát*. Folyton ezen dolgoztam 4 hétig. Ez alatt az idő alatt mentem fel a nagyadag húszszorosáig. Ébredéskor vettem az első adagot. Megreggeliztem, Hotel's Shepherds-re gyűjtöttem, azután írtam $\frac{3}{4}$ 8-ig. Megmosdottam; dolgozni mentem $\frac{1}{2}$ 9-től 11-ig. Írtam egy órát. Ebéd. Utána a második adag. 3-ig írtam. $3-\frac{1}{2}$ 5-ig újra villamozás. 5-kor újabb adag. Megint írtam. Vacsora után az utolsó adag. Ilyen módon a munka nagyszerűen haladt. Türelemmel és élvezettel írtam. Csakhogy jelentkeztek az erős szívfájdalmak. És székrekedés. Előbbi ellen étert és koffeint, utóbbi ellen klizmát alkalmaztam.

Június közepe. Meglátogattam Jolánt Újfüreden. Nagy csalódás volt. Ez a nő képtelen arra a nagy és Izolda-szerű odaadásra, amelyet róla feltételeztem, s folyton attól retteg, hogy egy hivatásos nőcsábásznak esik áldozatául, s mindez torzítja vonzalmát. Csak este, amikor könnyű, nyitott nyakú selyemblúzában átölelt, és éreztem, hogy nincs rajta alsónemű, kétségbeesett és mohó csókjából tudtam, hogy az enyém akar lenni. De már nem kellett. Menni akartam. Nem volt kedvem, vágyam, hajtóerőm. Sem kondomom. Hirtelen rám tört a félelem, hogy helyrehozhatatlan károkat okozok neki, és nem lesz képes többé a családjában megmaradni. Ma is úgy érzem, jól cselekedtem, hogy visszautasítottam.

Július. Megérkezett Dezső. Holtsápadt voltam már akkorra a méregtől. Az elvonást haladéktalanul elkezdjük. Fölfedeztem, hogy a Pantopon [ezután P, morfiumszármazék] nagyszerű helyettesítő szer. Pár nap alatt negyedére csökkentettem a napi adagot: fele P, fele M. Néhány hét múlva egy teljes nagyadaggal mentem lennebb. De a

féltékenységi és tehetetlenségi kényszerszorgolatok nem engedtek! Még nyár végén is a nagyadag háromszorosánál tartottam.

Itthon, Budapesten sikerült megoldani az impotencia ügyét. Sikerrel és teljes kéjérzéssel coitáltam Szidit és Olgát. Akár egy megszállott! Boldogságom határtalan volt. Még fél év múlva is, ha visszagondoltam erre az estre, mámor fogott el. Ennek öröme újra fecskendeztem. Való igaz, hogy az öröm és a fájdalom egyformán elviselhetetlenek egy igazi morfinistának.

Október és november. Napi adag: nagyadagom ötszöröse. Ebben az időben sohasem kerültem ki a *túlmérgezettség* állapotából. Alig élveztem valamit. Szívizgatókkal voltam kénytelen élni, hogy el ne ájuljak. Aztán egy este a New York kávéházban egy feleslegesen adott kis adaggal nagyon sokat rontottam eleve rossz közérzetemen. *Rendkívüli* elkese-redés fogott el. Osváth beszédéből lebecsülést éreztem. A fiatal írók úgy néztek rám, mint egy lejárt emberre, hiszen nem írtam már hónapok óta semmit. Hazamenve, a tükörben leköttem és szidtam magam. Síró hangon, könnyörtelenül.

Másnap történt *hosszú idő után* először, hogy reggel méreg nélkül mentem munkába. Ezen a napon csak estefelé fecskendeztem. Kielégített 24 órára. Másnap, harmadnap hasonlóan jártam el. Fő elv volt a naponta egyszeri adag. Már a második éjjel nem ment az alvás. Űgyesen kombináltam az alkoholt, brómot, aszpirint, hideg vizet és meleg fürdőt. Szakadatlan, erős elhatározással sikerült elvonni a mérget teljesen. Dec. 5-én fecskendezem *az utolsó*, évi adagot. Legnehezebbek az éjjelek. Ilyenkor, ha felébredek, rémes szívszenzációk gyötörnek. Állom őket. Órákig fürdök, csak ezek után fecskendezek, 1%-os oldatban. Ily módon az álom hamarosan helyreáll. És csak kevés brómot veszek esténként.

1912. május 5-éig, tehát 5 teljes hónapig méreg nélkül éltem. Csak kéthetenként vettem belsőleg 5-6 cseppet, 2%-os oldatból. Ez a kis adag 5 percen belül hatott, majdnem úgy, mint egy injekció. Azért is volt erre szükségem, mert Olga bátyjának állandó jelenléte lehetetlenné tette a szabad és gond nélküli nemi életet, és nemegyszer csak ily módon akadályozhattam meg az onaniát. Ma is vallom, hogy a két rossz közül az M a kisebb rossz. Másik motívuma volt ezeknek az apró visszaeséseknek a cigaretta. Ha a dohány nem esett jól, mindig eszembe

jutottak az M-eufóriák, amelyek hatása alatt a dohányzás nagyszerű és összehasonlíthatatlan élvezet. Ekkor olvastam Casanova iratait. Olyan nagyszabású élvezetet okozott, hogy az egész márciust feledhetetlenné tette. Reggel fürdő után, *megmosott szívvel*, kávézva és szájamban egy nagyszerű Luxorral szürcsöltem ezeket a vidám, kedves és bölcs füzeteket, amelyek megkétszerezték életkedvemet, lecsökkentették féltékenységet, és a nemi komplikációk előidézésére irányuló hajlamomat.

Hasonlíthatatlan élvezetek között, de minden lelki vonatkozás nélkül közösültem ebben az időben, és *minden hónapban* szerencsésen teherbe is ejtettem Sonkát.

Május. Elhatároztam, hogy Stubnyára megyek. Ekkor tértem újra vissza a méreghez. Így tettem lehetővé az egy helyben ülést, és csak így voltam képes az időt értékesíteni: olvasásra, írásra felhasználni. Mert rettenetes és nyomasztó gondolat, hogy nincs többé kedvem az íráshoz. Mióta az analízissel behatóan foglalkozom, és minden ízében elemzem öntudattalan lelki életemet, nincs többé szükség rá, hogy írjak. Pedig az analízis csak szenvedést hoz, keserű életismeretet és kiábrándulást. Az írás pedig gyönyört ad és kenyeret. Mégis nehezen megy. A születő gondolatot mintegy csírájában megöli a kritika. A legbelső elintézetlen ügyeim pedig nem tudom papírra tenni. Az az érzés gátol, hogy mások éppolyan tisztán olvasnak benne, mint én az írók írásaiban, én, a pszichoanalitikus. Vaserővel kényszerítem magam, hogy írjak. Írnom kell! Ha nem is lesz számomra többé az írás életműködés soha, legalább legyen játék. Játszanom kell, ha nem is mulatok, mert ez ad csak esélyt rá, hogy valaha sok pénzt keressek.

Az 1912-i nyár!

Június. Hasonló adagokat használok: harmadnaponta délután vagy reggel. Az unalom az üres fürdőn, az aggodalom az orvosi siker, karrier miatt és a biztos, nyugodt fellépés elérésének vágya vittek rá. A magammal hozott pasztillákat forralt vízben glicerinnel és abszolút alkohollal feloldom, azután a vizeletszűrő tölcseren megsűrööm.

Július. Csak minden másnap élek a méreggel. Teljesen kielégít, és könnyen végezhetem a munkámat, amit különben nem bírnék. Vannak

beteg, akik rendkívül idegesítenek. Pl. Kovácsné túlzott szemérmessége, öregkora, kedvessége, süketsége. Mióta reggeli előtt kezdtem venni az első nagyadagot, a felöltözés, a munka megkezdése a legkínosabb, sőt borzalmas aktusokká változtak. A délelőtti depresszió sokkal nagyobb, mint bármikor. Azután estig nem fecskendezem. De itthon, vacsora után, rövid időközökben még 2-3 adagot alkalmazok. Ma influenzám indokolta, hogy többre volt szükség. Mit csináljak! Ez az utolsó hét, amelyhez minden reményemet fűzöm.

Aug. 18-án délben megérkezett Sonkám. Kiállhatatlan apja kíséretében, aki számítóan sürgeti az esküvő idejét. A sok asszony, lány, akit professzionátus kedvteléssel végigcsókoltam a nyáron, együttvéve se adtak olyan nagyszerű örömet, mint ez a nő egyetlen csókjával. Este gumitalpú cipőben zajtalanul belopóztam hozzá. Az ágyon ült egy vékony batiszt ingecskeben, amelyet telt idomai most még az ismert mértéknél is jobban kitöltöttek. A frizuráját újra megcsinálta erre az alkalomra. Ez a nekikészülés valami édes, szemérmetlen asszonyos zamatot adott lényének. Egy reneszánsz nőnek éreztem. Szép karjaival eltakarta az arcát, fogai vacogtak, én azonban hamarosan feloldottam varázsvesszőmmel a félelem kínja alól. Másnap a vasútnál még utána ugrottam a kocsiba, és a szűk folyosón jól összecókoltam, azután szontyolodottan tértem vissza rendelőmbé, majd fürdeni mentem. A fürdőruhás nők láttán felállítottam a követendő szabályokat:

1.) Az akarat nevelése.

2.) Egyenletes, számolt, lassú, mély légzések, hanyatt fekvé, mert önuralmat biztosítanak.

3.) Ha nem tudok már uralkodni magamon: 1 gr. bróm bevétele, majd fekvé $\frac{1}{2}$ órát várni.

De...

4.) Ne feledd el, édes komám, hogy ha koitálni nem lehet: még mindig van alkalom az *onánia*, a *frott*, a *kunnilingusz*, a *coit. in anum* és *felláció* műveleteire.

Szeptember 19. Végre újra Pesten, a Moravcsik-klinikán. A 19-es számot viszont nem szeretem. A sors mégis úgy hozza, hogy egy év múlva, éppen 1913. június 19-én nősülök! Ebből az átkozott 19-esből tudtam előre: minden hiába: szörnyű házasságnak nézek elébe. E napon

nem szabadna kimozdulnom a házból. Ma is 9-kor ébredtem. Még az ágyban nagyadagot vettem magamhoz. Eufória nem jelentkezett. Étvágy nélkül kávéztam, a cigaretta sem esett jól. Lementem az osztályra. Végig kellett hallgatnom a mester érdektelen és színtelen előadását. Hosszú mondatok, megkezdett és újakezdett mondatrészek. Nagy fáradtságérzetem támadt. Akkor jelentette a portás, hogy vár a szőnyegszakértő. A társalgás annyira elkedvetlenített, hogy csak nehezen tudtam udvarias maradni. A kék halinaszőnyeg, amilyennel a szobám padlóját szerettem volna bevonni, sajnos túl drága volt. Ezután ebéd, de az egyes tál ételek között semmi szünetet nem tartottam, így a cigaretta utána ismét nem nyújtott élvezetet. Bözsi is megzavart, mert késett. Virult a jókedvtől. Elkérte az arcképemet. Odaadtam, majd elkísértem a Kálvin térig. A Báthory Caféban egy skatulya Luxort vettem. Nevettem hiúságomon, mégis elkedvetlenített, hogy a csinos német kasszírő, bár igen szíves volt, mégse hasonlóan barátságos, mint én. Az Estet olvasgatva átkocsiztam, és már meglehetősen P-éhséggel, gyalog siettem föl Olgához. Őcs otthon. Nem elégíthetvén ki szenvedélyemet, le-fel kellett járnom a szobában, hogy csillapodjam. Majd P. Az eufória ismét elmaradt. Miközben a lányka uzsonnát csinált, erkölcsi tanításban részesítettem egy hazugság miatt. Dühös volt reám. Mindazonáltal édesnek találtam. Hamarosan távoztam, mert vizitelni akartam Moravcsiknál. Nem volt otthon. Ezután Desirénél próbálkoztam. Hiába. Akkor a Harmóniához vettem utamat, hogy új pianinómat kifizessem. Bosszankodtam, hogy meg akarnak nyúzni, mint egy vidéki földbirtokost. Végigmenve a Váczi utcán, a temérdek jól öltözött ember rosszkedvre hangolt. Láttam, hogy léteznek nálam jobban öltözött urak is Budapesten, holott énnekem az felelne meg, ha magamat tudnám tekintetben a legjobbnak. A Gerbeaud klozetjében egy újabb nagyadag P vigasztalt meg. Fölvágtam a monoklimat, de a dohányzóban pazarul öltözött hölgyek hívták ki az irigységemet. Megettem süteményeim, elszívtam egy Gianadist, átolvastam a Napot. Nem volt nyugtom. Hazaindultam, dühöngve a gazdagokra, és szégyellve szegénységemet, töprengve a téli kereset bizonytalanságán. Szobámban aztán zongoráztam egy kicsit, hogy nyitott ablakom alá csaljak egy kislányt. Jelentkezett is egy fehérnép, de hamarosan eltűnt. Mit volt

mit tenni; még sírós hangulatban nekikezdtem a szoba átrendezésének, de nem boldogultam a régi, nehéz szőnyegekkel. Végre naplóhoz ültem. Írtam... írtam. Már jobban érzem magam. $1/2$ 11-kor újabb P-vel segítetttem magamon. Közben lenn jártam az osztályon, megmértem a súlyomat: 80. Ruhástól $82\frac{1}{2}$. Mégis híztam valamit. De mit ér mindez. Sehol semmi remény. Tükörbe néztem. A lámpák kormosan égnek, alig világítanak: Komám, szedd össze magad, mert meg fogsz dögleni, komám, meg fogsz dögleni!

Szeptember 21. Reggel későn keltem. $1/4$ 11 volt, míg lekerültem az osztályra. Bosszankodtam Moravcsik energiáján és türelmén, amellyel apró és felületes vizsgálatait üzte. Konstatáltam, hogy az intolerancia másokkal szemben, minden munka és emberi erőfeszítés megvetése – a P hatásának tulajdonítandó, és újra elhatároztam, hogy okt. 1-ig meg kell szabadulnom az átoktól. Jó pálinkákat fogok bevásárolni, jó pálinkákat, mert csak ez fog segíteni a lemondásnál. Félek újra, félek tőle. Mert igen fájdalmas lesz. Miért? Mert P-mentes állapotban fele annyit se lehet dohányozni, és az elviselhetetlen. És mégis 100-szor több öröm nyílik az életben. Be kell látni, hogy az élvezetekben nem lehet a végtelenségig menni.

Ebéd után, amelyet kitűnő étvággyal fogyasztottam el, franciaóra következett. A kis imbecillis Annie Laplace jött el. Fecsegtünk, de igen nehezemre esett. Butának éreztem magam. Kétségbeejtő, hogy a „grand volupt”, a P micsoda uzsoraadót szed! 4 órára Olgánál voltam. Áldozat, gátlásokkal, mert a haszontalan a függőnyt nem húzta le. Mindig attól retteg, hogy leengedett függöny mellett nem vennénk észre a hazafelé tartó Jónás-papát. Érthető, mégis rendkívül mérgesít. Büntetésből közöltem vele, hogy a második áldozat el fog maradni, tisztán az ő hibájából. Siránkozott, én azonban visszavonultam a toalettre, és egy nagy dózissal követtem el egy miniature suicidiumot. Este megnéztük az Othellót. A színpadi Desdemona szóról szóra Olgához hasonlított. Az arc, a karakter, a mozdulatok. A lány simogattott az előadás alatt, mintegy azért, hogy elvonja a figyelmemet e hasonlatosságról. E ravaszság azonban így a méreg által kikészített állapotban szimbolikusan tűnt.

Mi ebből a tanulság? Hogy a P-vel sürgősen abba kell hagyni a játékot. A legkomolyabb, végzetes bajok várnak rám, ha nem teszem.

Másnap délelőtt, mielőtt az osztályra mentem volna, azonban megint: P. Nem szerzett eufóriát. A vizitet magam tartottam. Tűrhetetlenül unatkoztam, és semmi élvezetet se találtam a betegek megfigyelésében. Étvágy nélkül ebédeltem. Utána valódi M adott nagy eufóriát. Délután újra rosszkedv. Legfőbb oka, Dezsőkém, leveled, amelyben egy rémes nő, egy varázslónő sok igaz dolgot mondott el neked. Olgáról úgy nyilatkozott, hogy elveszem, de hamar el fogunk válni. A jóslat szuggesztíója nagyon hatott reám, és rögtön élénken elképzeltem egy boldogtalan házasságot, amelyre rányomja bélyegét Olga összes kacér jellemvonása.

Ez az M-használat átka. Minden józan kritika elvész, és ami elképzelhető, az már, mint igazság jelenik meg.

Olgáéknál rendkívül *gyengének* éreztem magam. Megint! Áldozatnak, butának, baromnak, együgyű fickónak. Olga vigasztalt meg: kijelentette, hogy akár holnap megszökik hazulról, és velem jön, ahová csak akarom. Ha most 30.000 frankom volna!, gondoltam. Nagyon szerencsétlennek éreztem magam. Este ismét mozi. Olgát most nem találok elég melegnek, de az is igaz, hogy a fecskendőt már 7 órája nélkülöztem.

Ha a szerencse kedvezne, és egy hétig semmi baj se történnék, most, most újra kimászom a hínárból. Különben az *elmebetegség* vár rám.

Szeptember 24. Rettenetes nap. Olgát felloptam a szobába. Különös, beteges érzésem volt. Mintha már megtörtént volna. A lány szép volt, és mohón adta át magát. Azután keservesen sírni kezdett. Rosszat érez. Hogy talán sohase leszünk együtt. Én is éreztem, hogy ha valaha, úgy most kellene, és még lehetne szakítanom; de azt is éreztem, hogy nélkülözhetetlen rám nézve. Majd az az érzésem támadt, hogy szexualitása tönkre fog engem tenni. Gyűlöltem és imádtam e percben. Azt gondoltam, hogy szerencsétlen leszek vele. Azután mindenért a P-t okoltam, amely eszemet megrontotta, és vonatkoztatóvá, illuzionistává tett. Teljes kritikával néztem kóros észműködésemet, és mégis végeredményben – mint a paranoiás – oda lyukadtam ki, hogy mégse vagyok bolond.

Szeptember 25. Későn mentem Olgához. Ki volt sírva. Fél, hogy elveszt, és vége mindennek. Panaszkodott, hogy szerencsétlen. Próbáltam ölelni, csókolni. Nem esett jól, undorodtam tőle. Kínóztam.

Észrevettem, hogy közvetlenül a P beadása után *már rögtön* gyanakodóbb és érzékenyebb vagyok. Dühöngtem, hogy mindenképp le kell mondanom erről az isteni és rémes élvezetről, és semmi mód nincs rá, hogy bármi mérséklettel meg lehessen maradnom mellette. Vacsora előtt távozni akartam. Kitalálta, hogy valaki vár reám otthon. (Valóban, Bözsit odarendeltem 7-re.) Láttam szorongó aggódását és valódi töprengéseit – és már kezdtem sajnálni. A csókok újra jólestek.

December 3. Olyan tünetek mutatkoznak, amelyekből arra következtetek, hogy a szervezet a dózisok nagyfokú emelését követelné. Nincs már az a metsző és harsány kéj. Tagadhatatlan, hogy a P a szexualitásnak közel sem árt annyit, mint az M. Új skatulya Kinget vettem, az Élet közölte egy novellámat, amellyel 60-80 koronát kerestem! Most minden kedvező a mérge végleges elhagyásához. Úgy érzem, menni fog. Reggel korán fogok kelni. Fürdöm. Megreggelizem. Egy cigaretta. Munka-munka. Fürdés. Beretválkozás. Ebéd. Úrités. Aszpirin, bróm. Délután Olga. Koitusz 4 és 6 között. 0,02 P, még pár napig csak. 6-8 közt karrier, munka. Este színház vagy itthon írás. A következő hét így fog lejátszódni. Ha erre nem leszek képes, akkor elveszett fickó vagyok.

1912. legutolsó napja. Olgában nem találok annyi kéjt, mint eddig. Fáj. Eleinte őt vádoltam, hogy közönyösebb lett irántam, aztán pedig rájöttem, hogy én lettem az, és ez vonta maga után az ő tényleges ingerlékenységét. A múlt napokbeli „nagyságos asszonyom” játék is ártott neki. Ez egy szerelmi jelenet, melyet Olga asszony és én az udvarló szerepében játszunk végig a jelen nem lévő férj, Pali rovására. Az asszony eleinte hevesen és fölényesen védekezik, végre önfeledten, buján csókol, és megvallja, hogy már régen szereti a támadót. Olga döbbenetes hűséggel játszott. És mégse döböntett meg, nem is fájt. Mit kell tenni:

- 1.) Koitusz felfüggesztése 3 napra.
- 2.) Sok séta.
- 3.) Olga tanítása. Minden téren. *Kikérdezéssel.*
- 4.) Tej- és tojás-kúra.
- 5.) Korbácsolás.
- 6.) Féltékenység teljes letagadása.

- 7.) Szellemi erekció-okozás.
- 8.) A kávéházi viselkedés megvizsgálása. Most, amikor nem fáj.
- 9.) Ajándékok beszüntetése.
- 10.) Dicsérés beszüntetése.
- 11.) A viszony áthelyezése szellemibb alapokra. (Könyvek)
- 12.) Kevesebb csók.
- 13.) Nyugodt és lassú, logikus viselkedés. [Észreveszi magán, hogy már nem viselkedik logikusan. Késekkel jár a kabátzsebében, detektívvel kezdi figyeltetni a feleségét.]
- 14.) Kőművességben dolgozni. [Adyval egyszerre lett szabadkőműves az elmúlt évben.]
- 15.) Méregmentesítés: napi egy adag bevezetése, bármi szenvedések árán.

Búcsúzás után kellemetlen sejtelmekre adott okot, hogy az állomáson várakozó egyetlen kocsis lova fehér. Nem ültem fel, mondtam: a fehér ló szerencsétlenséget hoz. A kocsis nem szólt. Nem győzködött, és nem káromkodott. Néma maradt, mint a sors, mintha azt mondta volna: ha nem is én viszlek haza, nem kerülöd el a sorsodat.

Újév hajnalán körülmentem az osztályon, és mindenütt elsőnek írtam be a nevemet az ellenőrző könyvekbe. Minden csendes volt. Az ápoló aludt. Nem volt lelkem fölkelteni. Csak a Gróf járkált fel-alá gatyában, kedélyes közömbösséggel. Boldog újévet kívántam neki, és feljöttem. Defekáció után P, majd M. Együtt se hoztak eufóriát. Mégis az arcszínem elég jó. Ennek oka a napi fiola arzén és 10 ezrelék g sztrichnin. Ezek után megcsináltam az *év mérlegét*.

- 1.) Coitus 360-380 + körül,
- 2.) Jövedelem 7.390 korona,
- 3.) Schmith mézeskalácsos c. könyvem kiadása,
- 4.) Felvétel a Martinovics szabadkőműves páholyba,
- 5.) Zenekritikák megjelenése,
- 6.) Stubnyafürdő megszerzése,
- 7.) 10 különböző nő megszerzése,
- 8.) Köztük 2 szüzlány,
- 9.) Elmebetegségek p.m.c. könyvem megjelenése,
- 10.) *Horváték* c. színdarabom.

1913. január. Balsors, balsiker, balszerencse. Néhány nap alatt egész sorozat fontos komplexsérelem ért. Ezeket nem lehet egykönnyen kihevernem. Az első, legfontosabb: Moravcsik nem engem nevezett ki tanársegédjének. Hiába volt tehát a sok munka, türelem, a könyvem kinyomtatására áldozott 600 korona, a sok korán kelés, villamoszás, unalmas vizitelés az öreg nyomában, kedvében járás, aljas gazfickós stréberkedés, barátkozás a családjával, esti vizitek, kórrajzok, amelyeket nálam nagyobb terjedelemben soha senki a klinikán nem írt. A második nagy sérelem: a Horvátékat a Vígsház is visszautasította. Nem üti meg a mi nívónkat! – mondta Faludi Miklós arcátlanul.

Január 10., este 11 óra. Ez az utolsó óra, amikor még szárazon, következmények nélkül menekülhetek. Megígértem már neked is, Dezső és saját magamnak, hogy búcsút mondok az improduktív, kéjelgő életnek, szakítok a narkotikus mérgekkel, és újra becsületes, munkás ember leszek. Sajnos, hetenként egyszer M-et vagy P-t fecskendezni nem lehet. Mert az első adagot nem élvezi az ember. Mivel nyomában rohamosan jelentkeznek a méregérzékenységi tünetek (főfájás), melyek azután hanyatt-homlok bebuktatják az embert az örvénybe. Teljes elvonás kell! A terv egyszerű. Holnap és holnapután éjjelre még 0.02 g P. Azontúl semmi. Lesz pokoli kétszer huszonnégyszáz órára, de azután egy új élet, és minden, ami szép és nagyszerű!...

Az újjászületés öröme még ma este, 8 óra alatt megírom szenvedélyem történetét!

Január 31. Egymás után számolok be önmagammal szembeni ütközeteim véres kudarcáról. Szenedek! A szerencse sem akar kedvezni nekem. A hét elég jól indult. Napi négyszer éltem a nagyadaggal. De megint ördögi körbe jutottam: a legszégyenletesebb önvádak forrása, amikor nincs erőm bevárni a délelőtti defekációt. Mert ha ez sikerült, és a bélből újra felszívódó M távozott, akkor jelentkezik egy egész napos és kellemes M-éhség, mely a megszokott adaggal csillapítható. Ha ellenben reggel még ágyban megtörténik az első bűn, akkor az adag nem érvényesül rendesen: se eufória, se ürítés. A végbélből újra felszívódó mérgek kétségbeesetté teszi a délelőtöt. Vétkezni és ártani, és még nem is élvezni! Ha pisztoly volna a közelben, ilyenkor egy másodperc alatt szétrobbantanám a fejemet. Ehelyett azonban mit

teszek? Idő előtt veszem be a második adagot, hogy jöjjön már a félórás eufória. És nem számolok azzal, hogy nyomában rögtön jelentkezik a legszánalmasabb, legnyomorultabb közérzet. Ilyenkor: 1.) Minden emberi cselekedet iparkodás, szorgalom, munka kinevetni- és gyűlölnivalónak tűnik. 2.) Minden beszéd fárasztó és buta. 3.) Minden terv kivihetetlen és rettenetes. 4.) Minden nagyszerű, szép és nemes elérhetetlen és céltalan. 5.) Az élet tűrhetetlen.

Szívom egyik cigarettát a másik után, míg ízét sem érzem többé a füstnek. Narancsot eszem, míg bele nem unok. Undorral zongorázom. Megmosdom. Olgához megyek. Igyekszem őt mulattatni, de nagyon unom magam nála. Hiányzik belőlem az igazi szexuális érdeklődés, és miután tudom, hogy miért – *túlzom* azt. Folyton ölelem, csókolom. Szégyenletes fél erekcióm van, de erőltetem a koituszt. Miután túl vagyunk részéről 2-3, részemről 1 orgazmuson, sürgető mehetnékem támad. Hogy elviselhetővé tegyem ottmaradásomat, M a klozetten. Undorral. Este, vacsora után újra. És újra. És újra! Ez utóbbi azzal az ürüggyel, hogy már a holnapi napba számít.

Mérhetetlenül undok, megvetni való élet ez! Oly gyenge és szánalmas vagyok, hogy valósággal csodálkoznom kell Olgán, hogy még szeret, és nem csal meg. Hogy nem undorodik még végképp erőtlen, fátyolozott hangomtól! Attól, hogy egyfolytában tükörbe nézek, és reflexszerűen ellenőrzöm egészségi állapotomat! Cinikus és töpörödött péniszem-től. Ványadt pofámtól. Szellemtelen beszédemtől. Impotens, improktív életemtől. Gyanús egzisztenciámtól. Szemérmertlenségemtől, amellyel minden nap hosszú időre a vécére vonulok. Butaságomtól. Azt hiszem, büdös is vagyok, mert a szaglásom romlott lévén, sem a rosszul kitörölt seggemnek, se az odvas szájamnak a szagát nem érezhetem.

Ma pedig erős voltam. Reggel szépen öltözni kezdtem, méreg nélkül. Dolgoztam. Egész 1-ig semmit se vettem. Mikor az átkos méreghez akartam nyúlni, mindig eszembe hoztam, hogy biztos reményem van rá, hogy 60 éves koromig aktív férfi leszek. Istenem, még *34 év!* Mennyi élvezet, mennyi jó nap, mennyi könyv, mennyi szép eszme, mennyi táj, szag, tej, cigaretta, virág, vagyon, pénz, dicsőség, zene, gyermek, boldogság, újságolvasás, az élet teljessége, még 34 évi élet, élet, amelynek minden napja többet ér, mint ez az álgyönyörrel és

valódi, keserves szenvedésekkel telített élet, amely csak 5 évre van tervezve!

Szóval ezen az alapon kilátásom volt, hogy a mai napot sikeresen végzem, csak este és ágyban veszem be a nap egyetlen adagját.

De mi történik! Bözsi, aki ebédre ígérte magát, megint késik. Nem szívesen vártam, de ha már jön, jöjjön rendesen. Mit bontja meg a rendet az elbizakodott taknyos kis jasszlány. Jó, míg jön, komponálok. Leülök a Naplegenda mellé, amelyet tegnap kezdtem, és hogy jobban élvezzem, és *tovább tudjak menni* az expozícióval, veszek 0,02 P-t 4%-os oldatban. Csakhamar megbántam, mert szellemem élénksége elveszett. O-nál újabb kellemetlenség. Vendégek. A fürdőszobába vittem tehát, mert hamar túl akartam esni rajta, hogy az újabb P-adagot beadhassam. O. rettegett, akadékoskodott, alig volt élvezetem. Még vacsora előtt itthon 0,03 M-et helyeztem el. Irkáltam, apró-cseprő számításokat, tervezgetéseket a jövő hónapra. Öncsaló, ostoba kis listák ezek, életem hitvány voltának ragyogóan komikus bizonyítványai. Közben bejő Póli ágyazni. Nekiugrom. Akarom látni, *hogyan viselkedik az ágyra döntve, alattam*. Megszúrom magam egy gombostűjében. Ő vörös, liheg a vágytól, de a hajamba kapaszkodik, a professzort emlegeti, és kiált. Abbahagyom. Megvacsorázom, de a küzdelemben elveszett a méreg langyos, egyenletes hatása. Utána újabb 0,03 M. Két adagban, 10 percnyi intervallummal. Naplórás, elkeseredés. Undorérzés.

A holnapi nap programja: Semmi „M”. Semmi pótszex. Semmi alkohol. Semmi nikotin. Csinos szenvedésekre van kilátás, de mindegy. Most már szenvedj, kutya, ronda, szemét ember, szenvedj, és rágd a falat! Éjjelre, de csak 12 után, engedélyezve van 0,03 P szubkután.

Édesanyám halála napjára, febr. 6-ára *teljesen szabad leszek. Utolsó injekció február 5-én*. A legutolsó az életben.

Március 12. Gyalázatos kudarcok. Kudarcok! Nem tudtam végrehajtani a tervem. Te, Dezső, és barátaim sírva és káromkodva és kétségbeesetten kérnek. Olga sóhajtva, halkan, panaszkodva, aggódva zokog a fülemben: „Fiam, te azt jobban szereted, mint engem!”

Több legutolsó próba, mely élet-halálra megy:

1.) Gondolj, József, szegény Olga kétségbeesésére, és rettegő, esdő tekintetére.

2.) Gondolj rá, mily szép lesz visszatérni az életbe, dolgozni, örülni mindennek, élni, *való életet*.

3.) Gondolj rá, hogy 68 évig kell élned és kefélned!

1913 nyarán Palicson, a szülővárosom, Szabadka melletti csinos fürdőn voltam orvos. Itt minden jó volt, 6100 koronát kerestem, és a közönség határozottan kitüntetett bizalmával. De egyrészt láttam, hogy ez az összeg nem fog emelkedni, másrészt a klíma nem felelt meg az egyéniségemnek. Itt a nyár túlságosan forró és száraz. Én pedig a meleget meglehetősen nehezen tűröm, elbágyaszt és elkedvetlenít; visszavágytam a hegyek közé. Addig is a feleségemmel hónapos szobába költöztünk. A szobát kicsinosítottuk, teleraktuk perzszaszőnyegekkal, képekkel, vázákkal, az íróasztalon és a lógó lámpán is 100 gyertyafény erejű égőket alkalmaztunk, az ajtókat szőnyegekkal védtük, így semmi zaj nem zavart bennünket. Megvolt itt nekünk az eleganciának legfőbb két princípiuma: a tökéletes, fényes világítás és a sok jó szőnyeg. Igazi puha, meleg, kedves fészek volt a szobánk, a teának, a narancsnak, jó dohánynak és kedvenc parfümünknek, a Coty-nak összekeveredett illatával telítve. A feleségem, aki engem jól meg tudott érteni, szívesen volt partnerem ezekben a speciális örömeinkben. Itt, az íróasztalom mellett tartottuk szilveszter esti tanácskozásunkat. Az 1914-es év előirányzatában a következők álltak: Számomra: 11.000 korona bevétel. A dementia praecoxról szóló tanulmányom befejezése és kiadása. Vívni tanulni. A fürdőn célbalövés. Feleségem számára: Takarékoskodás. Kézimunkázás. Kalapkészítés megtanulása. Fogyókúra. A fürdőn svéd torna. Nem irányoztunk elő semmi lehetetlent vagy merészet. Elképzelhetetlen volt, hogy számadásaink megfenekeljenek.

Előpatakhöz sok reményt fűztem. A feleségemmel valósággal tobzódunk a székelyországi delikatesszekben. A túró, a szamáca, a málna egy nap sem hiányzott az asztalunkról. A fürdőn napról napra mozgalmasabb volt az élet. És ekkor, egy este a postán a trónörökös meggyilkolásáról hallottunk. Augusztus elsején sürgőnyt kaptam: Azonnal vonuljon be! Ekkor, 1914. július 24-én volt utoljára kezemben szépírói toll. A napló már nem belletrisztika.

A fronton aztán nem egyszer napokig talpon kellett maradnom, hogy ellássam a sebesülteket. Csak méreggel bírtam. Ésszerűtlen mértékig növeltem a dózist.

1917-ben végül jobbnak látták, ha leszerelnek... Regőcére helyeztek, haza, Szabadka közelébe, mint általános orvos. Aztán jött a náthától való rettegés. Majd a gyermek!

IV.

A bajai elmeosztály. Akár az indító képben, Csáth, íróasztal fölé hajolva, levelet ír öccsének. A pianínó nem tűnt el, de nyoma sincs a kezdeti kényelemnek. Leszegényített kórházi tér, csupasz padló, fehér ridegség. Kényelmes karosszék helyett egy fehér tonettszéken ül. Pizsamában marad a monodráma végéig. Amint feláll, sántít. Látványosan megromlott a testi egészsége is.

1919. június

Természettudós és bölcsész vagyok. Tehát a hús és a vágy jogait meg tudom érteni. Ismerem az emberi természetet, hogy bármily jól és boldogok vagyunk – az örömből minél többet óhajtunk. Nem azért *ítélem el* feleségemet, hogy megcsalt, és végül mástól gyermeket szült.

Ellenben *megbocsáthatatlan* dolgok a következők:

1.) *Az esküvő előtt* azt mondta (másoknak), vagy elveszem, vagy megöl engem. Ehhez szajhának nincs joga, csak szerelmes nőnek, aki egy férfiért él-hal.

2.) Megakadályozta, hogy Szabadkán telepedjek le (ahol a legjobb egzisztenciám lett volna) – mert Pestre akart menni, és mert nem akart a családom ellenőrzése alatt lenni.

3.) Elidegenített téled, Dezső!

4.) Mikor észrevette testi és szellemi hanyatlásomat, nem vitt orvoshoz, *nem mozgattott meg minden követ*, hogy segítsen rajtam, hanem hagyott, hogy menjek a pusztulásba. Én nem láttam magam, nem figyelhettem magam. Neki kellett látni a tályogokat a karomon, lábamon. Neki lett volna (és családjának) kötelessége, de mind tették magukat, hogy észre nem vesznek semmit rajtam. (S ezt akkor én el is hittem.)

5.) Regőcén a legerősebb, legkimerítőbb munkára hajtott, őrözt, kényszerített, holott tudta már, mi a bajom (az orvosi rendelet is kíméletes életmódot parancsolt), elhitette velem, hogy képzelt beteg vagyok, és én dolgoztam rogyásig. (Spanyolbetegség közben kényszerített, hogy felkeljek, és tanyára menjek.)

6.) Nagyon fáj nekem az is, hogy mint orvoshoz is hálátlan volt hozzám. Én gyógyítottam ki a tbc-ből. Évekig lázas volt délután. Óvtam, tanítottam, kezeltem, s amikor jól lett, amikor mindig forró teste jó hűvös, finom lett, válla (amelyet a csúcshurut lehúzott volt) kiegyenesedett, akkor – másfelé nézett.

7.) 1918 őszén gyanakodtam, de semmit biztosan nem tudtam. Hittem és vártam, hogy a gyerek az enyém. (Hiszen a tankönyv szerint is a morfinistának lehet gyereke.)

8.) Amikor a gyermeket megnéztem, a legboldogabb ember voltam, és elhatároztam, hogy kigyógyulok.

9.) Decemberben gyanakodni kezdtem. Maga Olga mondta el egy álmát, amellyel hűtlenségét bevallotta. Mindent elkövetett, hogy felizgasson. A kisgyereket állandóan kis szeretőmnek nevezte. A haját úgy fésülte, mint a gyanúsított apa viseli.

10.) Januárban, februárban kutattam. Ő ordítva hangoztatta ártatlanságát, de csak azért, hogy megőriztsem, és további esztelen kutatásokra buzdítson. *Engedte*, hogy gyermek-ügyben ide-oda járjak, nevetéssé tegyem magam (amikor becsületes ember létemre *biztos adatokat* kerestem, nem akarván kidobni egy nőt a gyanú alapján), hurcolt, utaztatott ide-oda.

11.) Tönkretette munkakedvemet, az életben való örömeimet, híreimet. Addig senki se sejtette, hogy morfinista vagyok. A végén az egész megye arról beszélt, hogy *megőrültem*. És valóban a bolondokházába juttatott.

12.) Amikor hazaszöktem – igen zavart volt, nem szívesen fogadott. *Még azon az éjjel kétszer is halkán kopogtak a hálószobaablakon*. Azt hiszem, a süket patikus volt az ő legújabb barátja, akivel azért kezdett ki, mert vőlegény volt. Ez izgatta.

13.) Családomat szidta, hogy az ő pénzét (az én keresetemet), amit apámnak odaadtam megőrzés végett – ellopják.

14.) A legborzasztóbb azonban ez volt: A cselédet kérdezem, hogy mikor vette ő észre, hogy rossz lett a járásom. A lány azt feleli. *Csak az utolsó időben.* Erre ő nekem támad, és veszekszik, hogy miért kérdezősködöm a cselédtől. Micsoda alávaló nő az, aki észreveszi férje *tabesét, nem szól, hanem tovább bosszantja: öli, hogy a bajt súlyosbítsa.*

15.) Meg akart őrjíteni. Úgy tett mindig, mintha dugdosni akarna valamit előlem, s meg akarna mérgezni. *Ha otthon voltam, folyton ki-be járt a szobákban, és szekrényeiben rakosgatott, és amikor beléptem, becsukta a szekrényt.* Én azután feltúrtam mindent, és semmit se találtam. Tudta, hogy ez a keresés *izgat, pusztít.* Levestálalásnál babrált tányérom felett. Ma már tudom, azt *akarta,* hogy higgyem, hogy mérgező, és félek tőle, és megőrüljek. Ugyanilyen célból 6-8 kis üveget tartott üresen a konyhában a polcokon. *Hogy ezeket megtaláljam és gyanakodjak, izguljak.*

16.) Még mindig *kétkelkedtem,* ezután is, mert ő ismételten ordítva bizonygatta, hogy ártatlan. Ez volt a *legiszonyúbb, legrémesebb* gonoszság. Ezzel őrjített meg, mert jóságomat, apasági vágyamat és szerelmemet használta ki *aljasul.*

Desirének feltétlenül add át ezt a levelet, kedves Öregem! Így tudni fogja, hogy hosszan, sok részlettel kell leírni az első M-injekciót, és az *azzal kapcsolt félelmet,* később pedig a kis M-adagok öntudatos, vagabund-szerű használatát. Hangsúlyozandó a degenerált születés. Illúziók a megholt anyára. A túl nagy ambíció, mely hirtelen törik le. Az a tény, hogy nincs diadalmasabb dolog, mint ifjú segédorvosnak lenni, fürdön, ahol 4-5 nő rajong az emberért, emellett jól élni, pezsgőzni, kirándulni. Morfiumot fecskendezni halmozott koituszok után.

De most, visszatérve a szomorú tényekre:

- 1.) O. sohase szeretett.
- 2.) Egy példátlan gonosz, rossz nő volt.
- 3.) Az intézetben olvastam, hogy ez a morfinisták sorsa: szajhák vétetik el magukat velők.

4.) Hogy mindent a saját javára és az én pusztításomra rendezett el. Tehát ezért nem tiltakozott *érdemlegesen* soha az én morfinizmusom ellen.

Nem lehetett mindezt nyugodt idegállapotban kibírni. Már csak a *zárt intézetbeni* elvonás maradt számomra, ami orvosi egzisztenciám teljes elvesztését vonta maga után. Mindenre itt jöttem rá, rémes 30 álmatlan éjjelen, miközben égett a fejem, mint a parázs, és állandó légszomjtól lihegtem.

Itt jöttem rá, hogy halálos beteg vagyok, és *nincs segítség*. [Rajzolni kezd újra. A háttérfalra. Most már bőszen. Egyre groteszkebb árnyakat. Hirtelen a háttérfalra fény esik, és a paraván mögött kirajzolódik egy nő árnya, mely átvezet az utolsó képbe.]

V.

Félpantomim Graciánnal, Feketeasszonnyal, a nők árnyaival.

Háttérzene: Bartók: Allegro barbaro

Ami ezután jön: 1919. július 22. és 1919. szeptember 11. De ekkor már semmi jelentősége az időnek. A dátumok felszívódnak az emlékezetben, mint az élet a halálban.

Egymásra exponált jelenet: 1. ami Csáthban zajlik (a Gracián-történet) és 2. ami körülötte (gyilkosság, öngyilkosság). A néző Csáth szemén keresztül, fordítva lát. Eszerint előtérben a képzeletvilág. A valóság háttérben, mellékesen, alig észrevehetően – mégis: megtörténik.

Egy nyári reggelen útnak indultam. Ugyanekkor indult útnak Gracián. [Lehetőség: ettől kezdve mikrofonon keresztül hallatszik az elbeszélő hang, hogy az álomszerűt hangsúlyozza, míg Gracián hangja is az övé, de mikrofon nélkül. Véletlen volna, hogy a grácia egyik jelentése kegyelem, megbocsátás?] Merre indult, milyen esztendő? Írtak akkor, milyen hónapot vagy napot, minderről nem akarok beszélni.

Alig akart megállani, hogy üdvözljön, és csaknem fitymálva szólt: Visszafelé mégysz!?

Dehogy, kedves Gracián, mosolyogtam, de kicsit fáj a szívem. Én nem megyek visszafelé, én csak ellenkező irányba tartok, mint te.

Az mindegy, mondta kegyetlenül és meggondolatlanul, mindegy az, és már tovább sietett, az ifjúság és az egészség göggyével.

Követtem.

Nagyon kedves és okos fiú volt. Megtanítottam valamikor minden szépre és jóra, amit tudtam. Most, hogy a szabadság mámorában találkoztam veled, megtelt a szívem iránta őszinte szánalommal.

Ez a szűzies arc a maga üdeségében is hasonlatos volt számomra egy maszkhöz, amely hamvazószerda reggelén eltépetten hever valami feldúlt mulató sarkában. Már előre láttam rajta a tépéseket, a kopásokat és a horpadásokat, a ki nem kerülhető tortúrák nyomait, a ráncokat és árnyékokat, az elferdüléseket, amelyeket nem mos el még az éjszaka sem, még a sötétség sem, mert a sötétben is megmaradnak és élnek, mint valami nyöszörgés.

Gyönyörű reggel volt, gyenge, bohó szél fúj. Körös-körül varázslatos és szokatlan színek.

Mégiscsak szerencsés fiú ez a Gracián! Jókor indul, szép lesz az élete, mint egy álom, valószínű, hogy nincs is semmi komoly ok sajnálkozni rajta.

Gracián ment előre nagy, feszes léptekkel, mint azok az emberek, akik túl boldogok. Mint akiknek ki akar csordulni a szívük, s hogy ellensúlyozzák: sietnek, mint a pincér a telt pohárral. Nem nézett hátra. Mintha azt mondta volna: Nem, nem, itt nem állok meg, messze el akarok élni, jó távolra hazulról, a gyermekkoromtól, az emlékeimtől, az egész régi életemtől.

Jó távolra!, ismételtettem, jó távolra! Ó, a mi földünkön csak rövid távolságok vannak, Gracián. Pár ezer kilométer, pár tíz esztendő. És már láttam is, hogy megtorpant. A földre maga elé nézett, meglepetten.

Ott feküdt, a dús zöld fűben egy nagy szőke asszony. Félig lecsukott szemekkel, mozdulatlanul, pompázatos meztelenségben. A bőr elefántcsont színét egyenletesen és gyengéden világította át a vér rubintjának rózsaszín fénye. A félig nyitott búzavirágszínű szemek alvást színleltek, egyszersmind azonban az égbolt végtelen távolságaiba is néztek, mintegy tükörbe kacérkodva. Az orr nemes és tökéletes rajza finomította meg a hatalmas testet, és kicsinyítette rubensi méreteit.

Valóban kár volt sajnálkozni Gracián miatt, hiszen a szerencse vezette őt kezdettől fogva. Kérdés azonban, hogy fölismeri-e, mi a tennivalója. Elbizakodottságában vajon továbbmegye-e?

Aggodalmam nem volt alaptalan. Gracián még pár pillanatig habozott, azután megrázta a vállait, mintegy kiszakította magát a meleg, pihegő női test bűvköréből, és újra elindult.

Gracián, bolond Gracián, hova a pokolba sietsz annyira!... Most szinte szaladni kezdett, úgy látszik, pótolni akarta az idővesztéséget. Hiába, újra meg kellett állania. A földön most két leány feküdt előtte. Hibátlan szépség volt mind a kettő, ruganyos, kígyószerű, de kissé félelmes, mint két alvó vadmacska. Közönyösen nézték Graciánt, mozdulatlanul, kihívó nyugalommal, ami nem tévesztheti el hatását. Gracián megremegett, majd letérdelt a fűre. Világosan láttam, hogy két nő jelenléte zavarni fogja.

Már majdnem kézzel illette az egyiket, mialatt a másiknak bokáit szemlélte, amikor hirtelen, mintha meggondolta volna magát, felugrott, és útnak eredt.

Ez a szerencsétlen Gracián csak későn fogja észrevenni, csak későn fogja megtudni, hogy micsoda nagy hiba volt a szőke asszonynál meg nem állapodni, kinek természete s nemes szépsége leginkább illettek fiatal korához és tapasztalatlanságához. Nyilván érez valamit a levegőben, vagy fél és aggódik a jövője miatt, vagy megrontotta a Feketeasszony, akinél Gracián megállapodott!

Tömött haja és viruló teste barnás tónusa ragyogott a délutáni napban. Alaposan megnézhettem őket. Gracián nem törődött velem. A Feketeasszony széles öle felhevítette, egyre vadabban csókolta, s egyszerre nem tudtam eldönteni, öleli-e vagy fojtogatja, szenvedély vagy szenvedés-e, amit látok. Kéjvágy fűti, vagy rombolásvágy hűti le a kéjt. És a vért. [Három pisztolylövés dördül. *Gyermeksírás*. Eközben Olga felnyalából egy motyószerű *valamit* – pólás gyermeküket –, a pianínót felnyitja, és belebújik vele. Amint betemetkezik a meglőtt feleség, végleg elcsitul a zene.] Vérben tocsog Gracián. Feketeasszony vérében. De nem vette észre. Ekkor már a távolba nézett, ahol szerteszét meztelen testekkel volt tele a mező. Száz és száz nő feküdt összevissza a magas fűben, mint égből hullatott almák vagy hirtelen kinőtt egzotikus virágok. Sokan voltak, betemették a látóhatárt. Rettenetes és szívremegtető néma ostromzár!

Gracián már irány nélkül futkosott közöttük a tehetetlenség kétségbeesésével.

Végtelen csatamezőhöz hasonlított a tájék, nagyszerű volt, elhagyott, mozdulatlan és reménytelen, mint az élet. Mozgott, hullámozott mindenütt, pihegett, emelkedett és süllyedt a sok mellkas, alig észrevehetően.

Gracián lehajtotta a fejét, behunyta a szemét.

Induljunk vissza, fiam! Ezeket kiáltottam neki, azonban nyilván nem hallott semmit szavaimból, mert futni kezdett. Meghajsolt és szánalmas volt. Az ifjúság féktelen vágya, tudatlansága és a jövőtől való félelem egyszerre rohanta meg és fokozott rettegésbe hajsolta.

Egyszer még megállt. Megtörölte verejtékező homlokát. Keresztülugrált a sok mezítelen test fölött, olykor rálépett egy-egy karra vagy lábra, megcsúszott, csetlett-botlott és csaknem elesett.

A sötétség is folyton növekedett, a látóhatár beszűkült. Már nem lehetett járni, annyira sűrűn feküdtek mindenfelé. Gracián a testeken gázolt.

Megállottam, kitártam a karjaimat és teljes erőmmel kiáltottam: Elpusztulsz, fordulj vissza, Gracián!

Nem hallotta, vagy nem akarta hallani.

Torlaszt alkottak a női testek. El volt zárva az út teljesen. Gracián négykézláb próbált előre jutni.

Most már nem menekülhetsz, Gracián, zokogtam a fájdalomtól, nem menekülhetsz! [A másik valóságból, a *háttérből* katonák ordítása, kutyák ugatása hallatszik. Beadja magának a biztos adagot, az *igazi*, utolsó nagyadagot. Boldog. Összecsuklik.]

Még egyszer fölegyenesedett. Olyan volt, mint egy hős, aki az élettől búcsúzik. Azután elesett, lerogyott a kábító vonzásban. Néhány kar hirtelen fölemelkedett, és egy hörgést vagy sóhajt hallottam szerteszét, amely hirtelen átfutott az ajkakon, mint a hullámgyűrűk, ha valamit vízbe dobnak.

Soká álltam ott meredten a bánattól, míg csak rám nem borult a sötétkék éjszaka. Graciánt nem láttam többé.

Függöny

AZ EGYETLEN HELY, AHOL BÁTOR VAGYOK

– Fodor Györgyi beszélgetése

Máthé Annamária színművésszel –

– *Hogy kerültél kapcsolatba a színházzal?*

– Drámaosztályba jártam Székelyudvarhelyen. Érdekelt a színház elméleti része, a színháztörténet, és írtam a suliujságba is. Úgy gondoltam, újságíró leszek, vagy ha színház, akkor az elméleti részével foglalkozom majd. Ez egészen addig tartott, amíg elkészült a *Többsincs királyfi*, az első olyan előadás, amit be is mutattunk a szülőknek. Én voltam Habakuk, az intrikus, a gonosz. Annyira megszerettem a színpadon létezést, hogy eldöntöttem, színész leszek. A tanáraim is biztattak, így elkezdtem készülni a kolozsvári felvételire, ami elsőre nem sikerült. A felvételi első napján alig tudtam megszólalni, annyira féltem, annyira idegen volt a hely, az emberek. (Azóta mondogatom az ismerőseimnek, akik felvételizni készülnek, hogy a viláért se hagyják ki a felkészítőket, ne essenek ebbe a hibába, inkább kóstolgaszák az új helyzetet.) Emlékszem, megkértek a vizsgán, beszéljek egy kicsit hangosabban, mert nem értenek semmit, ne motyogjak. Ekkor már éreztem, hogy nem lesz okom örömködni. Viszont sokáig nem búslakodtam, kitaláltam valami mást. Egy évig otthon, Székelyudvarhelyen rádióztam, és készültem egy teljesen új repertoárral a következő felvételire. Olyan nagyon akartam, hogy sikerüljön, hogy elfelejtettem félni, és ezután kezdődtek az igazán vagány dolgok. A kolozsvári zizegős élet, akrobatika-óra (majd lábadozás a „koreai ötös” után), intri, az Angyal, ahol mindig kaptunk mogyorót a sörünk mellé, a fekete próbaterem...

– *Volt-e az egyetem alatt olyan pillanat, amely eltántorított, amikor úgy érezted, hogy rosszul döntöttél?*

– Volt... amikor nem sikerült valami túl jól, egy jelenet, egy vizsga, vagy akár egy pillanat, akkor elsomorodtam. Ilyenkor az is eszembe jutott, lehet, hogy nekem szükségem van a színházra, de nem biztos, hogy a színháznak is szüksége van rám. Ha egy kicsit is azt éreztem, hogy egyik-másik tanárom nem bízik bennem, vagy a képességeimben,

az nagyon megviselt. Ilyenkor mindig az segített, ha időt hagytam magamnak, hogy túllendüljek az önsajnálattal, az irigység és a meg-nem-értettség fázisán. S aztán összeszedtem minden erőmet, újra dolgoztam, tanultam és nem kétkedtem. Harmadéven nagyon szerelmes lettem, sokat ingáztam emiatt, hajtott a vérem... és valahogy lecsatlakoztam arról, amit addig kiépítettem: ami addig fontos volt, már szinte semmit nem jelentett. Ezen azóta is sokat gondolkodom, hogyan történhetett így. Az akkori osztályvezető tanárom, Keresztes Attila rázott fel ebből az állapotból a maga sajátos módján. „Én eddig azt hittem, maga tehetséges” – ez olyan mondat, ami rögtön célba talál.

– *Megváltoztatja az embert, ha színművészeti egyetemét végeztél?*

– Akármit tanulsz, megváltoztat. Ha színin vagy, talán többet tudsz meg magadról, mert sok ott az éles helyzet. Azt hiszem, így jó emberismerő lettem: kicsit szeretem is, meg nem is, hogy az átlagnál jobban olvasok az emberekben.

– *2008-ban végeztél a BBTE-n, és egyből Gyergyószentmiklóstra kerültél a Figura Stúdió Színházhoz. Udvarhelyre nem kíváncskodtál?*

– Négy év kolozsvári lét után nem vágyakoztam haza, de szerettem volna elhelyezkedni, és így otthon is érdeklődtem, a Tomcsa Sándor Színháznál. Nem tudtak felvenni, aztán a temesvári színháznál versenyvizsgáztam, sikertelenül. Nagy Pál említette, hogy ő úgy tudja, a Figuránál versenyvizsgát írnak ki, próbáljam meg, úgy hiszi, szeretném ott. Igaza lett, vizsgáztam, felvettek, és megszerettem a színházat. Rögtön bedobtak minket, újoncokat a mély vízbe.

– *És ennek lassan tíz éve... Milyen színésznőnek lenni egy kisvárosban?*

– Alapvetően kisvárosi ember lennék nagyvárosban is. Nem szeretem a nagy nyüzsgést, riaszt az is, amikor sok összetömörült embert látok egy koncert-felvételen. Olyannak találom, mint egy zümmögő kaptarat. Az évek során kialakult egy napi rutin, egy útvonal, amit sétálva teszek meg. Csevegek a kenyeresnél, tudom, honnan szerezhetek friss házi tojást, gyümölcsöt, csillagtúrázom a turkálókban. Az sem zavar, hogy itt mindenki ismer mindenkit. Nagyvárosban valószínűleg munkásabb színésznőnek lenni, jobban kell gazdálkodni az idővel és az energiával.

Én nem tudnék ülni a metróban. Azt se szeretném, hogy reggel kilenctől délután négyig próbáljak, mint nagyobb városokban, ahol nem tudnak ebédszünetre hazamenni. Meg az, hogy színésznő vagy, már nem olyan, mint régen, hogy kezi'csókolomot köszönnek, vagy megállítanak az utcán, netán előadás után várnak egy szál virággal. De ez nem baj, nem azt a kort éljük. Másrészt a Figuránál úgy létezőnk, hogy mi, színészek sminkelünk, mi készítjük el a frizuránkat, mi rakjuk be a kellékeket. Kevesen vagyunk, így be kell vállalni kisebb feladatokat. Nincsenek idősebb színészek sem, akiknek időnként hasznos tanácsaik lennének. Itt kicsit magadra vagy utalva. Emiatt elég szigorú is kell légy magadhoz, hogy lásd, hol tévedsz.

- *Milyen előadások voltak neked kiemelten fontosak a közel tíz év alatt?*

- Például a legelején a *3 tánc Beckett-re*. Akkor találkoztam először mozgásszínházi formával. Kevés időnk volt, nagyon körülményes volt az a helyzet, sokan ugrottunk bele az első mély vízbe. Akkor megszerettem ezt a színházi nyelvet, és vágytam rá, hogy többet foglalkozhassak mozgással, tánccal. Aztán jött az első olyan ember, akitől nagyon sokat tanultam, és aki színész is, és rendező is: Anger Zsolt. A *Pájinkás János* alatt vele dolgozni olyan volt, mintha a főiskola folytatódott volna. Szigorú volt és nyers, játékosságot, pontosságot és önálló gondolkodást kért tőlünk, egyedi megoldásokat. Ha épp megszidott, pontosan fogalmazott. Ezt nagyon tiszteltem benne, mert úgy gondolom, ha abban a pozícióban van valaki, hogy embereket irányít, rendez, nem engedheti meg magának a pontatlanságot, egyértelműen kell fogalmaznia.

Aztán mindig jó volt dolgozni Freddy-vel (Barabás Árpáddal). Már jó pár éve elment a társulatunkból, és még mindig azt érzem, nem töltötte be senki az ő helyét... Színész lévén ismeri a csapdákat, tudja a problémákat, amikkel a színészek küszködnek egy próbafolyamat során. Nagyon gördülékeny, intenzív próbafolyamatokra emlékszem vele kapcsolatosan, mindegy, hogy épp rendezett nekünk, vagy játszott velünk. Bármikor tudott segíteni, ha elakadtunk.

Barabás Olga például azt kérte tőlünk, míg próbáltuk *A 12-es kórterem* című előadást, hogy igazak legyünk, hogy egy múlt idejű történetet ne elmeséljük, hanem éljük át újra, bő lélekkel és égő idegrendszerrel,

szóval a „most”-ra koncentrált. Nagyon szerettem ezt a törekvését. Ő nagyon szép térképet készít az előadásról, utat mutat, de minden pontját be kell járni, nem lehet kihagyni egyet sem. Nem lehet önkényeskedni, és azt mondani, hogy ezt most nem ugrom meg lelkiekben. Igazodni kell a szerkezethez, amire ráhúzta az előadást, másképp felborul minden, és kérdéses, meg tudnak-e születni a pillanatok.

Vagy például amit Botos Bálinttal csináltunk, a *Vadság (Közel sincs már e vadság erdeinkben* – szerk. megj.) nekem valami új és friss dolog volt. A szöveg zseniális, és ahogy azzal dolgoztunk, nagy örömet okozott. Ismét azt éreztem, akkora kihívás, hogy beletörök a bicskánk, de annyira jó fejtegetni a szöveget, a szituációkat, több megoldást kitalálni, elvetni. Bálint kíváncsisága és lendülete sodort minket magával. Ez teljesen természetes kellene hogy legyen, de nincs mindig így. Vannak rendezők, akik csak annyira érdeklődnek irántad, amennyit az a darab az ő konstrukciójuk szerint megkíván. És az is rendben van. Csak az számomra annyira nem izgalmas. Nekem az izgalmas, ha nem csak a színész vagyok, hanem társalkotója is a darabnak. Szerettem annak az izgalmát, hogy gondolataimmal és energiáimmal hatni tudok egy történetre, próbafolyamatra, és ezt nem csak hagyják, hanem el is várják tőlem.

- *Össze tudnád hasonlítani a pályakezdő önmagadat a mostani önmagaddal?*

- A mostani énem öregesebb valahogy, szakmailag sértődékenyebb, nem kérek ki magamnak semmit, de nehezen emészttem a kritikát. Régen szerettem már magát a tényt is, hogy valaki a munkámról beszél, hogy figyel. Most több simogatásra vágyom.

Pár éve még kevésbé láttam az összefüggéseket, például az emberek közti viszonyokban. De nyilván ha már több az élettapasztalatod, akkor tudod, mennyire bonyolult a valóság, és gyakorlatilag ez van megírva a darabokban is.

Nehéz most erről beszélnem. Vannak dolgok, amik már nem működnek, mert folyamatos a változás, és ez megvisel. Semmi nem lett könnyebb, csak azok a dolgok, amikhez, mondjuk úgy, elég a technika vagy a sok gyakorlás.

– *Az elmúlt évadokban eléggé jellemző, hogy olyan nőalakokat formálsz meg, akik erős személyiségek, ugyanakkor életük tragikus is. Hogyan éled ezt meg? Miből, hogyan építed fel ezeket a karaktereket?*

– Ezeket a nőket jó játszani, meg nehéz is. Mindegyikhez nagy lélek kell, amolyan orosz lélek, de szerintem inkább azért játszhattam el ezeket, mert bátor vagyok. A színpad az egyetlen olyan hely, ahol bátor vagyok. Az életben mindent nagyon lassan döntök el, nem vagyok magabiztos, de tudom, hogy ezek a nők, akiket játszottam, bátrak voltak. Minden együgyűsége ellenére Olga is az a *Murlin Murlóban*. Nem tudom, ez honnan jön, de amikor a *Kés a tyúokban* női alakját játszottam, akkor is azt éreztem, hogy rengeteg erőm van, hogy most vagyok csak igazán erős. Hogy nem tud semmi megállítani, mármint a szereplőt. Ezeket az életben ritkán érzem. Nagyon furcsa, hogy a színpadon ez megadatik, de a magánéletben nem feltétlenül. Ezek mind olyan történetek és szerepek, amiket nem lehet megúszni, vagy ha megúszod, akkor elmennek melletted.

Hiszek a szereplőben, a papíron létezőben, ezzel kezdem a munkát. Nem ítélem el, még akkor sem, ha a történet szerint rosszat cselekszik. Szóval megszeretem, megértem és vizualizálok (érdekes talán, hogy ezek a nők, ha rájuk gondolok, soha nem úgy néznek ki, mint én, de ez nem zavar), s amikor már elég életszerű, megpróbálok átérezni, min megy keresztül. Kb. ennyim van, amikor elkezdek próbálni. A munkafolyamat többi részét a bemutatóig már nem tudom annyira tetten érni, sok tényező alakítja. Kíváncsiság, ízlés, energia, idegrendszer, fegyelem és sok lélek kell egy próbafolyamathoz.

– *Volt olyan szerep, amitől féltél?*

– Semmilyen szereptől nem féltem még soha, de attól, hogy elveszítem egyik előadásról a másikra az alapigazságot, a lényegét, amit olyan sokat keresgéltem, attól mindig félek. Azzal tisztában vagyok, hogy minden előadás egy kicsit más, és ezáltal akár fejlődhet is, de nagyon nehezen viselem, ha az én munkám által valami úgy változik, hogy kevesebb lesz, és nem több. Szóval: félek a bukástól, félek attól, hogy egyszer csak nem leszek izgalmas sem rendezőnek, sem kollégának. Az emberek – és így a színészek is – félnek attól,

hogy lelepleződnek, és kiderül róluk, nem is annyira értékesek a társadalom, a szakma számára.

- *Van olyan, amit szívesen kipróbálnál, de még nem volt rá lehetőség?*

- Szeretnék egy nagyon erős nőies előadásban benne lenni, amihez van élőzene, van korrepetitor, aminek a kedvéért megtanulok magassarkúban járni, például.

- *Milyen fejlődési lehetőségei tudnak lenni egy színésznek, ha éppen nem próbál?*

- Volt egy olyan időszak, amikor a fiúk próbáltak, és nem voltam kiosztva, úgyhogy kitaláltam valamit. Jó társakkal összeraktunk egy verses előadást, a *Tinta tejjel, két cukorral*-t. Oda akarok kilyukadni, hogy ha éppen nem játszik az ember, akkor is, valami kell járjon a fejében. Mindig igyekszem keresni valami elfoglaltságot, ami a kreativitásról szól. Ha épp nem dolgozom, nem feltétlenül workshopban gondolkodom. Azt tartom fontosnak, hogy mindig valami olyat csináljak, ami épp jólesik. Ezért fontos például a mozgás. De amúgy nagyon szeretem a mozgás-workshopokat is.

- *Mit gondolsz a színházkritikáról? Hogyan hatnak rád a nézői visszajelzések?*

- A nézőn mindig érzem, hogy szeret vagy nem. Amikor dicsérnek, az nagyon jólesik két napig, az motiváló, utána viszont elkezdek félni, hogy vajon igazuk van? Mert ha igazuk van, akkor nem lehet ennél kevesebbet nyújtani; de nem biztos, hogy mindig lehet tartani a szintet. Nehezebb fogadni, de hasznosabb, ha építő jellegű kritikában részesítenek, az sokkal több ideig velem marad. Ilyenkor elkezdek javítgatni, próbálok tenni valamit. Megfigyeltem, amikor azt mondják, hogy jó voltam, a következő előadás sosem sikerül.

„Nem gondoltam volna rólad” – ez az a mondat ugyanakkor, amit sokszor, sokan mondanak nekem. Eleinte örvendtem, ma már képes vagyok megsértődni. A barátom szerint én képtelen vagyok bókot elfogadni. Azt hiszem, igaza van.

A színházkritikáról miért olyan nehéz beszélni? Az én gyenge ötletem, félve osztom meg, hogy a kritikusok kb. úgy kellene hogy

beszéljenek az alkotókkal, ahogy orvos a pácienssel. Az orvos beszélhetne latinul is, lehetne nagyon tudományos és zavarba ejtő, de mégis úgy kell közölnön tényeket, hogy empatikus marad, ugyanakkor távolságot tart, s mindezt érthetően, egyszerűen.

Néha azt érzem, hogy segítene egy szerepcsere a színházi munkakörökön belül, hogy jobban tudjuk értékelni egymás munkáját, emberi voltát, hogy elfogadjuk a miénktől eltérő szempontokat is.

- *Fontos-e színésznek a díj?*

- Én kaptam. A *Kés a tyúkban*-ért, Kisvárdán, Teplánszky-díjat. Nagyon jólesett, nem is akartam elhinni. Amikor kicsit elhittem, elkezdtem rettegni. Fontos volt, de ami utána jön, az már megint egy kicsit kínlódás, ha úgy éled meg a dolgokat, mint én. Mert én például még nem tudtam kirakni a falra. Megvan, de mégisincs. Az a munka a lényeg, ami ezután jön. Fontos, de egyáltalán nem a legfontosabb az, hogy díjakat kapj. A díjak anyagi vonzatáról fölösleges beszélnem, egy kis plusz mindig jól jön a konyhára.

- *Egy erdélyi színész rá van kényszerülve arra, hogy plusz pénzkereseti forrása is legyen?*

- Attól függ, mik az igényeid. Én most elégedett vagyok, néha meg azt gondolom, hogy a mi munkánk többet kellene hogy érjen. Sokan dolgoznak a színházi munkájuk mellett, vagy azért, mert nincs elég pénzük, vagy mert éheznek valami más jellegű kihívásra, esetleg mások figyelmére.

- *Te mindig nagyon energikus vagy színpadon. Mi inspirál?*

- Ha helyzetbe hoznak egy jó feladattal, mindig megtelek energiával. Nem üt le a lábamról a fáradtság, sem az akadályok. Nem szeretek spórolni, mindig bízom abban, hogy holnapra is jut minden hozzávalóból. S ha nem, és elhasználom a patronokat, szeretem, ha ez a próbafolyamat alatt történik, és nem az előadások alatt. A próbák erre is vannak, hogy megtapasztald a határaidat, hol fogysz el. Én túlságosan óvatos vagyok ahhoz, hogy ezt az előadásokra hagyjam.

Amikor nagyon rossz nyomon vagyok, és nem értem, érzem a feladatomat, előfordul, hogy elfáradok. Ilyenkor vannak zenék,

emberek, jelenségek, amik segítenek átbilleneni a holtpontra, és felpörgetnek.

Néha azt játszom, hogy magamra erőltetem mások energiáit. A *Mirandolina* kapcsán egyértelműen az olasz habitusból indultam ki, és ez sokat segített. Az utcán az emberekről szoktam elképzelni, milyenek lehettek gyerekként, képzeletben újrarázolom a vonásaikat, s elképzelem, hogy épp ötévesen kakaót isznak vagy fára másznak. Nem működik minden szembesétáló emberrel ez a játék, de amikor igen, nagyon jól szórakozom.

- *A társulatban egyedi mozgáskultúrád van. Fontos neked a tánc. Történik olyan egy próbafolyamat alatt, hogy keresed azokat a lehetőségeket, ahol megmutathatod a személyiségednek ezt a részét?*

- Megtörténhet. Ha hagyják, hogy tudatosan, néha meg tudattalanul mozgásosabbra fogjam a jelenetet, szeretem olyan eszközként használni a testem, mint ami szöveg nélkül is közöl. Emlékszem, az egyetemen Hatházi András egy órán azt mondta, bízunk a testünkben, mert előbb tud válaszokat kérdésekre, impulzusokra, mint az agyunk. Csak mivel görcsösek vagyunk, nem akarjuk felvállalni az első reakciónkat, ezért mindig kimódoljuk, hogyan reagáljunk. Ezért hiszem azt, hogy sok esetben a test jó felé mozdul, csak kell menni vele. Szeretem azt, amikor a zene és a test együtt van. Az is olyan, mint az a színházi pillanat, amikor minden összhangba kerül egymással. Ilyenkor kicsit elemelkedsz a földtől. Ilyen tud lenni az is, amikor csak úgy táncolsz. Nem feltétlenül kell színpad hozzá. De ki akartam próbálni színpadon is. Izgatott, hogyan lehet létrehozni előadást szöveg nélkül. Tudom, hogy minden egyes mondatra és szóra van mozdulat. Biztos, hogy van. Csak ezeket le kell tisztítani, össze kell rakni, ki kell dolgozni egy munkafolyamat alatt.

- *Ennek a kipróbálására volt is lehetőséged: elkészült az egyéni előadásod, Egyetlen címmel, Györfi Csaba rendező-koreográfus segítségével. Mesélnél erről, kérlek?*

- Kezdetben csak mozgáselőadásban gondolkodtunk, aztán beláttuk, nem boldogulunk szöveg nélkül. Így vegyes dolog lett a végeredmény, az alcím is erre utal: merénylet egy testre. Sok váltás van benne: míg

egyik pillanatban koreográfiában fogalmazunk, a következőben már énekekkel, és aztán csak gesztusokkal, meg prózával, saját és vendégszövegekkel. Jelenleg, az ötödik előadás után, vegyesek az érzelmeim, nem mindig könnyű és esik jól ebbe a „merényletbe” belecsöppenni.

- *Racine Phaedrája is most van műsoron a Figuránál. Az Oinone-szerepen mi újat találtál?*

- A mi Oinonénk vak. Ezért soha nem nézhetek a kollégák szemébe, és talán ez a legfurcsább és a legégetőbb hiány a szerepen belül, amit meg kell oldani. Még nem volt ilyen jellegű feladatom: izgalmas, folyamatosan alakul.

- *Van olyan szerep, amire vágysz, vagy olyan, amit soha nem játszánál el?*

- Nem tudom. Mindent eljátszanék. A főiskola alatt a Măniuțiu-féle *Woyzecket* sokszor megnéztük. Lenyűgözött. Amikor már itt voltam a Figuránál pár éve, megtudtam, itt is megrendezik a *Woyzecket*. A Marie-szerep egy álom beteljesülése volt. Megpróbálkoznék egy negatív, gonosz ember megformálásával is.

- *Van olyasvalaki, akivel nagyon szeretnél dolgozni?*

- Most az jut eszembe, hogy szeretnék mindenkivel dolgozni, akivel már dolgoztam. Mert annál izgalmasabb nincs, mint amikor már ismeritek egymást, és be tudjátok fejezni egymás mondatát.

- *Mi az, ami nagyon boldoggá tesz a színpadon? És az életben?*

- Színházon kívül inkább az apró dolgok tesznek boldoggá. Az, amiről megfeledekzem néha, mennyire fontos összetevője az életemnek.

A színházban a közel tíz év alatt voltak rossz hangulatú próbafolyamatok és áldásos helyzetek, munkák is. Megleptük egymást számtalanszor, láttuk egymást már minden állapotban. Ez egyszerre volt fárasztó, néha meg a legnagyobb öröm forrása. Alapvetően az öröm az, amit kergetek. Az örömet egy jó próbafolyamatban, az örömet egy bemutató után, és az örömmek azt a fajtáját, amit nem feltétlenül a szakmai siker táplál, hanem az az érzés, hogy tartozom egy csapathoz, ahol szeretnek.

Dr. Zsoldos Attila

SZENT LÁSZLÓ ÉS A SZÉKELYEK

S ajátosan ellentmondásos viszony fűzi a magamfaját az évfordulókhoz. Az adott eseményt vagy személyt övező csendes közönyt az érdeklődés zaja váltja fel – ésszerűen rövid időre, persze –, s ez lehetőséget ad a felesleges tudományok művelői számára, hogy megmerítkezzenek önnön tevékenységük társadalmi hasznosságának tudatában, amire akkor is szükségük lenne, ha a tudományra szánt pénzek felett rendelkezők (valamint az élet- és természettudományok képviselői) nagyobb számban olvasnának Szerb Antalt.

Egy-egy jelesebbnek ígérkező évfordulóra – hogy erről lehet szó, az nagy biztonsággal megítélhető abból, ha bizottság jön létre a várható eseménysorozat ügyeinek hátramosztására – a tudatosabbak új monográfiával készülnek, s az igényesebbek közülük még célzott kutatásokra is hajlandóak, azzal a jóleső érzéssel úzve el a munka fáradtságát, hogy legalább nyugodt lelkiismerettel emlegethetik majd az „új eredmények” majdnem mindenre felmentést adó varázsigéjét. Az intézmények és szerkesztőségek kapva kapnak a lehetőségen, hiszen költségvetésük feszes pórázán lazíthat némiképp az elnyerhető támogatás, így aztán a kevesebbel beérő kollégáknak is jut egy-egy tanulmány vagy konferencia-előadás, s mivel ma már nincs konferencia kötet nélkül, ha a szerkesztővé vedlő szervező rendelkezik a feladatköre ellátásához nélkülözhetetlen erőszakossággal, cikk lesz abból is, akárki meglátja. Mindez, természetesen, a naptári év jól bejáratott liturgiáján felül értendő, mert márciusban Kossuth Lajos, augusztusban pedig Szent István szezonja köszönt ránk, nincs is ennél magától értetődőbb. Október és Nagy Imre kapcsolata mintha kihülőben lenne, de ez már nem a történésekre tartozik, hanem az emlékezetpolitika formálóra, ami egyébként indokolt is, hiszen megengedhetetlen lenne olyan fontos kérdést, mint hogy mi vagy ki maradjon fenn az idő rostáján, a tervszerűtlen és nehezen ellenőrizhető történeti kutatás martalékául dobni.

Merthogy, ha még nem említettem volna, a történeti kutatás, mint bármely tudományos kutatás, csak nagyon korlátozott mértékben tervezhető – vagy még annyira sem: ha tervezhető lenne, nem is kutatás volna, hanem inkább kézműipar –, eredményei pedig, ha vannak, a legkevésbé sem igazodnak az évfordulós naptárhoz. Éppen ellenkezőleg, az évfordulók valójában gátolják a – források előzetes felmérésén, a legalább feltevészerűen megfogalmazható mondanivaló vázlatának végiggondolásán, azaz a lehetőségekhez mérten tervszerűen folyó – történeti kutatásokat, mivel nem jut idő rájuk, ha eleget akarunk tenni az évforduló által bátorított felkéréseknek, s akarunk, mert megértjük a helyzetet, csak az nem ért meg minket. Én például valami egész’ mást írnék ezekben a percekben, ha nem szorítana a szerkesztőség által – egyébiránt előzékeny nagylelkűséggel – megsza-bott határidő közeledte. Mindezen nehézségek fokozottan érvényesül-nek, ha az évforduló jégesőként csap le a szakmára. Azt, hogy 2017-ben lesz a kiegyezés 150. évfordulója, 1867 óta tudjuk, azt azonban, hogy az e néven elsőként uralkodó László királyunk trónra lépésének kerek 940. évfordulója elég ok egy emlékév meghirdetéséhez, tavaly augusz-tusig sejteni sem lehetett. (Kicsit félve jegyzem meg, hogy jövőre pedig az államalapító és társai szentté avatásának 935. évfordulóját ünnepel-jük majd, ami mégiscsak merészebb ívet húz meg múlt és jelen között, mint László esetében a 825 év.) Verem ezzel kész is. Nem túl tágas, de legalább jó mély: a korszak kutatójaként nem háríthat sz el minden felkérést, hiszen azzal saját alkalmatlanságodról adsz igazolást, az viszont, hogy van-e valami mondanivalód, ami akkor is kikíváncoznék belőled, ha az emlékév nem lenne, senkit sem érdekel. Helyt kell azonban állni, ami végül is nem nagy ügy, csak arra kell figyelni, hogy az ember helyes sorrendben nyomja le a billentyűket a klaviatúrán. Ilyenkor kerülnek előtérbe a biztonsági megoldások, úgymint: eddigi tudásunk összefoglalása – különös tekintettel az életrajzi vázlat műfa-jára, ami azonban a 940 év okán inkább lesz korkép, amint az nyilvánvaló –, szerencsés esetben pedig, mint amilyen ez is, a felkérés jellegéből fakadóan vannak kiemelhető helyi vonatkozások, s akkor azokra célszerű összpontosítani.

Más kérdés, hogy a „Szent László és Erdély” téma kifejtése meg-lehetősen rövid írást eredményez csupán, kiváltképp, ha azokra az

adatokra korlátozzuk vizsgálódásaink körét, melyek közvetlen kapcsolatot teremtenek a király és a tartomány között. Az egyik II. Béla király idejéből származik, s azt a döntést foglalja írásba, melyet a király megbízásából eljáró Sár ispán bírótársaival együtt a bakonybéli bencés apátság és királyi szolgák egy csoportja között folyt per lezárásaképpen hozott. A szöveg előadása szerint „az Úr megtestesülésének 92 (!) évében, [...] amikor László király uralkodott”, az uralkodó huszonnégy háznépnyi szolgát adományozott az apátságnak azzal a kötelezettséggel, hogy ők szállítsák a sót a monostorba. Utóbb azonban, II. István király uralkodása idején, egy Opus nevű udvarnokispán azzal állt elő, hogy az említett háznépek voltaképpen udvarnokok volnának – azaz a király és udvara ellátására rendelt szolgálónépek közé tartoznak –, ám pert vesztett, s a monostor visszakapta a sószállítókat. Végül pedig, II. Béla trónralépte után, maguk a sószállítók akartak megszabadulni valamiképpen a bakonybéli apátság szolgálata alól, s ez ügyben szolgáltatott igazságot Sár ispán, aki úgy találta, hogy a sószállítók – kiknek neveit fel is sorolja az oklevél – a monostort illetik meg, s büntetésből a szolgák közül ötnek a fejét kopaszra nyíratta.¹ Az oklevélen, melyet vélhetően 1131-ben adtak ki, II. Béla király pecsétje függ,² azaz az uralkodó így erősítette meg az abban foglaltakat.³ Az nyilvánvaló, hogy a szöveg által megadott dátum hibás: alighanem 1092 értendő, amikor valóban László volt a király. Az említett Opus nagy valószínűséggel a Veszprém megye nyugati részén szervezett pápai udvarnokispánság élén állt,⁴ így aztán a sószállítók egyikeként felsorolt Székely (*Scichul*) nevű személyben akkor sem szükséges erdélyi székelyt keresni, ha maga a bánya, ahonnan társaival együtt a sót Bakonybélbe volt köteles szállítani, nyilvánvalóan valamelyik erdélyi

- 1 *Chartae antiquissimae Hungariae ab anno 1001 usque ad annum 1196*. Composuit Georgius Györffy. Budapest 1994. 44. – Részleges magyar fordítását l. *A középkori székelység. Krónikák és oklevelek a középkori székelyekről*. A szövegeket válogatta, a kísérő tanulmányokat és a jegyzeteket írta Kordé Zoltán. Csíkszereda, 2001. 14–15. (Kordé Z. ford.).
- 2 Takács Imre: *Az Árpád-házi uralkodók pecsétjei*. (Corpus sigillorum Hungariae mediaevalis 1.) Budapest, 2012. 88. (Kat. 11.).
- 3 *Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke I–II*. Szerk. Szentpétery Imre, Borsos Iván. Budapest 1923–1987. (A továbbiakban: RA) 57. sz.
- 4 Kubinyi András: *A középkori Pápa*. In *Tanulmányok Pápa város történetéből. A kezdetektől 1970-ig*. Főszerk. Kubinyi András. Pápa, 1994. 77.

sóbányával lehet azonos, melyek kitermelése László adománya idején már javában folyt, a Magyar Királyság létrejötte óta bizonyosan.⁵

Jóval bonyodalmasabb kérdéseket vet fel a másik adatunk, mely László királyt Erdélyhez köti. A kolozsmonostori apátság alapításával kapcsolatos egyik hagyomány szerint a monostort I. Béla király alapította, I. László szintén ellátta bizonyos kiváltságokkal, majd az 1241–1242. évi tatárjárás okozta pusztítások miatt IV. Béla 1263-ban összeírta és megerősítette az apátság javait és jogait. Minderről IV. Béla 1263. február 19-re keltezett oklevele tájékoztat,⁶ mely azonban minden kétséget kizáróan jóval későbbi hamisítvány.⁷ Az alapítástörténet egy másik változata I. (Szent) Istvánt nevezi meg a monostor létesítőjeként,⁸ ami azonban nem tekinthető hitelt érdemlő információnak.⁹ Végezetül 1341-ben I. Károly felesége, Erzsébet királyné egy oklevelében említi meg, hogy a kolozsmonostori apátságot Szent László király alapította, s ezért királyi és királynéi védelem alá tartozik.¹⁰ Ez utóbbi hagyomány – ellentétben az I. Béla-féle változattal – legalább egy hiteles oklevélben maradt ránk, ámbár az adat kései volta miatt Kolozsmonostor alapításának kérdésében ez sem tekinthető perdöntőnek.¹¹

Harmadikként társíthatjuk az előbbiekhöz László életének bízvást legismertebbnek tartható epizódját, a kerlési csatát és a „kun” által

5 Vö. Weisz Boglárka: Megjegyzések az Árpád-kori sóvámolás és -kereskedelem történetéhez. In *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica* 125. Szerk. Almási Tibor, Makk Ferenc. Szeged 2007. 43–57.

6 Jakó Zsigmond: A kolozsmonostori apátság hamis oklevelei. In *Levéltári Közlemények* 55. (1984) 113–114. – A tanulmány megjelent a szerző (posztumusz megjelent) gyűjteményes kötetében is, l. Jakó Zsigmond: *Írás, levéltár, társadalom. Tanulmányok és források Erdély történelméhez*. Szerk. Dáné Veronka, Fejér Tamás, Jakó Klára. Budapest, 2016. 381–410.

7 RA 1338. sz. és Jakó Zs.: *A kolozsmonostori apátság hamis oklevelei*. I. m. 114–115.

8 *A kolozsmonostori konvent jegyzőkönyvei (1289–1556) I–II*. Kivonatokban közzétesszi és a bevezető tanulmányt írta Jakó Zsigmond. (A Magyar Országos Levéltár Kiadványai II. Forráskiadványok 17.) Budapest, 1990. I. 183. (24. sz.).

9 Vö. uo. 20.

10 1341. dec. 9.: Urkundenbuch zur Geschichte der Deutschen in Siebenbürgen I–VII. Bearb. von Franz Zimmermann, Carl Werner et al. Hermanstadt–Köln–Wien–București, 1892–1991. I. 521.

11 Vö. pl. Györffy György: A „lovagszent” uralkodása (1077–1095). In *Történelmi Szemle* 20. (1977) 554.

elrabolt leány kiszabadításának történetét,¹² ámbár az csupán annyiban tartozik ide, amennyiben az események színhelye kétségkívül Erdély volt.

Próbálkozhatnánk, persze, azzal is, hogy a 11. századi Erdélyről rajzoljunk átfogó képet, csak hogy ez a megoldás csak gyarapítaná a kérdőjeleket. A magyar történetírás olyan, már-már klasszikusnak mondható, megoldatlan kérdéseit kellene sorra vennünk a megnyugtató válaszok reménye nélkül, mint például Gyula (vagy inkább a gyulák) és Keán kiléte, „ország”-uk hol- és mibenléte, a megyeszervezés jórészt kései adatokra alapozott feltevésekből és analógiákból szőtt hálója, az erdélyi püspökség kezdetei, s akkor még mindig csak Szent István uralkodásának évtizedeiben járunk – azoknak is inkább az elején –, mely után hosszú csend következik, ami jól nyomon követhető, ha valaki felüti Jakó Zsigmond Erdély Árpád-kori történetének forrásait összegyűjtő munkáját, melyben a 11. századra keltezett darabok rendre hamis vagy kétes hitelű minősítéssel szerepelnek, mégpedig megalapozottan, s az adatok effajta egyhangúságát egyedül Gizella királyné egy adományának 15. századi szűkszavú feljegyzése töri meg.¹³ Az írott források hiányát a régészeti leletek számbavétele sem pótolja,¹⁴ így aztán Erdély 11. századáról jószerével csak annyit tudunk, hogy kétségkívül létezett, megismerésére azonban alig-alig van lehetőség. Volna azonban egy kérdés, igaz, a század végéről, amely talán mégiscsak összefüggő történetté formálható, s némi joggal remélhető, hogy a *Székelyföld* olvasóinak érdeklődését felkelti. Az ügyről írtam már a közelmúltban, előbb az akkor megrajzolt képet

12 *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV.*, cc. 102–103. (praefatus est, textum recensuit, annotationibus instruxit Alexander Domanovszky) in *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum I–II*. Edendo operi praefuit Emericus Szentpétery. Az Utószót és a Bibliográfiát összeállította, valamint a Függelékben közölt írásokat az I. kiadás anyagához illesztette Szovák Kornél és Veszprémy László. Budapest, 1999. (A továbbiakban: SRH) I. 366–369.

13 *Erdélyi okmánytár. Oklevelek, levelek és más írásos emlékek Erdély történetéhez I–II*. Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel regesztákban közléteszi Jakó Zsigmond. Budapest, 1997–2004., III. Regesztákban jegyzetekkel közléteszi Hegyi Géza és W. Kovács András közreműködésével †Jakó Zsigmond. Budapest, 2008., IV. Jakó Zsigmond kéziratát szerkesztette és kiegészítette Hegyi Géza, W. Kovács András. Budapest, 2014. I. 123–125. (1–7. sz-ok).

14 Gáll Erwin: *Az Erdélyi-medence, a Partium és a Bánság 10–11. századi temetői, szórvány- és kincsleletei I–II*. Szeged, 2013.

vázolom fel, ezt követően pedig némely kiegészítéseket fűzök hozzá, melyek, láss csodát, Szent Lászlóval kapcsolatosak.

A dolog úgy esett, hogy Bihar megye kialakulásának kérdéseivel foglalkozván valami magyarázatot kellett találni a székelyek ottani jelenlétére. A gondot az jelentette, hogy az udvarhelyi székelyeket megbízható adatok tanúsága szerint eredetileg – a bizonyosan a Bihar megyei Telegdre utaló módon – „telegdi székelyek”-nek nevezték, nyelvi szempontból azonban elsősorban a baranyai-valkói magyarsággal állnak kapcsolatban, aminek első ránézésre, valljuk meg, nem sok értelme van, feltéve, hogy ragaszkodunk azon hagyományos vélekedéshez, mely szerint a 10. századra vezethető vissza a székelyek bihari megtelepedése. Már inkább indokolt lehet arra gondolni, hogy az udvarhelyi székelyek Kárpát-medencei településterületei Baranya-Valkó, majd Bihar, végül pedig Erdély sorrendben követték egymást. Az is világosnak tetszett mindebből: a bihari tartózkodás időszaka elég hosszú lehetett ahhoz, hogy a „telegdi” név megragadjon a székelyek ezen csoportján, ugyanakkor viszont mégsem tarthatott túlságosan sokáig, hiszen a baranya-valkói nyelvi jellegzetességek épségben megőrződtek még Udvarhelyen is. Egy újabb rejtvényt adott fel az a nyilvánvaló tény, hogy a bihari Telegd környéke légvonalban több mint kétszáz kilométerre fekszik a Kárpátok gerincétől, így aztán legalábbis kétségesnek ítélnélhető a bihari székelyek bármiféle szerepe a Magyar Királyság keleti határainak védelmében. A kiutat azok a mindeddig figyelmen kívül hagyott adatok mutatták meg, melyek határozottan arra vallanak, hogy a 11. századi dukátus¹⁵ eredeti területe Bihar (és környéke) mellett a pécsi egyházmegyére terjedt ki, mely utóbbi, értelemszerűen, magában foglalta a bihari (majd udvarhelyi) székelyekkel kapcsolatos nyelvtörténeti szempontok által előtérbe került baranya-valkói vidéket is. Az említett adatok effajta értelmezését bátorította az a tény is, hogy az 1070-es évek közepe előtt nincs nyoma annak, hogy Nyitra (és környéke) bármi módon kapcsolatba hozható lenne a

15 Összefoglalóan l. Györffy György: A magyar nemzetségtől a vármegyéig, a törzstől az orszáig. In *Századok*, 92. (1958) 47–87., 565–595., Kristó Gyula: *A XI. századi hercegség története Magyarországon*. Budapest, 1974., illetve legújabban Bagi Dániel: Új közelítési lehetőségek a 11. századi hercegség történetének vizsgálatához. In *Hercegek és hercegségek a középkori Magyarországon*. Szerk. Zsoldos Attila. Székesfehérvár, 2016. 25–57.

dukátussal, így kézenfekvő volt arra gondolni: Salamon király és a dukátus ura, Géza herceg területcserét hajtottak végre, legvalószínűbben az 1060–1070-es évek fordulója táján, s ennek következtében lépett Nyitra vidéke Pécs és környéke helyébe, s ekkortájt kerülhetett a dukátus központja is a bihari területekre. Ugyanekkor telepíthették át az addig a baranya- Valkői vidéken élő székelyek egy részét a bihari Telegd környékére. Feladatuk továbbra is a határőrizet maradt, csak hogy nem az ország, hanem a dukátus bihari törzsterületének keleti határát őrizték a Királyhágónak tartó utat ellenőrizve. A dukátus felszámolását követően került sor a telegdi székelyek Erdélybe költöztetésére.¹⁶

Ez a gondolatmenet utóbb kiegészült a Magyar Királyság északnyugati határai mellett létrehozott sasvári ispánság székelyeinek vizsgálatával, amit az indokolt, hogy a maroszeői székelyek nyelvének kapcsolatai viszont részben Pozsony környékének irányába mutatnak. A dukátus Kálmán-kori felszámolásának időpontja ugyanakkor a korábbi kísérleteknél pontosabban meghatározhatónak bizonyult – bizonyosan az 1098 és az 1101 (vagy 1002) közötti évek valamelyikében történt –, ami a bihari székelyek történetét illetően azért érdekes, mert kijelöli azt az időpontot, mely után joggal számolhatunk Erdélybe telepítésükkel.¹⁷

Az, hogy most újra visszatérek a témához, javarészt két okra vezethető vissza. Az egyik a dukátus felszámolásának kérdése, amennyiben ugyanis ma már úgy látom, Kálmán egy korábban megszüntetett, majd mégis felújított dukátus történetének végére tett pontot az említett időpontban. Szorosan összefügg ezzel, mint látni fogjuk, a székelyek és Szent László kapcsolata.

Az, hogy a mai székelység körében Szent László kultusza szembetűnően erőteljes, közhelyszámba megy, érdekes lenne azonban tudni, van-e ennek háttérében valamely történeti jelenség. A „háttér” emlegetése ezen a ponton a legkevésbé sem stilisztikai elem, a felszínen ugyanis nem tűnik különösebben erőteljesnek a középkori székelység

16 Zsoldos Attila: Bihar megye korai története. In *Nagyvárad és Bihar a korai középkorban*. Szerk. Zsoldos Attila. (Tanulmányok Biharország történetéről 1.) Nagyvárad, 2014. 182–188.

17 Zsoldos Attila: Székelyek Biharban. In *A székelység 12–17. századi története és a Blénessi család*. Szerk. Garda Dezső. Csíkszereda, 2015. 36–68.

Szent László-kultusza. A Szent László-helynevek nem szembetűnően gyakoriak a Székelyföldön, miként a Szent Lászlónak címzett templomok sem.¹⁸ A Szent László és a leányrabló „kun” harcát megörökítő falképek ismert példái ugyanakkor valóban a Székelyföldön sűrűsödnek, ám a Felvidék középső területe sem marad el e téren.¹⁹ A *Dubnici Krónikában* ránk maradt, I. Lajos tetteit megörökítő töredékben olvasható közismert legenda a tatárok ellen harcoló székelyeket megsegítő Szent Lászlóról²⁰ viszont nyilvánvalóan a váradi Szent László-kultuszt dokumentálja, s nem a székelyföldit. A Szent László személyéhez kapcsolódó csodás történeteknek számos párhuzama ismert a középkori Európából,²¹ a váradi legenda irodalmi forrásvidéke azonban talán több joggal kereshető a 14. századi krónikakompozíciónak a Pozsonyba bezárkózó, már trónfosztott Salamonnal párviadalt vívó László herceget tüzes karddal védelmező angyalokat megörökítő – egyébként szintén európai párhuzamokkal rendelkező – történetében.²² A váradi legendában immár László tűnik fel az égi patrónus szerepében, a történet leginkább szembetűnő vonása azonban mégiscsak az, hogy magától értetődő természetességgel teremt kapcsolatot Szent László és a székelyek között,²³ jóllehet azt sem a Lászlóra vonatkozó krónikás tudósítások, sem László legendája nem alapozzák meg, így forrása minden bizonnyal valamely helyi, azaz váradi hagyomány lehetett.

Ezen a ponton érdemes visszakanyarodnunk a továbblépés reményében a dukátus felszámolásának kérdéséhez. Régóta foglalkoztatja a magyar történetírást, hogy Szent László uralkodása idején létezett-e egyáltalán a dukátus.²⁴ Magam úgy látom, nem, aminek legfőbb

18 Az utóbbiakra l. Mező András: *Patrocíniumok a középkori Magyarországon*. (METEM Könyvek 40.) Budapest, 2003. 211–221.

19 Lukács Zsuzsa: A Szent László legenda a középkori magyar falképfestészetben. In *Athleta Patriae. Tanulmányok Szent László történetéhez*. Szerk. Mezey László. (Hungaria Sacra 1.) Budapest, 1980. 161–204.

20 Magyarul l. Küküllői János: *Lajos király krónikája* – Névtelen szerző: *Geszta Lajos királyról*. Fordította, az utószót és a jegyzeteket írta: Kristó Gyula. (Millenniumi Magyar Történelem – Források) Budapest, 2000. 50–51.

21 Holik Flóris: Szent László mondáink és compostellai Szent Jakab. In *Katholikus Szemle* 37. (1923) 65–79., Horváth Cyrill: Középkori László-legendáink eredetéről. In *Irodalomtörténeti Közlemények* 38. (1928) 22–56., 161–181.

22 *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV.*, c. 129. (SRH I. 401–402.).

23 Vö. Sófalvi András: Hadakozás és határőrzés a középkorban. In *Székelyföld története I. A kezdetektől 1562-ig*. Szerk. Benkő Elek, Oborni Teréz. Székelyudvarhely, 2016. 328.

24 Kristó Gy.: *A XI. századi hercegség*. I. m. 89–95.

bizonyosságát abban vélem felfedezni, hogy a magyar krónika előadása szerint, amikor a trónfosztott Salamon a további ellenállás reménytelenségét belátva meghódolt a már királyként uralkodó László előtt, az „ország előkelői [...] nem engedték, hogy Salamonnal megossza a királyságot”,²⁵ László öccse, Lampert herceg mellett pedig, bár az ő személye is szóba került a bihari területekre korlátozott dukátus uraként,²⁶ nem hozhatók fel kellő súlyú érvek. A dukátus valójában nem valamely folyamatosan létező, de időnként betöltetlenül hagyott intézmény volt, hanem minden esetben a dinasztia tagjai által kötött egyezés hozta létre.²⁷ Valójában tehát már László trónra lépte után előállt az a helyzet, amelyben a telegdi székelyek bihari jelenléte okafogyottá vált. László az egész ország ura lett bátyja, I. Géza halála után, nem volt már szükség arra, hogy a telegdi székelyek a dukátus bihari területeinek Erdély felé eső határait ellenőrizzék.²⁸ Annál inkább indokolt lehetett megerősíteni Erdély keleti határainak védelmét. Nyilvánvalónak tűnik, hogy a tartományt nem csupán azon néhány esetben zaklatták a steppe felől érkező nomádok, melyek forrásainkban is nyomott hagytak. Tény mindenesetre, hogy Szent István mindhárom legendája beszámol egy besenyő betörésről,²⁹ a kerlési csatával végződő 1068. évi támadás közismert, ezt követte egy 1085. évi, majd két 1091. évi összecsapás, mely utóbbiak közül az első bizonyosan érintette Erdélyt is.³⁰ Éppen nem lenne csodálatos, ha

25 *Chronici Hungarici compositio saeculi XIV.*, c. 133. (SRH I. 407.). – Az idézett magyar szöveg Bollók János fordítása l. *Képes krónika*. Fordította Bollók János. A fordítást gondozta és a jegyzeteket készítette Szovák Kornél, Veszprémy László. Az utószót írta, a függeléket és az irodalomjegyzéket összeállította Szovák Kornél. (Milleniumi Magyar Történelem – Források) Budapest, 2004. 88.

26 L. pl. Györffy Gy.: A „lovagszent” uralkodása. I. m. 534.

27 Az egyezés szerepének jelentőségére l. Bagi D.: *Új közelítési lehetőségek*. I. m.

28 Itt jegyzem meg: ha a rejtélyes 11. századi Franco főpap, akit több forrásunk „fehérvári” (Bellagradensis) püspökként említ, valóban gyulafehérvári, azaz erdélyi püspök volt, s valóban azonosítható a Salamon király tanácsosai között szereplő „Franco püspök”-kel, akkor nem csupán a források hallgatása miatt gondolhatunk arra, hogy Erdély a királyi országrészhez tartozott. Franco püspök személyére összefoglalóan l. Bagi Dániel: Gallus Anonymus és Magyarország. In *Irodalomtörténeti Füzetek*, 157. Budapest, 2005. 157–161.

29 *Legenda Sancti Stephani regis maior et minor, atque legenda ab Hartvico episcopo conscripta* (praefata est, textum recensuit, annotationibus instruxit Emma Bartoniek): SRH II. 388–389. (legenda maior, c. 13.), uo. 397–398. (legenda minor, c. 5.), uo. 422–423. (Hartvik, c. 15.).

30 Mindezekre összefoglalóan l. Kovács Szilvia: *A kunok története a mongol hódításig*. (Magyar Östörténeti Könyvtár 29.) Budapest, 2014. 223–231.

mindezen események tapasztalatait levonva László király lett volna az, aki a bihari székelyeket Erdélybe költöztette, amint az már a régibb magyar történetírásban is felmerült.³¹ Az valóban nehezen hihető, hogy a Biharból áttelepítettek lettek volna az első határvédő székelyek Erdélyben,³² a 11. század végén azonban újabb, jelentős csoport csatlakozhatott a már addig is ott élőkhez.

Az imént vázolt rekonstrukció csupán néhány évvel hozza időben előrébb a székelyek bihari csoportjának Erdélybe telepítését – 1098 helyett az 1091 utáni évek kerülnek így előtérbe –, nagy előnye viszont, hogy megteremti az eddig hiányzó kapcsolatot Szent László személye és a székelység – legalább egy nagyobb csoportja – között, mégpedig egy olyan esemény kapcsán, melynek hagyománya élhetett a 14. század közepi Váradon.

Szászivánfalva, evangélikus templom (részlet)

-
- 31 L. pl. Karácsonyi János: Erdély és Szent László. In *Erdélyi Múzeum*, (ú. f.) 10. (1915) 34.
- 32 Vö. Vekov Károly: A székelyek és a kora középkori Erdély. In *Tanulmányok a székelység középkori és fejedelemség kori történelméből*. Szerk. Sófalvi András, Visy Zsolt. Énlaka–Székelyudvarhely, 2012. 17–18.

Dr. Nagy Lajos

TÉVEDÉSEK, LEGENDÁK, MÍTOSZOK
NYOMÁBAN
A KŐRÖSI CSOMA SÁNDOR-IRODALOMBAN

Valamikor, a hatvanas évek első felében, kezdő körorvos koromban gyakorta megesett, hogy 20-25 fokos hidegben nyikorgó székéren vittek beteghez a Csomakőröstől légvonalban mintegy húsz kilométerre lévő Bitára vagy Egerpatakra. Egyujjú kesztyűbe bújtatott kezeimet ilyenkor bedugtam a bundám alá, és sokszor gondoltam a nem régi olvasmányélményeim (Debreczy Sándor, Korda István, Benedek Elek) után még bennem élő Csoma Sándorra, aki ugyanígy tett a zanglai kolostor szobájában – legalábbis e szerzők könyvei szerint. Ezek az írók – és később rájöttem, mások is –, szóról szóra idézik Gerard doktort, aki egyébként sosem járt Zanglában. Mr. Fraser kormányügynökhöz küldött levelében azonban – Csoma érdekében – mind a szobát, mind a hideget illetően dramatizálta a helyzetet.

Ezt írja dr. Gerard: *„De a kanumi hideg évszak zordonsága eltörpül, ha összehasonlítjuk azt a zanszkári zárdában uralkodott telek fokával, ahol Csoma egy egész évet töltött. S ott ő a lámával és egy szolgálóval kilenc négyszög lábnyi szobában három-négy hónapon át el volt szigetelve. Szobácskájából egyikük sem mert kimozdulni, a környék hóval volt fedve, és a hőmérő rendszerint a 10-16 fokon állott zéró alatt. Ott ült ő ködmönébe öltözve, kezeit ölébe téve; és ily állapotban olvasott reggeltől estig, melegítő tűz és alkonyat után világító mécses nélkül. A föld szolgált nyoszolyául, s az egyszerű csupasz falak voltak egyedüli oltalma az égélj zordonsága ellen. A hideg oly szigorú, hogy nehéz feladat volt a kezeket a gyapjútakaró alól kiszabadítani a könyv leveleinek átlapozása végett.”*

Azon töprengtem, hogyan lehetett a leírt körülmények között – ahogy egyesek írják – negyvenezer tibeti szót összegyűjteni, és mellette még más tanulmányokat is végezni, mikor én – megérkezve betegemhez – percekig melengetem a meggémberedett ujjaimat, hogy vizsgálni

tudjak, és megírni a receptet. Arra a megállapításra jutottam, hogy ilyen hidegben nem lehetett szellemi munkát végezni!

Évtizedek múlva kőrösi családfámat bogozgatva megint látóterembe került a nagy székely-magyar tudós – akiről gyermekkoromban a Kőrösön született édesapám is azt a legendát mesélte, hogy „egy bivalybőrzsák aranyat ajándékozott falujának, miután feltalálta a *tibetit*” –, s én fiatalkori olvasmányélményeim kiegészítésére olvasni kezdtem a később megjelent könyveket, tanulmányokat, s a tudományos műveket is. Még a kőrösi református anyakönyvek digitális másolatát is sikerült megszereznem. Ezek összevetésekor meglepetéssel figyeltem fel arra, hogy szinte mindenik szerző egymástól átvett bizonyos téves adatokat – legtöbbször fikciókat –, és azokat görgette tovább, sőt még meg is toldotta néhány újjal. A következő szerzők pedig mint kész tényeket építették be saját műveikbe ezeket.

Nagyon találóan írja Csetri Elek, hogy *„a szűkszavú adatok laza közegére szubjektív emlékezők és lelkes csodálók építettek mesés légvárat az itthoni évei köré, amelynek foszlányai máig beborítják az egész Csoma-irodalmat és a közvélemény ismeretanyagát, ezekben néha úgy keveredik az ocsú a búzával, hogy a búzát meg sem lehet találni.”* Főleg az életrajzi regényírók járnak az élen, amit a nyelvész és világotazó kutatók – nem akarván munkájuknak vitairat jelleget adni –, csak lábjegyzetekben cáfolnak, magyaráznak, holott ma már köztudott, hogy *Kőrösi Csoma Sándor – úgy is, mint nyelvész, világotazó és filozófus – olyan párját ritkító óriás volt, hogy nincs szüksége a mítoszok és legendák számának növelésére.*

Jeles Csoma-kutatók már számos kérdést tisztáztak, bár olykor ők is olyan valótlanságokat állítanak, hogy a tájékozottabb olvasó is kapkodhatja a fejét, higgyen vagy ne higgyen nekik. A regényes feldolgozásokról jobb nem is beszélni, hiszen azokban szinte teljesen légből kapott adatokkal, fikciókkal vezetik félre tájékozatlan olvasóikat, megrontva a történeti tudásukat és érzéküket. (A minél nagyobb irodalmi anyag összegyűjtése során került kezembe a kiváló Csoma-kutató, Bernard Le Calloc'h ilyen jellegű dolgozata, mely tizenhárom tévedést sorol fel. Éles szemmel látja meg a tévedéseket, és briliáns érveléssel teszi világossá a helyzetet, bár – véleményem szerint – néha ő is elkövet elődeihez hasonló hibát.)

Tudom, e kérdések felvetésére nem én vagyok a legilletékesebb, hiszen sem nyelvész, sem világutazó nem vagyok. Csak az jogosíthat fel erre, hogy figyelmesen elolvastam a szerre megjelent Csomára vonatkozó irodalom nagy részét, és talán mindenkinél alaposabban tanulmányoztam és tanulmányozom a körösi egyház anyakönyveit, *amit a szerzők döntő többsége elmulasztott megtenni!* A Csoma nemzetiségtáblázat elkészítése során is jó néhány téves adatra bukkantam. Az így szerzett tapasztalatok eredményeként született meg ez az írás, amit nem vitairatnak szánok – és nem is a kákán való csomókeresés „vezeti tollamat” –, ellenkezőleg: *törekvés a tudós személyére jellemző pontos- ságra.*

Munkásságom leginkább a szigorú értelemben vett szülőföldre irányul, ahol *körösi gyökerekkel* rendelkező helytörténészként én is otthonosan és talán otthonosabban mozgok, mint azok, akik csak könyvek alapján írnak róla, errefelé azonban esetleg sohasem jártak. Halálának körülményei is izgatnak, melyeket – ugyancsak az itthoni, családi kórelőzmény ismeretében – orvosként merek felülbírálni, de – mint illetéktelen – messze elkerülöm a tudományos munkássága és az utazása leírásáról szóló vitákat.

Hogy a nagy tudós életével kapcsolatosan még az utóbbi években is minden változtatás és továbbgondolás nélkül mennyi valótlanág jelenik meg, azt bevezetőként olyan, nemrég megjelent írásokkal illusztrálom, mint a *Nyelv és Irodalom* pár évvel ezelőtti cikke, Szilágyi Ferenc nem is olyan régen két kiadásban, több tízezres példányban megjelent könyve, valamint az interneten olvasható legfrissebb adatok. Ezek után mutatom be – nagyjában időrendi sorrendben megjelent kiadványokból – az általam összeszedett helytelen – korántsem teljes – állításokat, melyeket ma már nem volna szabad összevetés nélkül idézni.

1. NYELV ÉS TUDOMÁNY (2010. április 13.)

– „Születésének időpontja bizonytalan; lehet, hogy 1789-ben jött világra, de az is előfordulhat, hogy 1787-ben, a legvalószínűbb évszám azonban az 1784-es. Az sem biztos, *melyik napon: március 28-án vagy április 4-én.* Egy székely kismemesi család hatodik gyermekeként született meg a Háromszék vármegyében lévő aprócska faluban,

Kőrösön, Csoma Sándor néven. A közeli Zágonban és Papolcon is éltek Csomák, Sándor később talán *a megkülönböztetés okán egészítette ki nevét a Kőrösivel*. Apja, Csoma András katona, gyalogos határőr volt, az édesanyját *vagy Getse Krisztinának vagy Gócz Ilonának hívták*, ebben sem lehetünk biztosak.” (p. 1.)

- „*Tanári rábeszélésre a zord atya 1799-ben gyalogosan elkíséri Sándort az alig 250-300 kilométerre lévő Nagyenyedbe, ahol beiratja a kalvinista Bethlen Kollégium alsó tagozatába.*” (p. 1.)

Az itt előforduló hibákat egyelőre csak jelölöm kurzív betűkkel, majd a megfelelő helyen tárgyalom; csak a „zord atya” fogalma mellett állok meg, mint olyannál, amelyik még nem fordult elő a Csoma-irodalomban.

2. SZILÁGYI FERENC: ÍGY ÉLT KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR (Móra Könyvkiadó, 1977.)

- „A hegyek koszorúzta Székelyföld déli sarkában a régi Háromszék megyének egy kis falujában, Kőrösön jegyezte be, hovatovább kétszáz éve a családi Biblia táblájára Csoma András székely határőr 1784 márciusában első fiának születését.” (p. 10.)

Szilágyi Ferenc fikciója. Ilyen Bibliáról senki sem tud. Egyetlen hiteles adat az 1764-ben megnyitott keresztelő könyv 16. oldalán Albisi Fazekas Gábor tiszteletes bejegyzése: (Április) 4-ta Csoma András fiát, Sándort (megkereszteltem).

- „Öt leány, vagy ahogy itt mondanák: leánka előzte meg, de azok közül csak kettő maradt életben.” (p. 10.)

Ez az állítás sem igaz. Debreczy Sándortól vette át, cáfolatát lásd ott!

- „A falu különben picike volt, itt a *Köröscserje* hegy alatt, a *Köröspatak* mentén, alig kétszáz lélek lakta. Akkoriban a *Köröspatak*nak csak az egyik oldalán sorjáltak a házak, s a helység legmagasabb pontján állt a zsindeyes tornyú fehér templom.” (p. 11.)

E mondatban öt állítás téves: Köröscserje hegy nincs, van Cserebérc. Köröspatak így leírva egy Olt menti, nagy háromszéki falu neve, helyesen Körösi-patak, vagy Körös-pataka írandó. A falu lakossága sem volt 200. Éppen ekkor volt az első hivatalos népszámlálás (1784–87) és 400 lakost írtak össze. (1910-ben 700-at) A patak mindkét oldala már abban az időben is be volt építve. A templom az erdő alól induló hosszú utca (Felszeg) alsó

végén van, ahol az Alszeg kezdődik – saját fantáziálás, más szerzőknél nem találtam ilyen adatokat.

– „A Csomák akár Papolcra, akár Zágomból jöttek... (p. 12.)

Pontosan tudjuk, hogy Zágomból jöttek, ahova Pálmay József szerint Gelencéről telepedtek át. Újabb források alapján állíthatjuk, hogy Gelencére is Zágomból telepedtek.

– Orbán Balázs könyvéből átvett kép alatt felirat: *Székelly parasztok a vásárban.* (p. 12.)

A székellyek katonáskodásuk fejében nem ismerték a jobbágyi terheket, tehát nem tekintették magukat „parasztoknak”. A kép eredeti felirata: *Háromszéki népviselet, falusiak és városi polgárok (rajz. Jankó, Orbán Balázs, Háromszék, p. 203.)*

– „A szúrtarisznyás legényke első mestere zágoni Kónya Sámuel volt.” (p. 17.)

Kónya Sámuel 1783-ban született, tehát Kőrösi Csoma Sándornál egy évvel volt „nagyobb”, azaz idősebb. 1804-ben keresztelnek Kőrösön egy kislányt neki, tehát kb. 1802-ban kezdte el Kőrösön az 1855-ig tartó tanítói tevékenységet. Sándornak semmiképpen nem volt mestere.

– „Szegény szülőktől származott – idézi Ujfalvyt – apja tízéves korában gyalog hozta Enyedre.” (p. 23.)

„Szegény” apa nem tölthetett volna be a kőrösi határőrök között káplári tisztséget, hisz köztudott, hogy csak jó módú, írni-olvasni tudó emberek lehetnek ilyenek. Az Enyedre való gyalog menést is a később született mítoszok közé soroljuk, Ujfalvytól ered. Miért kellett volna gyalog mennie apának, fiúnak, amikor a szitát áruló kőrösi szekerek még a Román Fejedelemségekbe is átjártak portékájukat árulni. Csoma Andrásnak is egészen biztos volt lova és szekere. Kézpénznek kell-e mindent vennünk, amit ötvenöt évvel később egykori iskolatársa, Ujfalvy Sándor leírt – még ha ez a legszebb Kőrösiről szóló legendák egyike is? És nem tíz, hanem tizenöt és fél éves volt a fiú.

– (Enyedi) „Tanárai közt volt Apáczai Csere János, a nagy nevelő Pápai Páriz Ferenc...” (p. 24.)

Nos, Apáczai nem volt enyedi tanár, mert jóval a kollégium Enyedre költözése előtt, 1659-ben Kolozsvárott meghalt.

– „...kopár szirtek oldalában a lámakolostor. (p. 128.)

Marczell Péternek, majd Galántha H. Judit Csoma-kutató kanadai újságírónak tűnt fel alapos szemrevételezés után, hogy a Moorcroft és Gerard doktor által kolostorként emlegetett épület tulajdonképpen nem kolostor (mellesleg sem Moorcroft, sem Gerard, sem Duka nem járt Zanglán) és a Baktay Ervin lerajzolta oszlopos szoba nem Csoma cellája, ez egy latrinafülkével együtt – mellette van (Galántha Judit személyes közlése a szerzőnek.) Több későbbi szerző Baktaytól (Dukától) ezt a zanglai „kolostort” átvette – sok más adattal együtt –, és még jobban dramatizálta a helyzetet.

– „Mi bírhatta rá, hogy családját, faluját otthagya, vállalja a szinte emberfeletti munkát a fagyos kőkolostor kőpadlóján?” [Mármint Szagje Püncong láma – N. L.] (p. 134.)

Nem kellett otthagynia, mert a láma a saját „palotájában” lakott a feleségével és az alkalmazottakkal együtt. Pénzfizetésért vállalta az oktatást.

– „Szkander bég a kezét rendszeresen a ruhája alatt tartotta a hóna alatt melengetve, s csak akkor húzta elő, ha fordítani kellett az ölében fekvő könyv lapjait. (Gerard, illetve Baktay állításainak átvétele – N. L.) S ha ismerjük a hosszú és szigorú zanglai teleket, amikor kint mínusz 20-30 °C a hőmérséklet, s a fűtetlen kolostorban is 10-15 °C a hideg, csak csodálhatjuk a magyar tudós hősies munkáját. 40 000 szót gyűjtött és szedett rendbe, zárja a fejezetet ezzel a Gerard doktortól vett idézettel.” (p. 136.)

Vegyük hát sorra! Mikor tudta ezeket összegyűjteni, leírni, ha a hideg miatt kezét a hóna alatt tartotta? – kérdezzük. Galántha H. Judit írja: „Zanszkárban (Zanglában) a hideg jobban elviselhető a levegő alacsony páratartalma miatt, és kevésbé érezhető, mint a montreáli telek hidege. Erdélyben is gyakran van mínusz 20-30 fok. Az erődben a lehetőségekhez viszonyítva komfortos körülmények között dolgozott, még a dolgára sem kellett kimennie. A vörösesbarna gyapjából készült zanszkári öltözékre vetett, hosszú szőrű, leginkább kacagányhoz hasonló panyókán vagy irhabundán kívül másra a legnagyobb ladakhi télben sincs szükség. Így volt ez Csoma ottjárta idején, így van ez manapság.” Végül: a negyvenezer szó összegyűjtése, rendbeszedése is alapos túlzás.

– „Szülőföldjén, a székelyföldi Zajzonban népmesehős lett.” (p. 210.)

Zajzon nem a szülőfaluja, de nem is a Székelyföldön van, hanem a Brassó melletti hét csángófalu egyike.

Külön megér egy misét Szilágyi Ferenc újságokban történő cikkezése is. Lelkes híve annak a Kádár László professzor kitalálta mesének, hogy két Csoma Sándor volt. A tudós az volt, „akit nem jegyeztek be”, hogy kibújjon a katonaság alól. Mintha meg merte volna tenni a 400 lakosú kis faluban éppen az efféléket ellenőrizni hivatott káplár, aki történetesen a gyermek apja volt. Na, de idézzük az erre vonatkozó részt – a sok hasonló közül – a *Magyar Nemzet*ből.

– „A kőrösi anyakönyvet is – 'Keresztelőkönyv'-et, ahogy az eredeti szöveg mondja – éppen az 1764. évben kezdte el vezetni Kőrösi Nagy József lelkipásztor (csak gondnok volt az istenadta – N. L.), de utódai: Dants Ferenc s Gidófalvi Jancsó Simon nem a legpontosabban vezethették, mert például Csoma Sándor leánytestvérei nincsenek mind bevezetve.”

Ha valaki nem a „legpontosabb”, az éppen Szilágyi Ferenc. Szerencse, hogy azért az itt felsorolt papok és nem papok mellett volt egy pontosan jegyző pap, Albisi Fazekas Gábor – 1776–1784 között kőrösi pap –, aki halála előtt még utolsó előttinek beírta 1784-ben a Sándor nevet, minekutána megkeresztelte. Ez a pontos pap a lányok keresztelését is akkurátusan bevezette.

3. WIKIPÉDIA (2015. július 27.)

– „Kőrösi Csoma Sándor, sz. Csoma Sándor (Csomakőrös, 1784. március 27. – Dardzsiling, 1842. április 11.)”

Ez csak a feltételezett születési dátum, abból kiindulva, hogy általában a keresztelő egyhetes korban történt. Több száz – későbbi – születési és keresztelési adatot összevetve, nem találtam megalapozottnak ezt a feltételezést, tehát a születési dátum – bár így elfogadott – valójában örök titok marad.

4. ORBÁN BALÁZS: SZÉKELYFÖLD LEÍRÁSA

– „Kőrösi Csoma Sándor 1784. április 4-én született jómódú katonacsaládból.” (p. 156.)

Orbán Balázs több mint biztos, személyesen nézte meg az anyakönyvet, de a keresztelési dátumot összetévesztette a születési dátummal. Rég

tisztázták a kettő közötti különbséget, de akik Orbán Balázst tekintik forrásnak, ma is ezt a dátumot használják.

- „Hol domborul sírja, nem tudjuk: tiszteljük hát a helyet, hol bölcsője ringott.” (p. 156.)

Orbán Balázs leírta, hogy Dardzsilingben halt meg, de a figyelmét elkerülte, hogy a sírhelyét meg is jelölték.

5. PALLAS NAGY LEXIKONA

- „Bejárta az egész Tibetet, alaposan forrásaiban tanulmányozva a tibeti nyelvet s irodalmat.” (p. 928.)

Csak Tibet nyugati részén, Ladakhban járt, Nagy-Tibetbe, Lhasszába soha nem jutott el.

- „Tibeti tartózkodását homály fedi, bizonyos azonban, hogy ideje nagy részét (...) Buddha-zárdákban töltötte (...) 15 fokkal a zérus alatt álló hidegben fűtetlen lyukakban, fázva és koplalva.” (p. 929.)

Mint már láttuk, Zanglában nem kolostorban lakott, hanem a láma „palotájában” volt egy kis szobája, amelynek közelében még latrina is volt, és Kanamban (Kanum) sem kolostorban élt, hanem egy bérelt házban. Baktay tévesen jelölte meg a szobáját, más életrajzírói (az utóbbi évtizedek kutatói kivételével) még Zangla közelében sem jártak.

- „...az angol misszionáriusok számára zsolttárokát és imakönyveket fordított tibeti nyelvre.” (p. 929.)

Marczell Péter kiderítette, hogy Kőrösi Csoma Sándor semmiféle keresztény zsolttárt nem fordított le tibeti nyelvre.

6. DUKA TIVADAR: KŐRÖSI CSOMA SÁNDOR DOLGOZATAI

- „Édesanyja Gocz Ilona.” (p. 5.)

A XVIII. század végén több Gocz család található Kőrösön, de Gocz Ilona nevével sehol sem találkoztam az általam gondosan tanulmányozott anyakönyvekben. Igaz, mind a megszületett, mind a meghalt gyermekeket az apa után jegyezték be. Mivel Csoma András káplár 47 éves volt, amikor első gyermekét, Ágnest Csoma Krisztina megszülte, azt feltételezzük, hogy volt még egy felesége (esetleg éppen Gocz Ilona,) akiknek adatai az időközben eltűnt anyakönyvben voltak. A tanulmány írásakor Havadtői Gerő volt a lelkész, akitől Duka Tivadar az információt szerezhette.

- „...a Yanglai zárdában lakott.” (p. 17., 28.)

Már láttuk, hogy nem zárda volt, hanem erőd, és Duka tévesen írt Yanglát Zangla helyett.

7. PÁLMAY JÓZSEF: HÁROMSZÉK MEGYE NEMES CSALÁDJAI

- „Csoma ősi székely család, amelyből ma már kevesen élnek.” (p. 119.)

Mind Pálmay korában, mind száz évvel később, azaz ma, sok Csoma nevű élt és él a Székelyföldön, a magyar nyelvterületen és szerte a világban egyaránt.

- „Született Kőrösön 1784. április 4-én.” (p. 119.)

Ez a keresztelési dátuma.

- „Tibetben tíz évet a Kanám és Zimkáz buddha kolostorának egy szűk szobájában a legnagyobb nélkülözések között tölt.” (p. 120.)

Zanglában is, és Kanamban is élt és tanult, de nem tíz évet egyfolytában.

- „1829-ben a híres angol utazó Moorcrofttal a tatárok közé hatol – megtámadtatván másodmagával megmenti életét, de 16 társát legyilkolták.” (p. 120.)

Körösi Csoma Sándor nem társult Moorcroft végzetes expedíciójához, az első találkozásuk és elválásuk után többet nem találkozott vele.

- „1841. április 11-én megszűnt a nagy székely tudós szíve dobogni.” (p. 120.)

1842-ben halt meg!

8. BENEDEK ELEK: NAGY MAGYAROK ÉLETE. KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR

- „Az 1784-ik év április 4-ikén született Körösi Csoma Sándor, tehát már tizenöt éves múlt, mikor a nagyenyedi kollégium első osztályába beiratkozott.” (p. 677.)

Orbán Balázs téves adatát veszi át Benedek Elek is.

- „Ő ilyen helyzetben, mely más embert bizonyára kétségbe ejtett volna, 40 000 tibeti szót összegyűjtött és elrendezett.” (p. 694.)

Nyelvészek szerint a tibeti szókészlet talán valamivel van 32 000 fölött. Yanglai tartózkodása alatt ennek talán a felét gyűjtötte össze a tudós láma

segítségével, és az ezeknek megfelelő angol szavakat. A többit a későbbi években.

9. BAKTAY ERVIN: KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR

(1962, 1963, 1984, 1999)

- „András bátyja korán elhalt.” (Talentum, IV kiadás 1999, p. 36.); „Népes családja volt, Sándoron kívül még két fiú. (p. 27.)

Talán itt kell tisztáznunk az Andrások kilétét, bár véleményem szerint Baktay minden alap nélkül beszél egy András nevű fiúról, ezzel mintegy ráhibázva az esetleges igazságra, hogy ti. Sándornak Csoma András (szerintem) feltételezett első házasságából volt egy féltestvére: András. Gecse Albert kutatásai szerint Csoma András (I) káplár 1831-ben született. Úgy vélem, hogy talán az ő felesége lehetett a Duka Tivadar írta Gocz Ilona, és ebből a házasságból születhetett az apa nevét viselő András (II). Jelesül, aki a meglévő jegyzőkönyvben először 1784-ben tűnik fel, amikor Fazekas tiszteletes úr egy Mária nevű kislányt keresztel neki. Csoma Györgynek – valószínűleg András káplár testvérének – 1779-ben született egy ugyancsak András nevű fia, aki aztán mint ifjú legény, azaz nőtlen, 1814-ben halt meg. Ez az András (III), Csoma Sándor születése idején még gyermek, tehát nem lehet András II-vel összekeverni.

1786-ban, azaz két évvel Mária és Sándor megszületése után meghal „Csoma András fia, András” (András II), tehát ezért nem találkozunk többet a nevével. Ezt a bejegyzést soha senki nem vette észre! A meglévő születési és halotti anyakönyvek alapján ez a Csoma Andrások története. (Némi anyakönyvi betekintés után Kádár László – teljesen tévúton járva! – elég sokat vitatkozik az Andrásokról és Sándorokról.)

- „Csoma Sándor éppen azért füzte nevéhez a »Körösi« jelzőt, mert más faluban is éltek Csomák.” (p. 30.)

Nem azért, hanem a kor szokása szerint predikátumként használta, illetve használták a tanárok is az enyedi kollégiumban, a családnevet is elhagyva (Lásd pl. Debreczy Sándornál).

- „Csoma Sándor édesapja kiszolgált káplár volt.” (p. 31.)

Nem kiszolgált, hanem gyermekei születésekor éppen fungens káplár volt.

- „Baktay Debreczyre támaszkodva Kónya Sámuel nevezte rektorak.” (p. 35.)

Tévedés! Lásd Debreczynél.

- „Dulló Zsigmonddal a derék öreg kőrösi oskolamesterrel kapcsolatot tartott, s időnként beszámolt neki tanulmányi előrehaladásáról” (p. 36.)

Esetleg Kónya Sámuelnek, mert Dulló egy év után elment Kőrösről, Kónya viszont 1802-ban kőrösi lányt (Dants Évát) véve feleségül Kőrösön élte le az életét.

- „Zanglaban a kis szobát, amelyben lakott meg kellett osztania a lámamesterével és a magával hozott szolgálával.” (p. 156.)

A Csoma beszámolóját leszámítva, a zanglai életéről csak a Gerard doktor Mr. Fraser kormányi ügynökhöz Delhibe küldött leveléből tud mindenki azt, amit tud, és ezt kedve és tehetsége, fantáziája szerint színezi még tovább az elképzelhetetlen viszonyokig. (Lásd a felvezetőt.) Gerard dr. viszont sohasem járt Zanglaban! Képelete szerint írta le az egyébként korántsem irigylésre méltó állapotot egy Csomának kiutalandó pénzsegély, illetve fizetés érdekében. Ő talán jogosan tette. A tudósról híreket váró magyar közvéleményt tájékoztatók is talán jogosan tették, hiszen a romantika századában éltek. Viszont azóta Galántha H. Judit dolgozatából tudjuk (lásd ott), hogy a leírtnál sokkal jobb – még ha nem is idilli – körülmények között élt és dolgozott Csoma Sándor. És olyan nagyot alkotott, hogy nincs szükség a sokszor groteszknek ható túlzásokra.

- „Akkor még nem volt ismeretes, hogy a maláriát egy moszkítófaj terjeszti, de tapasztalatból tudták, hogy a nappali átkelés kevésbé veszélyes.” (p. 37.)

„A moszkitók naplementekor sűrű felhőben rajzanak elő.” (p. 37.)

Sem dr. Campbell, sem dr. Duka nem ír moszkítókról. Campbell azt írja: „Mídon e hó 6-án meglátogattam, lázban volt.” Dr. Duka pedig ezt: „Terai mint a legveszélyesebb maláriával ellepelt helyiség ismeretes.” Nos, innen vette minden szerző a maláriás halálokot. Bernard le Calloc'h szerint nem is lehettek moszkitók, mert Csoma télen ment át a mocsaras területen, amikor nincsenek szúnyogok, még Teraiban sem.

10. DEBRECZY SÁNDOR

Debreczy Sándor sokat használt, de sokat is ártott a Kőrösi Csoma Sándorról kialakított képnek, hiszen népszerű könyve két kiadást is megért.

Pontosította Kőrösi keresztelési dátumát, és Gecse Albert tiszteletes úr családi okirata alapján bebizonyította, hogy a Sándor anyja nem Gocz Ilona, hanem Gecse Krisztina volt. Egyébként a kőrösiek tudatában mindig Gecse Krisztina élt mint a Sándor anyja. (Az 1883-ban Kőrösön született, fiatalon a Maros mentére került édesapám, Nagy Lajos, a Duka- és Debreczy-könyvek olvasása nélkül is tudta, hogy Gecse Krisztina volt Sándor anyja.)

Debreczy más dokumentumokat is közzétett, amelyek gazdagították a Csomáról alkotott képet. Sajnos nem tanulmányozta eleget az akkor rendelkezésére álló egyházi anyakönyveket, így olyan hibákat is elkövetett, amelyek éppen általa terjedtek el, lombosodtak ki. Ezekből mutatunk be néhányat:

- „...nagy kutatónk a Kőrösi nevet használta, mivel a szomszédos falvakban is nagyszámban éltek és élnek Csomák.”

Nem azért! Részben mint egykori lófő származéknak kijárt ez a predikátum, másrészt az enyedi kollégiumban a falu nevét használták vezetéknevnek, így ő Enyeden Kőrösi Sándor volt.

- „Kőrösön ma (1942) egyetlen Csoma sincs.”

Nem igaz, mert oldalági Csomák a könyv írásakor még szép számban voltak Kőrösön. (Ma már tényleg nincsenek, de a nagyvilágban szétszóródva elég sokan élnek.)

- „Csoma András és Gecse Krisztina házasságából hét gyermek született, öt lány és két fiú. Az elsőszülött, Ágnes 1772-ben el is halt. Két év múlva Julianna született. 1776-ban Zsuzsánna szintén elhalt. A két évre született Krisztina, édesanyja örömeire életben maradt. A lányok hézagosa sorát 1781-ben Mária zárta be, ki születése után elhalt nővéreit követte. Csoma András hatodik gyermeke Sándor volt. A megpróbált családot 1788-ban Gábor egészítette ki” - írja.

Közel sincs így! Ágnes is, Zsuzsa is, mindketten megérték a felnőttkort, sőt, Zsuzsa nevet és életet adott egy kislánynak. Mindketten 1805-ben haltak meg. Mária neve nem szerepel a születés utáni évek halottjai között, csak 1784-ben találunk egy beírást, de ugyanabban az évben még született egy másik Csoma Andrásnak Mária nevű lánya. Lehet, hogy ő halt meg, pontosan nem tudjuk, hogy a kettő közül melyik.

- „Nemsokára belépett a tanító, Kónya Sámuel uram.”

Talán ezzel ártott a legtöbbet, hiszen mindaddig, amíg Csetri Elek nem tisztázta, hogy nem ő volt a tanítója, mindenki így írta. Kónya Sámuel nem volt a tanítója, hiszen csak egy évvel volt nagyobb Sándornál. Tanítói voltak az egymást váltó Dulló Zsigmond, Vadasdi Mihály, mester Orbán Zsigmond, akiknek nevét mind megtaláljuk a születési anyakönyvben a Csoma Sándor iskolás korában, mint egy-egy születendő gyermek apját. Kónya Sámuel még Bene Sámuel is megelőzi, akinek 1881-ben keresztelik Ferenc nevű fiát.

- „1799 őszének egyik verőfényes reggelén két ünneplőbe öltözött gyalogos hagyja el Kónya Sámuel búcsúszavai után a kőrösi fonnyadó határt.”

Ha valakinek, úgy Debreczynek tudnia kellett volna, hogy lehetetlenséget ír, hisz valószínű, annak idején őt is szekérral vitték be a sepsiszentgyörgyi Székely Mikó Kollégiumba. Nyilván nem indulhatott a „két ünneplőbe öltözött” gyalog a több száz kilométeres útra, csak azért, mert öreg korában Ujfalvy Sándor így emlékezett. A szitát áruló kőrösi szekerek annak idején keresztül-kasul bejárták Erdélyt. Mi értelme lett volna a jómódú Csoma káplárnak ezek melletti napokon át gyalog bandukolni? Vagy felült egy ilyenre, vagy a saját szekérével ment, összekötve az utat a szitaárulással is. Véleményem szerint ez is, mint sok más egyéb, a mesék birodalmába tartozik, még ha szép legenda is.

- „Csoma küzdött a metsző hideggel. Amíg lámatársai a meleg szobában gyülekeztek, ő elszigetelt jégvermében folytatta munkáját.”

Gerárd dr. leveléből átvett, már ismertetett túlzás. Nem voltak meleg szobában gyülekező lámatársai, mert nem kolostorban élt. Az alatta lévő helyiségeket, így a cella alatti konyhát is a láma családja és alkalmazottai használták. (Galántha H. Judit közlése a szerzőnek).

- „Éjszakánként millió meg millió szúnyog lepi el a vidéket, és mint a pokol apró küldöttei, fullánkjukban a halál egy-egy csöppjét rejtegetik... Sírásuktól visszhangzik a végtelen lápos.”

Míntha ott járt volna! A Terai Bernárd *Le Calloc'h* szerint már Kőrösi idejében sem volt egy végtelen lápos terület, hiszen a talaj nagy részét kisebb-nagyobb sziklák, kövek, homok képezi, ami könnyen áttereszi a vizet. És már út volt építve.

[Debreczy Sándor munkája - Kőrösi Csoma Sándor csodálatos élete, Sepsiszentgyörgy, 1937 - egy regényes feldolgozás, ezért a szerző nem

tartotta fontosnak megjelölni az oldalszámokat a fenti hivatkozásoknál.]

11. KORDA ISTVÁN FIKCIÓINAK SE SZERI, SE SZÁMA

Ezek közül csak néhányat sorolunk fel:

- Nagy Mózes, Toldi előnévvel megtoldva, nem volt iskolaellenes, sőt ő létesített alapítványt a leánygyermek tanítására.

- Nyaklé apó, rendes néven Petke Ignác tanító nem létezett Kőrösön.

- Kónya Sámuel, aki mindenáron Enyedre akarja küldetni a jó tanuló kisfiút, egy évvel volt nagyobb Sándornál. (Tanítóit lásd Debreczynél.)

- Az ugyancsak ilyen tanácsokat adó Fazekas Gábor tiszteletes már 1784-ben, Csoma Sándor születése után nemsokára meghalt. Utolsó előttinek jegyezte be Sándort.

- Sándor iskolás korában keresztelőre hívja Kónya Sámuel tanítót. Pedig az utolsó testvére, Gábor 1788-ban – vagyis Sándor négyéves korában – született.

- „Csoma nannyó” nincs. (Félreértésre adnak okot itt a fikciók!)

- Kommandó nem katonai kiképzőközpont volt, ahova a szomszéd falvak határőrségben lévő legényei bevonultak, csak határőrállomás-központ, nehezen megközelíthető helyen, magasan a hegyekben. A kőrösi és környékbeli határőrök Barátosra jártak gyakorlatra. És ebben az időben éppen Csoma András volt a kőrösiek káplárja.

- A Gergucekkel való találkozás már a kor kívánalmainak megfelelően született (román–magyar szegények összefogása a gazdag kizsákmányolók ellen).

- Gyalogszerrel mennek Enyedre. (Cáfolatát lásd Debreczynél.)

- Mirza hercegnél tett látogatása mesébe illő.

- Georg Trebeck topográfiai „őrnagy” nem a Moorcroft unokaöccse, hanem egy barátja fia, és semmi katonai fokozata nem volt.

- A zanglai kolostorban lemegy a lámák közé teázni. Mivel nem kolostor, így ez lehetetlen.

- Cellák sorakoznak az épületben.

Az erőd (dzsong) második emeletén van a konyha, és a körfolyosóból nyílnak a raktárnak és nyári hálószobának használt cellák. Csoma cellája azonban a harmadik emeleten van, mesterének nyári szobájából nyílik, és

néhány lépésre, a szemközti falból nyílik a latrina. (Galántha H. Judit közlése a szerzőnek.)

- Tűz nélkül 30 fokos hidegben...

A jelek szerint a kis cella ablakával egyvonalban van a cellához vezető rövid (légszigetelő) folyosó bejárata, aminek másik vége mesterének szobájára nyílik. A kettő közötti fal mentén kormos, füstös a padló és a fal, itt rendszeresen tűz éghetett, aminek a füstjét az ablak és a bejárat közötti huzat egyenesen kivitte a cellából. Csoma a cella hátsó fala előtt üldögélhetett, távol a füstös vagy füst nélküli huzattól. Mivel a részben kápolna alatti konyha melege egy kicsit melegíthette a cella padlóját, Csoma ugyan nem trópusi melegben üldögélt heteken, hónapokon át, de a megfagyás veszélye egyáltalán nem fenyegette. (Galántha H. Judit közlése a szerzőnek.)

- Hárman vannak az apró cellában.

Ez lehetetlen a cella mérete miatt, s képtelenség, mert főleg akkoriban vendéglátó és a szolga semmi esetre sem aludt ilyenformán együtt a vendégül látottal. Ez még manapság sem módi. (Galántha H. Judit közlése a szerzőnek.)

[Mivel Korda István munkája regény – *A nagy út*, Kőrösi Csoma Sándor-életregénye, 1956 –, a szerző nem tartotta fontosnak megadni a fenti hivatkozások oldalszámait. – a szerk. megj.]

12. BERNARD LE CALLOC'H

- „Moorcroft (...) gyógyítja a betegeket és operálja a szürke hályogot.”
Az utóbbit kötve hiszem, nemcsak azért mert állatorvos volt, hanem azért, mert erre a műtétre csak a XX. században került sor.

- „Nyugodtan leszögezhetjük, hogy ha nem is remekelt a török nyelvben, elsőnek ismerte a magyarok közül.”

Bernárd Le Calloc'h elfeledkezik az Erdélyi Fejedelemségről, amikor több erdélyi diplomata szinte anyanyelvi szinten beszélt törökül. Akaratlanul is még egy mítoszt teremt.

- Dants Ferenc Csoma Sándor keresztelőpapja.

Dants Ferenc 1764-ben volt pap, amikor Kőrösi Nagy József azt a keresztelőkönyvet ajándékozta az egyháznak, amelyben többek között Csoma Sándor keresztelési dátuma is megtalálható. De ezt már Fazekas tiszteletes jegyzi, mint keresztelőpap, és neki is az utolsó előtti bejegyzése.

- „Az a baj, hogy a Kőrösi református egyház keresztelési anyakönyvében egy második Csoma Sándor születése nincsen bejegyezve, sem 1787-ben, sem 1788-ban. Hanyagság? Szándékos feledés? A kérdés még nincs tisztázva. Egyelőre csak azt lehet biztosan mondani, hogy az 1784. április 4-én megkeresztelt fiú nem a mi Sándorunk, hanem ennek egy korábban elhunyt testvére, akinek a keresztnévét a szülei átvitték egy három-négy évvel későbbben született fiukra. Ez sokszor történt abban az időben; ha a elsőszülött gyerek meghalt – ami gyakran fordult elő – az utána jövő gyerek megkapta a nevét.”

Bernard Le Calloc'h Kádár Lászlóhoz és Szilágyi Ferenchez hasonlóan határozottan állítja, hogy nem jegyezték be az 1777 vagy 1778-ban született Csoma Sándor nevét. Ilyesmi, a határőrség kötelékéből való kibújás végett abban a kicsi székely faluban elképzelhetetlen, ráadásul az erre ügyelő káplár éppen Csoma András, az apa. Egyébként is az 1788-as év Gábor „számára volt foglalt”. Így a 77-es sem jöhet szóba, mert a két születés között nincs meg a kellő intervallum, ami az akkori szoptatós anyáknál megvolt.

[Fenti idézetek Bernard Le Calloc'h öt dolgozatából származnak, amelyeket elküldött a szerzőnek, megtalálhatók a szerző tulajdonában. – a szerk. megj.]

13. CSETRI ELEK: KŐRÖSI CSOMA SÁNDOR

(Koloszvár, Kriterion, 1984, 2002.)

- Átveszi Debreczytől, hogy „öt lányuk és két fiuk született, a lányok közül csak Juliska és Krisztina maradt életben.” (2002, p. 14.)

Nem nézte meg a halotti anyakönyvet, amely szerint mind Ágnes, mind Zsuzsa megérte a tisztas vénleánykort, sőt Zsuzsa egy törvénytelen gyermeket is szült.

- „Csoma András káplár nem volt vagyonos ember, sőt inkább szegény számba vehető”. (p. 15.)

A kőrösi helyzetet egyáltalán nem ismerő Ujfalvy elmondására alapozza többekkel együtt ezt a téves állítást. Ha a határőrség megalakulásának első éveiben Csoma András már káplár, akkor a háttérben tekintélyt adó vagyon is volt. Baktayéktól való átvevés.

- „...nem nyújtott védelmet az ott megforduló európai ember legveszedelmesebb ellensége, a szúnyog és moszkító felhők ellen. Ezek

az apró élősdiék oltották be veszedelmes mérgüket (sic!) a már öregedő megfáradt vándor véérébe.” (p. 235.)

Baktaytól átvett merő fantázia. Sem Campbell, sem Duka nem ír moszkítókról. Utóbbi csak azt írja: „a Terai elnevezés alatt a legveszélyesebb maláriával ellepett helység ismeretes”. Bernard Le Calloc’h szerint nem lehetek szúnyog- és moszkítófelhők, mert Csoma télen ment át a mocsaras területen, amikor még nincsenek szúnyogok. Bernard Le Calloc’h szerint nem létezik, hogy a nagy tapasztalattal rendelkező Campbell ne ismerte volna fel a maláriát, és ne kezelte volna a már birtokában lévő kininnel a tudóst. Bernard Le Calloc’hnak ez a felismerése megerősíti a családi kórelőzmény (anamnézis) ismerete alapján talán jogos feltételezésemet – anélkül, hogy a már meglévő legendák számát eggyel szaporítani akarnám –, miszerint Kőrösi Csoma Sándor halálát esetleg egy gyermekkorban szerzett, öreg korában kiújuló tüdőgümőkór okozta volna.

– „tizenhat hónapot töltött el Csoma... a zanglai »örökös tél« birodalmában. Az őt meglátogató Gerard doktor... így számol be körülményeiről: »ezen a helyen ő, a láma és egy szolga három vagy négy hónapon át egy kilencszer kilenc lábnyi helyiségbe szorult össze.«” (p. 235.)

Baktaytól átvett adat azzal a csúsztatással megtoldva, mintha Gerard dr. Zanglában látogatta volna meg Csomáékat, pedig a látogatás Kanumban történt. Gerard élénk fantáziája képzelte el, hogy milyen lehetett az élet Zanszkárban.

*

Terjedelmi okok miatt nem tudjuk folytatni a más szerzők (Cholnoky, Szántó stb.) könyveiben található tévedések bemutatását, de nem tudjuk lezárni e dolgozatot anélkül, hogy az eddig elkészített Csomacsaládfákon lévő három fontos tévedést ne említenénk meg.

Az egyik az 1859-ben Kovásznán tartott hagyatéki tárgyaláson az örökös rokon leszármazottakról készített családfa, amelyen Ördög Jánost írják a Csoma Julis (Sándor testvére) és Dancs József házasságából 1807-ben született Ráchel nevű lány férjének.

Ebből származik aztán a második tévedés, mely dr. Gecse Albert nevéhez fűződik, aki János és Ráchel gyermekeként sorol fel hét gyermeket. Csakhogy a legnagyobbat, az 1812-ben született Samut ez

esetben Ráchel hétévesen kellett volna megszüljie. Ettől a Samutól vezetik le tévesen azt az ágat, amelyen dr. Debreczy Sándor is szerepel.

Az anyakönyv tanulsága szerint a Ráchel férje Ördög Tamás, és a felsorolt gyermekek tőle és nem Ördög Jánostól származnak. Ennek értelmében kiigazítottam a dr. Gecse-féle nemzetségtáblázatot. Ugyancsak a hagyatéki tárgyalásos kis családfán található tévedés, amikor Csoma Gábor feleségének Dants Juliannát írják. A születési anyakönyvben viszont 1820-tól, amikor már feltüntetik az anya kilétét is, az utolsó négy gyermeknél: Juliannánál (1820) + Juliannánál (1823), Sándornál (1826) és Susannánál (1829) anyának Dants Ráchel van írva; akárcsak az 1830-ban történt elhalálozási bejegyzésnél: Dants Ráchel Csoma Gáborné 45 éves.

*

Végkövetkeztetésként írhatom: nem elég a hibákat csak lábjegyzetekben jelölni, *abban bízva, hogy az újonnan feltárt tények, igazságok majd magukért beszélnek*. Nem olvas el mindenki mindent! *A Csoma-irodalommal foglalkozó írókkal, lektorokkal szembe elvárásként kellene állítani, hogy ne használjanak olyan régi kútfőkből származó adatokat, amelyeket az újabb kutatások eredményei már megcáfoltak*. És talán nem kellene minden korabeli szubjektív emlékező szavát szentírásnak venni – gondolok itt elsősorban Ujfalvyra, Hegedűsre, hiszen visszaemlékezéseiket „megszépítő messzeségből” írták. A nagy tudós életét szépirodalmi formában feldolgozó írók, kutatók a fikciókat úgy kellene alkalmazni, hogy azok ne okozzanak zavart, hamis kép kialakítását abban az olvasóban, aki esetleg először találkozik Kőrösi Csoma Sándor nevével.

Dr. Darvas-Kozma József

P. JEGENYEI FERENC

(1619–1684)

A 16. század minden évtizede az erdélyi katolicizmust tekintve állandó meghalásról és feltámadásról szól. Építők és rombolók lépnek mindegyre a Székelyföldre, fények és árnyak váltakozó egymásutánja borul az életéért küzdő katolikus székelyek egére. S végül a krisztusi szellem segíti győzelemre a küzdő erőt. Ilyen krisztusi szelleműek voltak a csíksomlyói ferences kolostor lakói: Váradi Gábor és János, Somlyai Miklós, Szeredai Márton, Damokos Kázmér, Jegenyei Ferenc, Kájoni János, Taploczai István és mások. Közöttük van az a kevésbé ismert valaki, akinek érdeméről az utókor megfeledkezett, de akinek életműve megvilágítja nemcsak a kortársak szellemi küzdelmét és munkáját, hanem a pozsonyi véisztörvényszéken börtönre és gályarabságra ítélt protestáns tanítók és prédikátorok szabadulásának útját is. Ő pedig P. Jegenyei András Ferenc, a csíksomlyói gimnázium egykori tanára.

Jegenyei András Ferenc 1619-ben született a Kolozs megyei Jegenyén. A falu hajdan a kolozsmonostori bencés apátságához tartozott. Báthory István fejedelem 1579-ben visszaváltja és a monostori jezsuitáknak adományozza. A templomot és a falut 1588-ban, majd 1606-ban elvették tőlük, és így kincstári birtokká lett. Bethlen Gábor 1615-ben a jezsuitáknak visszaadta.¹ A jezsuita atyák akadályoztatásuk miatt licenciátus² által gondoskodtak a hívek lelkipásztori ellátásáról. Jegenyé az 1630-as évek elején lelkipásztori kisegítő nélkül maradt, ekkor az alábbi furcsa helyzet állt elő. *„Egeres nevű szomszéd falu kálvinista lelkészét fogadta föl a katolikus lelkésznek járó teljes bérért, de azzal a szigorú kikötéssel, hogy meghatározott napokon eljővén hirdesse ki nekik*

1 Bagossy Balázs (szerk.): *Erdélyi katolicizmus múltja és jelene*. Dicsőszentmárton, 1925, 59., 66.

2 Licenciátusok azok a világi, felszenteltséggel nem rendelkező, nőtlen vagy nős, tiszta életű férfiak, akik kellő tanultsággal rendelkeztek, és az egyházi előljárótól megbízást kaptak, hogy a pap nélkül maradt közösségeket a katolikus hitben oktassák, kereszteljenek, temessenek, eskessenek. Vö. Sávai János: *Missziók, mesterek, licenciátusok*. Szeged, 1997, 90–93.

az ünnepnapokat, a böjtöket, kereszteljen, eskessen és a halottakat temesse el, stb., de soha ne merészeljen prédikálni vagy a képeket megérinteni. Egy alkalommal, amikor az egyezséget megszegve felment az oltár lépcsőjére, és beszédet akart mondani, egy Varga Boldizsár nevű tekintélyesebb paraszt azt mondta neki: 'Hallgass, szállj le a lépcsőről és eredj, míg jól van dolgod! Tartsd be az egyezséget!' – írja Kájoni. Ezeket anyámtól hallottam, aki egy ilyen lelkésszel kereszteltetett meg engem 64 esztendővel ezelőtt abban a templomban."³ A hagyomány szerint Varga Boldizsár a pad alól elővette fejszóját, és azzal figyelmeztette a prédikátort. A jezsuita atyák a törvényileg megengedett alkalmakkor kijártak Jegenyére, és a hívekkel fenntartották a lelki kapcsolatot. A tehetséges gyerekeket segítették, tanították. Így került a kolozsmonostori kollégiumba Jegenyei András, majd tíz év múlva falusfele és később rendtársa, Kájoni János is.⁴

Jegenyei András olyan példás magaviselettel és kiváló előmenetellel végzett, hogy megbízták tanító-mesternek⁵ a Színi István atya (1580–1645) vezette gyulafehérvári jezsuita kollégiumban.⁶ Mindaddig zavaratlanul tanított, amíg I. Rákóczi György fejedelem 1643-ban feladta politikai semlegességét, és belépett a harmincéves háborúba. Ez a császár- és jezsuita-ellenes magatartása Erdély-szerzte éreztette hatását. A gyulafehérvári jezsuita iskola is szünetel.

Haller István, Küküllő megyei főispán, országos elnök Fehéregyházán a kastélya melletti egykori ferences kolostort 1637-ben vagy 1638-ban rendbehozatta és házi káplánjának átadta. 1639-ben már két

3 Kájoni János: *Fekete könyv*. Szeged, 1991, 96–97.

4 Benedek Fidél: *Csíkсомlyó (Tanulmányok)*. Kolozsvár, 2000, 366.

5 György József: *A ferencrendiek élete és működése Erdélyben*. Cluj-Kolozsvár, 1930, 516.

6 A kolozsmonostori, illetve kolozsvári rendházzal egy időben, 1579-ben alapították a gyulafehérvári kollégiumot. A megyesi országgyűlés (1588) innen is számúzi a rendtagokat. Báthory Zsigmond sürgetésére a gyulafehérvári gyűlés 1595-ben három helyen ismét megengedi a jezsuiták letelepedését, de lemondása után (1598) a protestánsok ismét kiűzik őket Fehérvárról. Báthory Endre újra bevezeti, de Bocskai István fejedelemmé választása után az ellenpárt csakhamar kiűzi őket. Bocskai halála után visszatérnek a páterek, de Rákóczy Zsigmond (1607) megint, negyedszer is kiutasítja. Az iskolát ekkor világi papok vették át. Bethlen Gábor uralkodása kezdetén egykori tanulóársát, Színi István jezsuitát Gyulafehérvárra hozatta. Ezzel állandósul letelepedésük, és zavaratlan a tanítás. A gimnázium négy osztályos volt, a két alsóban rendszeren világiak tanítottak. Vö. Gyenis András: *Régi jezsuita rendházak*. Vác, 1941, 21.

ferences tartózkodik a fehéregyházi kolostorban.⁷ Damokos Kázmér⁸ Fehéregyházán folytatja az építkezést, és 1644-ben elindítja a licenciátus-képzőt és papneveldét.⁹ Jegenyei András, a gyulafehérvári kollégium tanítója ekkor jelentkezett Damokosnál, mert katolikus közösségét akarja szolgálni. A Szent István első magyar királyról címzett erdélyi Kusztódia fehéregyházi zárdájában 1644. október 28-án Szalainai István ör az új Kusztódia két első növendékét, Jegenyei (András) Ferencet és Martonosi Nagy Mártont¹⁰ Szent Ferenc ruhájába beöltöztette. Őket a jelöltév végén fogadalomtételre is bocsátották. Szalainai István ör és általános helynök Jegenyeit a konventuálisok viterbói teológiájára küldte tanulni. Mihelyt erről értesült a Hitterjesztési Kongregáció titkára, Jegenyeit azonnal Rómába hívatta és a Szent Ferenc a Parton nevezetű kollégiumban helyeztette el.¹¹ Két esztendő után, Rómában, 1646. szeptember 9-én pappá szentelték.¹²

Tudományos fokozattal tért haza, és tanított a Modestus atya által 1649-ben felállított csíksomlyói középfokú iskolában. 1654. november 6-án a Csíksomlyón tartott rendi gyűlésen a mikházi kolostor házfőnökévé választották Jegenyei Ferencet. Damokos Kázmér előljáró és még néhány szerzetes társaságában ment Mikházára, ahol a bosnyák atyák botrányosan fogadták. A délszláv szerzetesek 1630-ban érkeztek Erdélybe, hogy segítsék a katolikus papságot és a híveket. Mikházán a katolikus státus urak segítségével 1635-ben telepedtek le. A bosnyák szerzetesek Szalainai István halálát követően (1652) az erdélyi őrségtől

7 György: i. m., 216., 452.

8 Damokos Kázmér 1606. szept. 29-én született Szovátán. 1629-ben a ferences rendbe lép Nagyszombatban, de mivel bal kezének mutatóujja hiányzik, pápai engedéllyel csak 1639-ben szentelik pappá Rómában. Mikházáról Nyújtódra helyezik rezidencia főnöknek, onnan meg Fehéregyházára. Rákóczi fejedelem mind a két helyről elűzte. 1649–1655. és 1662–68. között csíksomlyói házfőnök. 1668-ban IX. Kelemen coronai c. püspökké és Erdély apostoli vikáriusává nevezte ki. 1668. jún. 10-én a Szt. Péterről nevezett kápolnában Spinola bíboros püspökké szenteli. Püspöki címét Erdélyben politikai okokból soha sem használta. Mindenkivel a jó viszonyt ápolta, hogy az erdélyi és moldvai híveket tudja szolgálni. Csíksomlyón hunyt el, 71 éves korában, 1677. szept. 5-én. Vö. György: i. m., 489–492.; Benda Kálmán (szerk.): *Moldvai Csángó-Magyar Okmánytár II.* 1467–1706., Budapest, 1989, 784. (A továbbiakban MCSMO).

9 Sávai: *A csíksomlyói...* i. m., 312–313.

10 Nagy Márton Kézdimartonoson született 1622-ben. Bandini érsek szentelte fel Bákóban. Meghalt Mikházán 1654. okt. 26-án. Vö. György: i. m., 550.

11 Györffy Pál: *Az erdélyi ferences kusztódia története.* Budapest, 1989, 47.

12 György: i. m., 517.

el akartak szakadni, hogy a boszniai provinciához tartozzanak. Törekvésüket Róma is ellenezte. Ezek az atyák a magyar nyelv nem tudása miatt a nép közé nem mehettek misszióba, csak miséztek és tolmács segítségével gyóntattak. Amíg a magyar páterek Damokos Kázmér kuzstossal 1654 karácsonyán a vidéki misszióban fáradoztak, addig a honmaradt bosnyákok Jegenyei házfőnökre támadtak és fogságba vetették. Később hasonló módon jártak el a római vizsgálóbiztossal, Modestus a Roma atyával is.

A mikházi szerzetesek évtizedes engedetlenségét sem a rend, sem az erdélyi státus urak már nem tudták elviselni, ezért 1666. február 14-én a fogarasi országgyűlésen úgy határoztak, hogy az engedetleneket Kornis Gáspár maroszeői főkapitány és Lázár István csiki királybíró a karhatalom igénybevételével Mikházáról távolítsa el. Így is történt, még azon év augusztus hó 6-án az engedetlen bosnyák pátereket útnak indították Bosznia felé. A kiűritett zárdát pedig átadták a magyar pátereknek.¹³ Házfőnöknek Kájoni Jánost nevezték ki, aki azonnal egy új kolostor építéséhez fogott.¹⁴ Korábban Jegenyei Ferenc a helyi emberek összefogásával külön iskolát épített.¹⁵ A kolostor malmának jövedelmét a középfokú iskola és a tanítók fenntartására fordították. 1668-ban a Szentszék Damokos Kázmért apostoli helytartóvá és címzetes coronai püspökké nevezte ki. Az őrség régi szokásának megfelelően ekkor kapta Jegenyei Ferenc az őri és missziófőnöki megbízatást. A missziófőnök feladata, hogy a misszióban dolgozó szerzeteseket mutassa be a bécsi nunciának, és számukra kérjen apostoli jóváhagyást. Jegenyei missziófőnök a protestánsok áskálódásai miatt azt javasolta a Szentszéknek, hogy egyszerűsítsék az eljárást. Róma elégedjek meg azzal, hogy a misszió munkatársainak névsorát felterjeszti, továbbá a missziósok működésének jóváhagyását adhassa meg a helyi püspök. A Szentszék elfogadta a javaslatot.¹⁶

13 György: i. m., 83–88.

14 György: i. m., 281.

15 Benedek: i. m., 379.

16 Galla Ferenc: *Ferences misszionáriusok Magyarországon: a Királyságban és Erdélyben a 17–18. században*. Budapest–Róma, 2005, 274.

Jegenyei papsága első évtizedének végén, 1661. október 21-én a leggyászosabb sors érte a somlyói kolostort és iskolát. Közismert, hogy a csíkiak, mivel kitartottak II. Rákóczi György mellett, a legsúlyosabban szenvedték meg a mostoha időket. Az Ali pasa vezette büntető-hadjárat Csíkot elhamvasztotta. A 12 szerzetes közül négy páter lóháton Háromszékre menekült, éspedig: Jegenyei Ferenc, Jenőfalvi András, Litteráti Bonaventura és Taploczai István. Négy klerikust megöltek¹⁷, a többi négyet fogságba hurcolták.¹⁸ A vész után az elmenekült atyák nyomban visszatértek, és a föld színével csaknem egyenlővé tett kolostor helyreállításában együtt fáradoztak Damokos Kázmér kusztossal, Taploczai István¹⁹ házfőnökkel. Az oktatást 1664-ben tudták elindítani.²⁰ Jegenyei 1667-ben tájékoztatja a római Kongregáció titkárárt az iskola fejlődéséről, és segítséget kér. Egy év múlva megköszönte a tanító részére kiutalt 30 scudi segélyt, és közli, hogy már 32 diákjuk van, akik a felső osztályokban, azaz a grammatikai és szintaxis osztályokban tanulnak. Jelzi, hogy szükségessé vált még egy tanító

-
- 17 P. Somlyai Miklós, P. Pálfalvi Péter, Cl. Szentimrei József és Fr. Széki vagy Kolozsvári János.
- 18 Bessei Pál, Bosnyák Illés, Görög Jakab, Makai Antal. *Vö. Györffy: i. m., 72.; György: i. m., 152.*
- 19 Taploczai, Templokai vagy Görög István Moldvában született 1631-ben örmény apától és magyar anyától. Beöltözött 1650. febr. 15-én Csíksomlyón. Tudós, hitészónok, nyelvteljes. Somlyón tanár 1658-ban, Taplocára jár misézni, talán ekkor kapja, veszi fel a Taploczai nevet. 1660-ban Kájónival együtt definitor Jegenyei oldalán. 1665-ben szárhegyi házfőnök, 1669-ben csíksomlyói házfőnök. 1670-ben buzgóságból, áldozatosságából Bákóba költözik. Parchevich marcianopolisi c. érsek kinevezi koadjutorává. Parchevich a somlyói ferenceseket akarja Moldvába visszatelepíteni, ezért a moldvai olasz minoriták missziófőnöke, Pilutius Vitus éles harcot folytat az érsek ellen. Taploczai, hogy segíthessen a moldvai magyar licenciátusoknak és híveknek, prédikációit is kinyomtatta és terjesztette. Ezzel is igazolni látjuk azt a gyér utalást, hogy a Kájoni-féle nyomda előtt létezett Csíksomlyón egy kis nyomda. A prédikáció kiadását a lengyel nuncius vádként hozta fel Taploczai ellen (*vö. Galla: i. m., 248*). Közben Moldva vikárius-generálisa lesz. 1677-ben XI. Ince pápa Moldva apostoli vikáriusává nevezte ki. Parchevich érsek halála után Taploczait támogatja a kongregáció, hogy ő legyen a marcianopolisi érsek. Az olasz Piluzzi Rómában mindent elkövetett, hogy a magyarokat eltávolítsa Moldvából. Taploczai érseki kinevezését Piluzzi áskálódása késleltette, és 1678. szept. 9-én bekövetkezett hirtelen halála akadályozta meg. Nemsokára Piluzzit nevezték ki marcianopolisi c. érseknek, és ezzel a magyar jezsuiták és erdélyi ferencesek minden gyökerét elvagták. Ettől kezdve magyar papok nélkül a moldvai magyarság árvaságra jutott. *Vö. Kájoni: i. m., 59.; Tóth: i. m., 217., 366.; Galla: i. m., 246–249.; MCSMO II. 790., 792., 797.*
- 20 Kájoni: i. m., 59.

alkalmazása.²¹ Csíkból 1669. április 8-án kelt levelében beszámol, hogy Somlyón két kipróbált mestert tartanak (Dulicky Mátyás mestert, Pollereczky János, majd Valcsánszki Mátyás bojtárt), akik számára támogatást kér. Mellékelte a csíksomlyói iskola 77 növendékének a névsorát, amelyet Damokos Kázmér általános helynök hitelesített.²² 1670-ben már nyolc osztályban tanítanak 112 diákot.

Jegenyei mindig segítője volt Damokos Kázmér apostoli vikáriusnak és titkos püspöknek, aki mindenütt egyszerű ferencesként mutatkozott és mindig vikáriusként intézkedett. Jegenyei Ferenc jezsuita alapokkal nagyszerű szerzetes lett, aki a tanítás mellett a ferences rend életében a következő feladatokat töltötte be: 1652–1654 között definitör, 1658-ban a somlyói iskola lektora,²³ 1660–1664. és 1667–1672. között kuzstosz, tartományi kormányzó, 1675–1678-ig missziófőnök és 1678–1681-ig ismét tartományi kormányzó. 1681-ben negyedszer is a mikházi kolostor főnökévé választják (Mikházán a négy alkalommal összesen 7 évet volt házfőnök).²⁴ Tudása, széleskörű ismeretsége és bátor fellépése által mint előljáró gondoskodott a szigorú szabály szerint élő erdélyi ferences családról. Ő jegyezte fel a csíkiak önvédelmi harcát, az 1567-es hargitai csatát, de csak pusztá tényként.²⁵ Ezt a kolozsvári jezsuiták háztörténete tartalmazza.²⁶ Az ő érdeme, hogy a csíksomlyói gimnázium a század utolsó három évtizedében erőre kapott, állandóan gyarapodott, és mind a papképzés, mind a katolikus értelmiség kiképzése tekintetében alapvető fontosságú intézménnyé vált.²⁷

21 Jegenyei: *Jelentés a Kongregáció bíborosaihoz*. Csíksomlyó, 1668. aug. 26. In Sávai: *A csíksomlyói* i. m., 336–339.

22 Jegenyei: *Levél a Kongregációhoz*. Csík, 1669. ápr. 8. In Sávai: i. m., 340–345.

23 Modestus a Roma: *Jelentés a Kongregációnak 1658*. In Tóth István György: *Misszionáriusok levelei Magyarországról és Erdélyről*. Budapest, 2004, 216.

24 1654., 1660., 1673–77., 1678. Vö. György: i. m., 284., 92–93., 517.; Györffy: i. m., 57–58.

25 Benedek: i. m., 251., 332.

26 A jezsuita rend arra kötelezte tagjait, hogy tevékenységükről s a körülöttük zajló eseményekről írásban tájékoztassák rendi előjáróságukat. Kolozsvári háztörténetükben így örökítették meg a csíkiak önvédelmi harcát, az 1567-es hargitai csatát. Erről Kolozsvári Pál jezsuita beszélt Csíksomlyón, 1727-ben. Lejegyezte Balázsfy Mihály ferences író Annotaciones kéziratában. Viszont a történetet 1727-ben Péterffy Domokos kimásolta a kolozsvári jezsuiták háztörténetéből. A jezsuiták 1581-ben és az 1586-os nagy pestis idején, a Tolvajos-tetői csata után 14 és 19 évvel mentek Kolozsvárról Csíksomlyóra, és egy ideig Csíkban tartózkodtak, misszióztak. Ők találkoztak azokkal is, akik a püünködszombati búcsúnak új lendületet adó 1567-es eseményben részt vettek. Vö. Benedek: i. m., 251., 332.

27 Boros Fortunát: *Csíksomlyó, a kegyhely*. Kolozsvár, 1943, 117.

Óróra jegyezték fel, hogy az Őrség tudós, komoly, okos atyja, aki ferences papként 38 éven keresztül tanított, az őrséget kormányozta és védelmezte. Elöljáróként a joghatósága alá tartozó plébániákról is gondoskodott.²⁸ Tanácsát kikérték a főurak, mert életével és szavaival prédikált. Többször járt külföldi megbízatásban. Jegenei az erdélyi ferences Őrség egyik nagy alakjává nőtte ki magát.

Diplomáciai jártasságára is vessünk egy pillantást. Erdélyben a török–tatar pusztítást követő áldatlan állapot Apafi Mihály (1661–1690) uralomra jutásával ért véget. Apafi szelíd, teológiai olvasottságú, elmélkedő, tudós ember, aki a fejedelmi méltóságot kényszerből vállalta, s aki mégis jó politikusnak bizonyult. A Habsburg- és török hatalom közt Erdély megmaradásáért küzdött. Teendői végzésében Teleki Mihály kancellár segítette, aki azokkal az államférfiúi képességekkel bírt, amelyek feltétlenül szükségesek voltak, hogy Erdély e nagy válságot tisztességesen megállhassa s végre nyugalma legyen.²⁹ Az Apafi-korszaknak legmarkánsabb rétege, az értelmiség, a „középrend”-nek nevezett, sokféle csoportból alakuló társadalmi képződménybe illeszkedik. Papok, tanárok, orvosok, ügyvédek, provizorok³⁰ a kor viszonyainak megfelelően szolgálják a különböző társadalmi osztályok és egyházak érdekeit, és közülük kerülnek ki azok, akik európai műveltségük és szakképzettségük révén egyetemes ismereteiket és az országos érdekeket egybekapcsolva tudatosan lépnek fel. Apafi pártolja a korszerű tudományosság elkötelezettjeit, habár egyéni útjaik különbözőek.³¹ Jellemző iskolapolitikájára, hogy parancsolatot adott román iskola alapítására, és eltörölte az elődei által a külföldi tanulmányokat folytatni akaró katolikusokra vonatkozó tiltásokat. Törvényben szögezte le: „külföldi tanulásra ki-ki szabadon mehet, sőt a külföldi tanulmányi utak tilalma a hazában is perpetuum emlékezetben se legyen” (1669).³²

28 P. Filep Tamás stefanitát Székelyhodosra rendelte, aki egyben főesperes is volt, hogy a plébániát és a környéken lévő katolikusokat gondozza. Vö. György: i. m., 434.

29 Marton József: *Az erdélyi (gyulafehérvári) egyházmegye története*. Gyulafehérvár, 1993, 76.; Jancsó Benedek: *Erdély története*. Cluj-Kolozsvár, 1931, 166.

30 Babics András: *A kamarai igazgatás Pécs városában 1686–1703*. Pécs, 1937, 21. A fejedelmi vagy városi kamara főigazgatási szerve, a tiszttartóság (provizorátus), amely szétágazó volt: vám-, harmincad-, sóhivatal, stb. A provizor az egyik hivatal vezetője volt.

31 Köpeczi Béla (szerk.): *Erdély története II*. Budapest, 1988, 837.

32 Szilágyi Sándor (szerk.): *Erdélyi országgyűlési emlékek XV*. Budapest, 1892, 27.

A katolikusok jogaikat jobban érvényre tudják juttatni, azonban a protestáns rendek beidegződött reflexei még nem szűntek meg. A katolikusok 1675-ben a fogarasi országgyűlésen felpanaszolják sérelmeiket: a híveket és papokat folyton zaklatják; a katolikusok protestáns lelkésznek kénytelenek adózni; Kolozsváron még mindig nincs templomuk, stb. Erre a protestáns rendek Damokos Kázmér vikárius működését kezdték bírálni, de a katolikus státus urak védelmükbe vették papjaikat és Damokos Kázmér vikáriust.

Amikor a szentgotthárdi győzelem után a bécsi udvar megkötötte a magyar nemzeti érdekek szempontjából szégyenletesnek mondható vasvári békét (1664. aug. 10.), akkor Wesselényi Ferenc nádor Zrínyi Péter horvát bánnal, Nádasdy Ferenc országbíróval, Lippay György esztergomi érsek támogatásával szervezkedni kezdett a nemzeti önállóság és a vallásszabadság megvédelmezésére. 1666-ban Wesselényi nádor és Lippay érsek elhunyt. Az összeesküvés kitudódott, főbb tagjai börtönbe kerültek. Vezérei közül a fej- és jószágvesztésre ítélt Zrínyi Pétert és Frangepán Ferencet Bécsújhelyen, Nádasdy Ferencet Bécsben végzik ki. I. Rákóczi Ferenc – édesanyja, Báthory Zsófia közbenjárására – 450 000 forint bírsággal váltotta meg életét.³³ A bécsi udvar a magyar rendi államszervezet átalakítására és az abszolutista kormányzás bevezetésére szánta el magát. Kapóra jött az összeesküvés. Az Ampringen-féle kormányzóság (amely a kormányzóból, négy magyar és négy német tanácsosból állt) 1673 februárjában kezdte meg működését Pozsonyban. Felállították a vésztörvényszéket. A protestáns iskolamestereket és prédikátorokat hűtlenség címén perbe fogták, sokat közülük börtönbe vetettek. Az idegen származásúak visszatérhetnek hazájukba, mások térítvényt adtak, hogy felhagynak minden egyházi tisztséggel.

Nagy feltűnést keltett Czeglédy István³⁴ kassai református prédikátor meghurcoltatása. A vésztörvényszék működése következtében so-

33 Jancsó: i. m., 167.; Glatz Ferenc (szerk.): *A magyarok krónikája*. Budapest, 2000, 268.

34 Czeglédy István (1620–1671. jún. 5.) köztisztviselőnek örvendett a protestáns világban mint hitszónok, hitvitázó és egyházi író. Mint ilyen, ő volt Sámbar Mátyás jezsuita legkomolyabb ellenfele. Czeglédy tartott halotti beszédet II. Rákóczi György, majd Rhédey Ferenc fejedelem felett is. Művei ott sorakoztak a helyét hitű kollégiumok könyvtárainak polcain, az udvarházak olvasótermeiben és Apafi Mihály könyvtárában. 1670. szeptember 28-án tartóztatták le. Két hétig keményen

kan Erdélybe menekültek. Ezek panaszára Apafi fejedelemben feltámadt a protestáns protektori gondolat. Hűséges embere, Czeglédy letartóztatása szintén tette készttette. A hazai prédikátorok és szuperintendensek pedig fűtötték érzelmeit. Valószínűleg ezeknek a hatására idézte maga elé Damokos Kázmér apostoli vikáriust, és kijelentette neki, hogy ha az erdélyi papok és barátok egységesen nem írnak fel Rotthall Jánoshoz és Szelepchényi György primáshoz a prédikátor kiszabadítása érdekében, lássák a következményeket. Az erdélyi katolikus papság Csíkszeredában 1670. november 22-én Rotthall János törvényszéki elnökhöz címzett levelével, és Damokosnak a kongregáció bíborosához írt üzenetével Jegenyei³⁵ kusztosz Bécsbe ment. A státus urak pedig az Erdélyben működő jezsuitákon keresztül próbáltak hatni a Habsburg-uralkodóra.³⁶ Jegenyei küldetése sikerrel járt, amint 1671. február 20-án jelentette is Pozsonyból: „*Jó hírt viszek, a prédikátor már kiszabadult a fogságból.*” Már útra kelése enyhítően hatott az országgyűlésen tárgyaló Apafira. A státus urak kérését, hogy engedje meg katolikus templom építését Kolozsvárt, ahol nagy számban vannak katolikusok, Apafi fejedelem Jegenyei pozsonyi útjától tette függővé.

bántak vele. Jegenyei útjának eredménye, hogy Czeglédy februárban kiszabadult. Utána, 1671. május 28-án Pozsonyba idézik. A beteg ember családja kíséretében szekérral indult el, és útközben Nagyszombat közelében elhunyt. Június 7-én minden halotti szertartás nélkül temették el.

- 35 Benedek Fidél *Csiksomlyó* című tanulmányköteté 385–387. lapján részletesen tárgyalja Czeglédy István prédikátor ügyét. Az egész követségjárást Pozsonyba és Bécsbe Kájoni Jánosnak tulajdonítja. Ez téves beállítás, és az igazságosság alapján helyre kell igazítanunk. Kájoni János 1663–1669. között mikházi, 1669–1675. között szárhegyi házfőnök, aki gyakorlati, építő, lekötött ember. Az említett években mindkét helyen új zárdát meg orgonát épít. 1675-ben Somlyóra kerül, ahol felállítja a nyomdát, majd 1681–1683-ig házfőnök. Vö. György: i. m., 170., 281., 284., 318., 320. Jegenyei Ferenc tanár, vezető és diplomata. Rómában tanult. A Hittani Kongregáció előtt 1667-ben ismertette az erdélyi őrség jogait, és sikeresen megvédte azt. Vö. Györffy: i. m., 49–52. A pozsonyi per idején kusztosz. A bécsi követjárás olyan nagy jelentőségű, hogy ha Kájoni lett volna a követ, akkor a Fekete könyvben az eseményről megemlékeznek, de arról egy szót sem ejt. Ellenben a római kongregáció levéltárában őrzik Jegenyei kérvényét, leveleit, Damokos Kázmér fenyegetését. Vö. Archivio Propaganda Fide (APF), Scrittura Originali riferite nelle Congregazioni Generali (SOCG) vol. 428, fol. 335r. és 351. Jegenyei követjárása mellett szól az Osztrák Állami Levéltár magyar anyaga is. Vö. (ÖSTA), Ház-, Udvar-, és Állami Levéltár (HHSTA), Magyar Akták, Specialia, fasc. 323, Konv. B, fol. 82–83. (másolat), stb.
- 36 Fenessy Mihály: Levél Philipp Miller császári gyóntatóhoz. In Galla: i. m., 236.

Jegenyei Pozsonyból felment Bécsbe, a nunciatúrára, ahonnan a felhalmozódott pénzsegélyeket is magával hozta a csiki iskola számára.³⁷

A pozsonyi perek 1675-ig elhúzódtak. Végül mintegy 25–30 tanítót és prédikátort különösebb kiválogatás nélkül Nápolyba gályarabságba hurcoltak. Az összeesküvésben bűnösnek találtakat gályarabsággal büntetni, Szekfű Gyula szerint Kollonich Lipót elgondolása volt.³⁸

Jegenyei nemcsak az üldözött protestáns prédikátorokért járt közben, hanem a megtámadott Damokos Kázmér apostoli vikárius püspökért is. A kongregáció a gályarabok kiszabadításával hatott Apafira és környezetére. A 26 gályarab közt volt Otrokócsi Fóris Ferenc³⁹, aki hazatérése és hosszas vívódása után katolikus hitre tért. Rómában tanult, majd az esztergomi káptalan levéltárosa, 1699-től a nagyszombati akadémia jogi tanára lett. Katolizált a szintén bebörtönzött Thököly Zsigmond is, Késmárk várának ura, akit korábban a „lutheránusok pátriárkájának” neveztek, és még sokan mások.⁴⁰

A ferences atyák munkája nyomán Csíksomlyón lassan eltűnnek a tatár pusztítás nyomai. 1678-ban befejezik a somlyói hegyen lévő Salvator-kápolna javítását is, ezúttal faburkolatos, festett kazettás mennyezettel oldották meg. Ekkor készült az oltár berendezése. Megnagyobbítják a hegy déli ormán álló, Mák János testvér építette Szent Antal-kápolnát.⁴¹

Damokos halála után, Jegenyei mint tartományi kormányzó 1678-ban világosan átlátta, hogy addig, míg a császár Felső-Magyarországon a protestáns prédikátorokat, az erdélyi fejedelem pedig országa kato-

37 Galla: i. m., 236.; Jegenyei Ferenc: *Kérvény*. In *APF SOCG* vol. 428, fol. 351.

38 Galla: i. m., 235.

39 Fóris Ferenc (1648–1718) Otrokócson született 1648-ban. Bölcséleti doktor, a barokk gályarab-irodalom képviselője, akadémiai jogtanár. Lipótvárról 1675. március 18-án indították el a tíz hónapig tartó útra Morvaországon, Ausztrián, Stájerországon át Triesztig, onnan a nápolyi gályákra, ahonnan 1676. február 11-én Ruyter tengernagy kiszabadította. 1681-től Gyöngyösön, majd 1687-ben Kassán lelkészkedett. Kapcsolatot tartott a katolikusokkal. Lelkének nyugalmát kereste. Beutazta Európát, majd visszatért Kassára, és nyíltan kezdte tárgyalásait a katolikusokkal, főleg a jezsuitákkal. 1694-ben kiadott munkájában védekezik a protestánsok rágalmai ellen, és a katolikusokkal való nyílt tárgyalásának okait fejtegeti. Nagyszombatba, Bécsbe és Rómába megy, ahol teológiai, civil és egyházi doktrátust szerez.

40 Galla: i. m., 235.

41 Benedek: i. m., 388.

likus papjait eszközként használja céljai eléréséhez, addig ferences szerzetest titkos püspökké szentelni többé nem szabad, ahogyan azt Damokos Kázmérral tették.⁴² A rend tagjai belátták, hogy az erdélyi státus urak és a világi papok nem akarják, hogy Damokos Kázmér után ismét szerzetes legyen a vikárius és püspök, ezért sem Kájoni János, sem Újfalvi Albert nem vállalta el Róma felkérését. A ferences rend tagjai nem akartak széthúzást szítani a katolikusok között, sem az ország rendjeit nem akarták maguk ellen haragítani. Fontosabbnak tartják az apostoli missziót, hogy zavartalanul tudjanak dolgozni. Fontosnak tartják, ha nem ártják magukat a közügyekbe, szegényen élnek, mert akkor nem lesznek kitéve sem ők, sem a katolikus hívek semmiféle támadásnak.⁴³

1678-ban, amikor Moldvából kiszorítják az erdélyi ferenceseket, majd 1681-ben, amikor Jegenyei visszavonulóban van, akkor a Gondviselés visszaszólította szülőföldjére a lelket égető honvágy által – mint egykor Mózes az égő csipkebokornál – az esztelneki születésű Nagy Mózeset.⁴⁴ Ő a háromszéki katolikusok igazi magvetője, lelkes folytatója annak a munkának, amelyet felvállalt Damokos Kázmér, Jegenyei Ferenc, Taploczai István és Kájoni János. Mindnyájuk emberi kvalitásai őket Erdély nagyjai közé emelik, akikre példaként feltekinthet mind a katolikus, mind a protestáns magyar.

Jegenyei Ferenc élete 65. évében, 1684. június 3-án Mikházán halt meg, életszentség hírében.

42 Jegenyei: Levél a Kongregációhoz. In Sávai: *A csíksomlyói...* i. m. 346–348.

43 Galla: i. m., 277.; Vö. Jegenyei: Ajánlás. In *APF Kongresszus levelei, Magyarország–Erdély*. Vol. 2, fol. 176, 177.

44 Bíró Vencel – Boros Fortunát: *Erdélyi katolikus nagyok*. Kolozsvár, 1941, 83–88.; Nagy Mózes: Levél XI. Ince pápához és a Kongregációhoz. In Sávai János: *A csíksomlyói...* i. m., 352–353.

Pieldner Judit

ERDÉLYI PRÓZA B-TŐL V-IG

- *Zsidó Ferenc: Csak egyenesen!*¹ -

A *Székelyföld* kulturális folyóirat kritikarovatának olvasói számára jól ismert Zsidó Ferenc neve, és itt közölt írásai is minden bizonnyal nyomot hagytak az olvasókban közvetlenségük, könnyedségük, ugyanakkor pontosságuk, lényeglátó érzékenységük folytán. A többek között a *Szalmatánc* című regény (Mentor, Marosvásárhely, 2002), a *Csigaterpesz* című novelláskötet (Erdélyi Híradó Kiadó – Fiala Írók Szövetsége, Kolozsvár–Budapest, 2005), a *Laska Lajos* című kispróza-kötet (Pro-Print, Csíkszereda, 2012) szerzője legutóbb, 2016-ban kötetben gyűjtötte össze az utóbbi években főleg a *Székelyföldben*, de emellett a *Hitel*, *Forrás*, *Krónika* folyóiratokban, a *Romániai Magyar Szó* hasábjain, valamint a *www.eirodalom.ro* portálján közölt kritikáit.

A kötet címe – *Csak egyenesen!* – arra kötelez, hogy ne sokat köntörfalazzak, hanem térjek egyenesen a lényegre, amit, ahogyan a szerzőtől tanulom, már az írás elején prezentálok: Zsidó Ferenc mély elkötelezettje és értő művelője a kritika műfajának, jó érzékkel humorizál, kellő időben váltja komolyra a szót a tárgyalt kötetek apropóján, eligazít, de nem beszél túl a témát, és teszi mindezt „csípőből”, természetes könnyedséggel és eleganciával. Szóval élvezettel olvastam a kötet írásait, üdítő olvasmányként hatottak számomra anélkül, hogy megfeküdték volna a gyomromat – hogy olyan frázist használjak, amellyel a kritikus is gyakorta él írásaiban.

Az volt az érzésem így egybegyűjtve olvasva ezeket a kritikákat, hogy Zsidó Ferenc valahogy visszaigazítja az irodalomkritikát a medrébe: míg angolszász berkekben a recenzió egy valóban rövid, inkább ismertető szöveget jelent, magyar nyelvterületen a kritika műfaja hajlamos már-már tanulmányba átcsapni időnként – nos, ezek az írások a kettő közé vannak becélözva, felvállalják az ismertetés feladatát a

1 Zsidó Ferenc: *Csak egyenesen!* Erdélyi Híradó Kiadó – Fiala Írók Szövetsége, Kolozsvár–Budapest, 2016.

recenzió rendeltetése szerint, ahhoz az olvasóhoz is szólva, akinek még nem volt alkalma elolvasni a kötetet, emellett alaposan körüljárják és értelmezik azt a módot, ahogyan az egyes szerzők művelik-keverik a műfajokat, pontosan beazonosítva a narratív technikákat, ezek hatása-it, a műfaji határokat és határátlépéseket, de nem visszaélve a filológusi szakzsargonnal, megmaradva az egészséges határokon belül, minden tekintetben. Minderről az előszóban ezt írja a szerző: „Véleményem szerint az irodalomkritikának színesnek és egyértelműnek kell lennie, melyből kiderül, hogy mi a recenzens véleménye a műről, melyek annak erősségei és melyek a gyenge pontjai. Épp ezért a nyelvezet ne legyen túlterhelve szakszókincssel, de azért feleljen meg a szakmai kritériumoknak. Az erdélyi irodalmi préri viszonylag kicsi, az irodalomkritika ennek ellenére (vagy épp ezért) nem lehet udvariaskodó, hanem szigorú, a negatívumokat is felmutató (és természetesen az erőnyeket egyértelműen kiemelő). Erre van olvasói igény.”

Ezt az igényt hangoztatta annak idején Cs. Gyimesi Éva is, amikor a '90-es évek derekán a kolozsvári bölcsészaknának a Láthatatlan Kollégium tagjaivá váló magyar szakosait kritikairásra buzdította, azt is világosan látva, hogy ennek a műfajnak is meg kell újulnia a fiatal generáció belépésével, friss erővel kell töltekeznie, hogy létrejöhessen egy sokrétű dialógus az erdélyi irodalom művelői, értelmezői és szélesebb olvasóközönsége között. Ha élne, minden biznnyal örömmel forgatná Zsidó Ferenc könyvét, és elégtétellel nyugtázná, hogy az „erdélyi préri” (Virginás Andrea a Korunk Komp-Press Ariadné-sorozatában 2008-ban megjelent kötetének címét juttatva eszembe) sok más fiatal kritikus is tevékenykedik, kitartó rendszerességgel követve az „irodalom”/erdélyi irodalom fejleményeit.

Zsidó Ferencet az erdélyi préri prózatermése érdekli elsősorban. Az előszóból fény derül arra is, hogy a cím a kritikusai attitűd, habitus mellett a prózára is utal, hiszen a latin *prosa* eredeti jelentése: egyenesség. Anélkül, hogy egy bizonyos nemzedéknek, irodalmi csoportosulásnak, trendnek köteleznél el magát (habár igenis vannak trendek és csoportosulások – „Miért vannak Erdélyben irodalmi szekértáborok? A macska rúgja meg!”), az egyéni teljesítményeket veszi számba a kortárs (2000 utáni) erdélyi (magyar – Franz Hodjak kivételével) vagy Erdélyhez köthető prózában, egy-egy szerző egy, néhány esetben két könyvét ismertetve, így összesen 21 szerző 26

kötete kerül terítékre a kritikagyűjteményben, amelyek Erdélyben vagy Magyarországon jelentek meg. A szerkesztői koncepció a recenzált köteteket demokratikusan, a szerzők családnevének ábécé-sorrendjében rendeli egymás mellé, Bodor Johannától Vida Gáborig, így kerülnek egymás mellé „kisebbségi” és „nagyobbak”, „frissebb évjáratú” szerzők és idősebb nemzedékekhez tartozók, debüt- és sokadik, esetenként hosszabb szünet, várakozás után megjelenő kötetek, egészen eltérő műfajok, beszédmodok, stíluselvek és írói teljesítmények. Erre az áttekintésre vállalkozni nyilvánvalóan csak a teljesség igénye nélkül lehet – a teljességre sem a tárgy lefedhetetlenségéből, sem pedig szemléletéből fakadóan nem törekedhet a kötet.

Az erdélyi irodalomnak van történetfedezete, bőven van, amiből meríteni, a kisebbségi lét, a személyes emlékezettel összefonódó világháborús élményvilág, a diktatúra évei, a '89-es fordulat és a rákövetkező évek egyaránt szolgáltatnak inspirációt a népies realizmustól az intellektuális, lélekelemző novelláig ívelő Fodor Sándori novellisztika (*A feltámadás elmarad*), a Franz Hodjak-i abszurd (*Határkövek*), a Lőrincz György által művelt szociografikus igényű regény (*Besúgó voltam, szívem; A szív hangjai*), Máté Angi élményprózája (*Mamó*), Szávai Géza múltidézése (*Aletta bárkája; Székely Jeruzsálem*), Tompa Andrea dokumentarista és önéletrajzi jellegű korszakregénye (*A hóhér háza*), avagy a Vári Attila-féle „balladisztikus groteszk” (*Sztálinvárosi idill*) számára.

Számos kötet mély valóságélményből táplálkozik, olyannyira, hogy például a székely nagyotmondásból inspirálódó szövegek kapcsán akár szerzőség kérdése is felmerülhetne, gondolok itt a Muszka Sándor által reprodukált fergeteges székely kocsmaszövegekre a *Sanyi bá (székely egypercesek)* című kötetben. Más szerzőknél a valóság „elszál” a fikció szárnyain, a sztorizó humor (Bölöni Domokos: *Jézus megcibálja a Pricskili Dungónak a fülét*), az anekdotikus abszurdoid (Molnár Vilmos: *Az ördög megint Csíkbán*), a magánmitológia (György Attila: *Hajós a kikötőben; Bestiarium Siculorum*), a kísérleti próza (Hertza Mikola: *Kísérteti jelleggel*), a negatív utópia (Márton Evelin: *Papírszív*, Nagy Koppány Zsolt: *Nem kell vala megvélnöd 2.0*), a fordulatos kalandregény (Szabó Róbert Csaba: *Alakváltók*) irányába. A besorolás nem mindig kézenfekvő, különösen az olyan polgárpukkasztó provokációk esetében, mint Orbán János Dénes 2012-ben megjelent *Alkalmi mesék*

idegbeteg fölnőtteknek című kötete; az erről írt töprengés így kezdődik, OJD stílusában: „Mi a csemer istennyila ez?”.

„Mint egy profi építész, aki belülről lebont, majd tégláról téglára újraépít egy-egy épületet: így bont le, így vizsgál meg, így elemez, majd így épít darabról darabra újra mindent e kötet recenzióiban, kritikáiban Zsidó Ferenc” – írja a kötet hátlapján Fekete Vince. Valóban, érezhetően belülről bontogat, és belülről is ítél, a prózaíró figyelmével és szakértelmével fordul a szövegek felé, vesz észre finom árnyalatokat, apró mozzanatok, vagy éppenséggel alapvető valóságismeretet kér számon az illető prózaszövegen, például Potozky László *Repülés hazafelé* című novelláján a 2013-as *Nappá lett lámpafény* című kötetből, hogy bizony hitelesebb lenne a novella, ha a szerző tudná, hogy a sárkányrepülés nem hátszélben, hanem széllal szemben történik...

Az írásokból kirajzolódik a kritikus értékrendszere, amelyben a jól megírt történet mindent visz; a jó történet nem elegendő, de a posztmodern elbeszélői fondorlatokon és stílustechnikákon iskolázott írásmód sem elégséges jó történetek nélkül. Ebből a szempontból megmutatkozik, hogy sokszor nem kerül szinkronba a jó történet a jól megírtsággal, vegyes eredmények születnek egyazon kötetben belül is akár. Magyarai Ágnes *Az ördög operába készül és más történetek* című, szintén 2013-as prózakötete kapcsán írja Zsidó Ferenc: „Igazából olykor úgy tűnik, hogy Magyarit a posztmodern inkább gyengíti, mint erősíti: azokat az írásait érzem jobbaknak, melyekben nagyobb teret kap a primer történet, és kisebbet a szövegjáték. De lehet, hogy ez csak az én vesszőparipám: a novella legyen klasszikus, még ha posztmodern is a téma!” Mózes Attilától ezekkel a szavakkal kéri számon a történetet a *Jelentések a semmiről* című írás kapcsán a 2011-es *Foglaló* című kötetben: „Döbbenetes, meghökkentő történet, ugyanakkor jól felépített és kibontott, így hiteles. Egészen az utolsó bekezdésig, melynek zárójeles címe: *(A történet végének egyik lehetséges változata)*. Ezzel Mózes újlag kirángatja a befogadót a fiktiivaként felépített valóságból, s belenyomja a fejét a papírlap fehérjébe (mint a házba beszaró macska orrát szokták a produktumába).” Márton Evelin 2012-ben megjelent *Papírszív* című regénye apropóján a kortárs irodalom is megkapja a fricskát: „Az olvasó örül, hogy nem tette le a könyvet az első két fejezet után, s izgatottan merül el a Márton Evelin által ábrázolt bizarr világban. Nincsenek elvárásai – kortárs könyveken edzett olvasóknak

már rég nincsenek –, de amit a végén kap, az azért mégis felér egy frással.”

A kötetben foglalt és értékelt egyéni teljesítmények tükrében óhatatlanul kirajzolódik egy kép a kortárs erdélyi próza egy szegmenséről, amely színes és eklektikus, mélyenszántó és humoros, olvasmányos és szerethető, akárcsak Zsidó Ferenc kritikái. Végezetül, visszadobom a labdát a szerzőnek, várjuk a további írásokat, és természetesen: „Csak egyenesen!”

Székelyderzs, unitárius templom (részlet)

Máriás József

MEDITÁCIÓK VIGYÁZÓ TORONYBAN

*„Elődeim kezét fogom hát, az ő
munkájukat folytatom, s el kell bírnom
becsületes tekintetüket, mikor számon kérik,
hogy jól gazdálkodtam-e a talentumokkal!”*

Erdély szülötte, a kiváló történész, László Gyula szavait ragadom ki, írom jellegeként Cseke Péter legutóbbi, 25. önálló kötetét¹ méltató írásom elé. Indokoltan, hisz az elmúlt negyven év során általa írt vagy szerkesztett harminc kötet a bizonyosság rá, hogy maga is a szellemi otthonteremtés munkásává szegődött. Számára a kolozsvári egyetem jelentette az alapozást; az újságírói esztendő a való élet megismerését, a szellemi mélyáramlatok, búvópatakok kitapintását; a Korunk szerkesztőségi évei a gondolatok és eszmék kötőanyagaként szolgáló európai kitekintést; a katedra a jövőépítés szolgálatát. Hogy mi minden fért bele e „növésterv” lázgörbéibe, arról Dávid Gyula szavai vallanak a legszemléletesebben: „Cseke Péter eljutott a másként-gondolkodásukat vállaló, az önfeladás vagy az ezopusi nyelven szólás helyett a cselekvő helytállás erkölcsét tettekkkel is megerősítő magatartásig.” A Homoród mente, a székelyudvarhelyi gimnázium, a kolozsvári egyetemi évek, a Gaál Gábor Kör, a falujárás... mind-mind egy-egy lépcsőfok volt azon az úton, amely elvezette a kisebbségbe sodort erdélyi magyarság szellemi értékei kutatásához, feltáráshoz, elvezette az örökhagyók, az értékvédők táborába.

A kötet alcíme – *Krétarajzok két évtized tanulmányaihoz* – nem csupán műfaji meghatározás, hanem jelzés arra, hogy a súlyosabb opusok megteremtése, az elmélyülés folyamatában születő, felöltő gondolatforgácsok is megmentésre érdemesek. Hisz a forgács is magában hordozza a feldolgozásra váró nemes fa jellemzőit, karakterét. Ezt érezzük, ezt látjuk a hosszabb-rövidebb írásokban – előadások, emlékezések, lap-

1 Cseke Péter: *Örökhagyók, értékvédők*. Krétarajzok két évtized tanulmányaihoz. Csíkszereda, 2016, Pallas-Akadémia Könyvkiadó.

széli jegyzetek hosszú sora... Visszaidézhetjük a Falvak Dolgozó Népeben megjelent riportjait, amelyek az adott téma realitásán túl, a mögött is fel tudta villantani az erdélyi paraszti gondolkodás megtartó, hagyományőrző jegyeit, az orvoslásra váró gondokat, ellenszélben is kijelölve, megrajzolva az önművelés lehetőségeit kínáló szűk ösvényeket, partokat összekötő pallókat. Tette ezt a Beke György által megfogalmazott „önmagunk keresése” riporteri ars poeticává etikai és erkölcsi parancssá magasztosult törekvéssel azonosulva, igényes irodalmi színvonalon, szociológiai megalapozású írásaiban.

Cseke Péter – a tóba vetett/dobott kő mind messzebbre hullámozó körgyűrűi példázatára – ennél is többre vágyott. Megtapasztalhatta, hogy „a megismerés: megértés; a megértés: szeretet” Németh László által kijelölt szellemi nyomvonalra nem önmagából adódó, nem egyszerű axióma, hanem a szellem embereinek legfőbb parancsa. A megismerés nemcsak látás, tapasztalás, nemcsak fotográfia. Ahhoz, hogy megértsük, valami többlet kell hozzá. Ezt nyújtotta számára az otthonává vált Kolozsvár, az a szellemi miliő, amelyet a kincses város adhatott, nyújtott neki. A megértés folyamatához kellett a Mikó Imrétől hallott felismerés: „a múlt nem mögöttünk van, hanem alattunk”, a tovább lépéshez pedig a gondolat folytatása: „mélység nélkül nincs magasság”. Ez ébresztette fel benne, tudatosította-vezette el őt Erdély, az erdélyi magyar nemzeti kisebbség önépítkezésének kutatásához, hisz valóságunkat építeni, gyarapítani csak akkor lehet igazán, ha az alapokat ismerjük, ha a mélységbe ásunk. Tette/teszi ezt azért, hogy a rejtett kincseket a felszínre hozza, beépítse a jelen és a jövő nemzedék társadalomformáló, -alakító cselekvési programjaiba.

A kötet lapjain vissza-visszatérő sarokkőként, tájékozási pontként merül fel, van jelen két név: Németh László és Jancsó Béla. A magyar szellemi élet organizátorai – a nemzet és Erdély szellemi égboltjának fénylő csillagai. Ők fogják kezét, vezetik a megértés útjain. A két világháború közötti erdélyi magyar szellemi élet kiapadhatatlan kincsesbányájába elmerülve találta meg hivatását, szellemi mentorai „irányították” lépteit, jelentettek számára szigorú mércét, támasztottak elé magas minőségi igényességet. Cseke Péter jó tanítványnak bizonyult, fáradhatatlan, termékeny kutatónak, aki minél mélyebbre ásott, annál magasabbra jutott. A magasság elmélyült, tudományos megal-

pozottságú tanulmányokat, köteteket gyümölcsözött. Azok számának gyarapodása nem az elvégzendő munkák apadásához vezetett, hanem újabb és újabb kutatási témákhoz, soha nem apadó feladatokhoz vezetett. A megismerés fölgerjesztette benne a szeretet belső tüzeit, oly impulzus lett, amely végtelenbe szaladó spirálként emelte mind magasabbra, talált rá a maga műfajára, „a szociográfiára, majd az irodalom-és eszmetörténeti tanulmányra”.

Eközben a kötet lapjai segítenek bennünket, olvasókat is abban, hogy megismerjük, kikkel „találkozott”, kiktől kapott újabb elismerést, buzdítást, bátorítást arra, hogy mind magasabbra emelje a maga állította, önmaga elé kijelölt mércét. E nagyon gazdag arcképcsarnokból csak néhányat ragadunk ki, azokét, akikre a maga választotta virtuális toronyból Erdély szülőtteire, Erdélyhez sok szállal kötődő személyiségekre láthatott: Nagy Károly amerikai professzorra, Gömöri György angliai egyetemi tanárra, Gecse Géza budapesti rádiósra; Kós Károlyra, Tamási Áronra, Tompa Lászlóra, Balázs Ferencre, Horváth Istvánra, Gelu Păteanura, Böződi Györgyre, Szabó Gyulára, Páskándi Gézára; Ilia Mihályra, Pomogáts Bélára és Sas Péterre; a kortársai közül Láng Gusztávra, Gálfalvi Györgyre, Zágoni Attilára, Gaal Györgyre... A sor korántsem teljes, de annál beszédesebb, hisz valamennyien cselekvő részesei annak az építő folyamatnak, amely az elmúlt évtizedekben alkotóként, kiadói szerkesztőként, kutatóként járultak hozzá a megismerés, megértés, szeretet hármasságának kiteljesítéséhez. Tömör jellemzéseinek szemléltetésére ragadunk ki néhány példát: „örökös újrakezdéseinkben minden korban nélkülözhetetlen erőtartalékunk, tette serkentőnk, szellemi magatartás-modellünk.” (Kós, Károly) „...az intenzíven megélt autentikus lét megszállottja volt, szavak és tettek azonosságának napjainkban ugyancsak ritkaságszámba menő embere, aki jól tudta: más az írás és más a cselekvés társadalmi közege. Márpedig ő nem kiemelkedni akart, nem tündökölni vágyott, hanem beépülni, használni.” (Balázs Ferenc) „Tragikus halála előtt jóval korábban felismerte ugyanis: olyan korban kell felelősen »ört állnia« népéért, nemzetéért, a világért, amikor az elveszett teljesség visszaszerzése és újjáteremtése róttá a költőkre a legnehezebbet.” (Horváth István) „Minden műfajban otthon volt, amely mögé maga a történelem helyezte messze zengő hangszekrényt.” (Mikó Imre) „Nagy vállalkozá-

sok korának hőse, s egyszersmind alázatos nemzeti napszámosa. (...) Szellemi földrajzának azóta is ez az iránytűje: a *magunk keresése*.” (Beke György)

A Cseke Péter-kötetek hosszú sora önmagában is elég lenne ahhoz, hogy őt a mai erdélyi szellemi élet legtermékenyebb személyiségei közt tartsuk számon és értékeljük. Az 1990 után kibontakozó új erdélyi magyar életkezdés kitartó és fáradhatatlan szellemi munkása ő, vigyázó toronyőr, létkérdéseink válaszkeresője. Nem csupán könyvek – tanulmányok, esszék, emlékbeszédek, laudációk, előadások – sorával kívánt tanítani, nemzetestvérei hasznára válni, hanem a szó igaz értelmében: katedráról szólva követni a magasságba vezető utat. Ismét Dávid Gyula bevezetőjéből idézünk: „...nem csak tanított, hanem intézményt is teremtett ahhoz, hogy taníthasson: tanszéket, oktatói munkaközösséget, folyóiratot a kolozsvári egyetemen újságíró szakos hallgatók számára.” E viszonylatban is érvényre jut a mélység és magasság viszonyrendszerében való gondolkodás igénye és szándéka, hisz általa a holnap véleményformáló, cselekvési utakat kijelölő nemzedékéről van szó, amely a mélység ismeretéből törhet magasba. A kisebbségi önvédelem, a jövőépítés csak történelmi múltunk, hagyományaink, szellemi örökségünk ismeretében valósítható meg, úgy, ahogyan azt Sas Péter Herepei János életpéldáját fölmutatva megfogalmazta: „az erdélyiség világfigyelő tető, nem szemszűkítő provincializmus”.

Ez igény és e szemlélet diktálta e kötet minden sorát. Szívesen követtük a szellemi időutazásban, mindvégig érezve a Szabó Gyula-életműből leszűrt gondolat lényegét: „...az írás az egyetlen önvédelmi fegyverünk, amelyik óvhat, elveszejthet vagy előbbre vihet közösségi dolgainkban”. A vigyázó toronyban született, kötetté testesült meditációk hatására Páskándi Gézával mi is valljuk: az olvasás a legtisztább örömök egyike.

Bajna György

EGY KÖZBIRTOKOSSÁG ÉS A VÁROS¹

Hogy miért éppen dr. Garda Dezső mélyült el e napjainkban is fontos szerveződés múltjának feltárásában? Több oka van. Az első talán az, hogy igazolást nyújthat e munkája által arra, hogy ameddig mások – még magyar ajkú politikustársai is óvatosan, takaréklángon égve, érdekeiket percig sem veszélyeztetve – csak tapogatóztak a székelység számára oly fontos intézményrendszer, mint a közbirtokosságok és az erdőtulajdon visszaszerzéséért, a közbirtokosságok újólagos jogaiba helyezéseért, addig ő politikusként (is) mindent megmozgatva küzdött értük.

Dr. Garda Dezsőnél aligha van Gyergyó XX. századi politikai vagy gazdasági vonatkozású históriájában jártasabb történész. Bár a kutatómunkát e kérdésben hivatalosan csak 1992-ben kezdte el, beszélgetései az idősekkel már addig is sok mindent körvonalaztak, ami növelte eltökéltségét. Az önrendelkezés tántoríthatatlan híveként pontosan tudta, hogy mi minden szükséges annak kivívásához, majd életben tartásához. Ezek között pedig ott van a vagyonközösség, a sajátos székely büszkeség egyik forrása, ami a gazdaembert olyankor legyinti meg, amikor arra a kérdésre kell válaszolnia, hogy mivel is rendelkezik, egyáltalán a maga ura-e?

A gyergyószentmiklósi közbirtokosság több száz hektár erdő helyzetének tisztázása után van, de még annak visszaszolgáltatása nélkül. A Székelyföld egyik legjelentősebb közbirtokossága lehetne – a visszaszolgáltatások után.

Kilencszáz oldal arról, aminek múltjáról eddig jó, ha tíz mondatot mesélhetett a legtöbb gyergyószentmiklósi. Kilencszáz oldal pontosan adatolt, igényesen megírt tudományos munka, amit csak olyan valaki tehet az olvasó elé, aki mind a kutatásban, mind a népfőiskolai oktatásban otthonosan mozog. Dr. Garda Dezső azok számára (is) írta e könyvét, akik Gyergyó XX. századi múltjában felmenőik cselekedete-

1 Garda Dezső: *A gyergyószentmiklósi közbirtokosság története*. Gyergyószentmiklós, 2017, F&F International Kiadó.

ire, családjuk történetére is kíváncsiak. Ennek ellenére a történészeknek, közgazdászoknak, társadalomkutatóknak nem kell „leereszkedniük”, mert megfelelő színvonalon jutnak újabb ismeretekhez.

A Pál-Antal Sándor tudományos kutató történész ajánlásával útjára indított „folyam” pontos képet nyújt a korszerű székely közbirtokosságok létrejöttéről, majd rátér a gyergyószentmiklósi erdővagyon-közösség történetére, a kezdeti bizonytalanságokkal kezdődően.

A hatalmas munka nemcsak a szerveződés életéről állít ki láttelepet, hiszen azt nem lehet a város, a közösség mindennapjai nélkül megrajzolni. Az olvasó így periódusokra osztva áttekintheti a több mint száz esztendőnyi korszakot, az első világháború előtti időket, a két világháború közötti időszakot, a „kicsi magyar világ” alatti átmenetet, majd a második világháborútól 1949-ig tartó periódust, végül egy beszélgetés keretében a közbirtokosság erdeinek visszaadását fémjelző közelmúltat és jelent.

Izgalmas történet sor a máig sok vizzályt gerjesztő lapsi legelő ügye, hiszen világhosszá válik benne a mindenkori román hatalom által alkalmazott kettős mérce, a jogtulajdon semmibevevésének, a jelentéktelennek tűnő, de bűvópataként állandóan felbukkanó román–magyar civakodás sajátosan helyi oka is.

A szerző több mint százhuszonöt oldalon foglalkozik a Gyilkos-tóval, az üdülőtelep létrehozásának ötletével, illetve a körülötte zajló vitákkal. Együttal tudatosítja azt is, miszerint a régiek felmérték és pontosan ismerték, hogy mit jelent Gyergyószentmiklós számára gazdaságilag is e páratlan kincs. Elgondolkodtató polémiák üzenete leng át e hosszú főfejezeten, ma is megszívlelendő tanulságokkal.

Kisajátítás, maffiaszövetkezet, telekspekulációk, az önkormányzat és a közbirtokosság vezetőinek egymásnak feszülése... Ezer apró eset, amiből több érdekes várostörténeti ügy is körvonalazódik. Ezért nemcsak fontos, de érdekfeszítő olvasmány is e tényfeltáró munka. Hogy kiben mit ébreszt fel, milyen haszonnal forgatja át a 168 oldalnyi fényképezett kimutatást a tagokról, azon fölösleges tűnődnünk. Még a családfakutatók számára is hasznos lehet, hiszen ezeken az oldalakon 2352 családfő, és sok esetben hitvesének neve is szerepel. És hányszor találkozunk olyannal, aki már nagyanyja vagy nagyapja nevét sem ismeri...

Könyve megírásához dr. Garda Dezső nem csak levéltári adatokat kutatott fel, de felhasználta a korai *Brassói Lapokban*, *Gyergyói Újságban*, *Gyergyói Lapokban* és a *Székely Szóban* megjelent írásokat, valamint 33 olyan szerző munkáját – bezárva a 2001-es esztendővel –, akik érdemes adattal szolgáltak e témával kapcsolatban.

Szervezés, gazdasági számítások, tervezések, beszámolók, jegyzőkönyvek, viták a gazdálkodásról – beleértve a legelőhasználat, a vadászat és a faértékesítés kérdéseit is. Dülőnevek, családnevek... Gyergyószentmiklós egyik meghatározó intézményén keresztül, a műből maga a város köszön vissza.

Kémenes Árpád gyűjteményéből a 20. század első felében készült fényképek, illetve Ferencz Zoltán illusztrációi színesítik a helyi F&F International Kft. kiadó és nyomda igényes gondozásában idén megjelent könyvet, ami üzenet is: a közösség pontosan tudta, majd megőrizte, hogy ki mire képes, hiszen a csalafinták utódai is érezhették, érezhetik, hogy valaki eljátszotta már a családból a bizalmat, illetve azt, hogy nem a szerény anyagi háttér a szegyen, hanem a becstelenség.

A kiadás költségeit a Gyergyószentmiklói Közbirtokosság támogatta.

Székelyderzs, unitárius templom (részlet)

Vallasek Júlia

A SZÉKELY VERÉB

Mesterizős diákjaim olvassák Tamási Áron: *Erdélyi csillagok* című novelláját. Először találkoznak a szöveggel. Olvasás közben kuncognak, össze-összevonják a szemöldöküket. Kérdésekre, hogy milyennek tűnt a szöveg, több tétova válasz érkezik: érdekes, furcsa, ismerős, idegen, meg egy nyeglén odavetett „idegesítő”. Miért az? – kérdezek vissza. „Idegesítő, amiről szól, de roppant érdekes, ahogyan elmondja” – felel.

Az *Erdélyi csillagok* Tamási második, 1929-es novelláskötetének címadó darabja, egyértelműen program-írás. Olvasható balladisztikus hangú, drámai erejű írásnak a szerelem erejéről és a végzet hatalmáról. De ha úgy tetszik, olvasható úgy is, mint egyfajta reklám-szöveg, mégpedig az erdélyi gondolat, a transzszilvanizmus reklámja.

Megjelenésekor Tamási már népszerű, elismert író, nemcsak szűkebb hazájában, hanem az összmagyar irodalmi kánonban is annak számít. Ő a szolgálatos „hídember”: az erdélyi irodalmi élet különböző csoportjai egyaránt elismerik a tehetségét. Azt, hogy ő jelentkezésekor „székely íróként” határozta meg önmagát, a konzervatív körök elsősorban regionális sajátosságként, a baloldaliak pedig népi kötődésként értelmezték.

Az a transzszilvanizmus, amelynek egyik lehetséges (virtuóz módon felépített) programszövege lehetne az *Erdélyi csillagok* című novella, messze nem egységes, könnyen leírható gondolatkör. Voltaképpen minden író a maga képére és hasonlatosságára formálta Kós Károly, Kuncz Aladár, Makkai Sándor és mások transzszilvanizmusról, erdélyi gondolatról szóló programírásait.

Kós Károly már a *Kiáltó Szóban* jelzi, de részletesebben az *Erdély. Kultúrtörténeti vázlat* lapjain fejt ki azt az elképzelését, hogy a történelmi szükségszerűségnek és földrajzi adottságoknak köszönhetően létezik egy sajátos erdélyi psziché, amely az Erdélyben élő három nemzet közös sorsvállalásában nyilvánul meg. Erre az elképzelésre mondja Makkai, református teológiai képzettségéhez találón, hogy

Kósnál „az erdélyiség tulajdonképpen egy hit. Lehetőségeket tart valóságnak, hit által.”

Nos, az *Erdélyi csillagok*ban Tamási liturgikus novelláinak legszebb retorikai eszközeit mozgósítva ennek az erdélyi gondolatnak a tesztelését, egy lehetséges (tragikusan végződő) forgatókönyvét írja meg.

Van ebben idilli falusi táj, összegyűlő, nagyokat sóhajtó, jókat nevetgélő emberek (azért mégiscsak Tamási írta, és a feleselő novellák hangneméből is belekerült valami, nemdebár?), van román csendőr, székely leány. Meg egy gyilkosság. Egyszóval Tamási szépen felsorakoztatott mindent, a madzagok kifeszítve, a bábuknak már csak elő kell adniuk a maguk játékát, hogy a végén az egyes szám első személyben beszélő narrátor levonathassa velünk a következtetést: bizony, emberek, rossz vége lesz annak, ha nem fogadjuk el a transzszilvanizmus e szép tételét, a soknyelvű, soknemzetiségű Erdély gondolatát. Quod erat demonstrandum.

Gyanítom, éppen ennek az egyes szám első személyben megszólaló narrátornak, a ravasz bábmesternek köszönhetően kapott „érdekes” minősítést a szubtilisebb, ugyanakkor célzottabb reklámokhoz szokott fiatal „kísérleti olvasóitól” a novella.

Ki tehát az egyes szám első személyben megszólaló narrátor? Fiatalembernek tűnik, aki maga sem mindig tudja, hogy férfiúi, avagy gondoskodó, közösségi érdeklődéssel viszonyul a búzamezőn hirtelen feltűnő leányhoz. Ha nem is éppen idegen a faluban, de mindenképpen vendég, messzire származott ember, akinek a szavára figyelnek, akinek tanultsága, mássága rangot biztosít a közösségben. Ugyanakkor vergődő lélek, aki mintha valamilyen betegséget, esetleg idegkimerültséget követő utókezelésre érkezett volna haza, hogy gondolatait szortírozza, felbomlott világképét új egyensúlyba állítsa.

„Ferdinánd román király erdélyi uralkodásának második nyarán” járunk, néhány elszórt utalásából érezhető, hogy a hatalomváltás az oka narrátorunk tépelődéseinek, és az azokról beszámoló grandiózus, helyenként zavaros képeknek: „szememből tűzbe hullanak régi vágyaim. Különös temetés volt ez: mintha aranszálak lettek volna szomorú szememnek sugarai, s azokon meghalt álmaim hengeredtek volna a tűzbe, akár kisgyermek halott teste a lángoló tenger vizébe. (...)”

saját álmaim sírján előmbe jöttek a Nép álmai, az örök székely álmok. Azokat már nem lehetett eltemetni, mert tudtam, hogy ha megteszem ezt is, holttestemet ki fogja vetni a föld.”

Tamási novelláját a narrátorfigura felépítése és a ravasz narrációs technikák mentik meg attól, hogy csupán az irodalomtörténészek figyelmére számot tartó programírás legyen.

Az *Erdélyi csillagok* narrációja ugyanis mindvégig színpadi technikákat idéz, de nem színházi előadást nézünk, hanem filmet. A narrátor filmrendező, aki mindvégig kézben tartja a dolgokat, ellenőrzi a kameraállást, a vágást, a nagytotálról közelképre váltásokat, a színészek mozgását, igazít egyet a ruhájukon, megfelelő szögbe fordítja az arcukat. A szereplőknek gyakorlatilag nincs mozgástere, a színház estéről estére megújuló spontaneitásáról szó sincs, egy tárgyat, artefactumot látunk, (olvasunk), amelyet addig formáltak, csiszoltak, ameddig teljesen kiiktatódott belőle minden véletlenszerűség, minden előre nem látható mozdulat. Itt csak akkor lóg be a képbe valami, amikor szándékosan belógatják, hogy az alkalmiság illúzióját keltsék.

Az erős stilizáltságnak köszönhetően a székely falusi Rómeó és Júlia-történet hősei papírmásé figurának tűnnek, engedelmesen mozognak a narrátor kezében. Aki érezteti, történettel állunk szemben csupán, mesével, hatalom és szubjektum viszonyáról folytatott elmélkedés illusztrációs anyagával. „Képzeletem játszani kezdett” – jelenti be, a csendőr színrelépésekor, s ettől kezdve mindvégig ott lebeg az a lehetőség, hogy szerelem és gyilkosság története írói fantázia szüleménye csupán egy meleg nyári délutánon. A lány és a csendőr feltűnnek a nyári búzamezőn, találkoznak, aztán mindkettő csodával határos módon eltűnik a narrátor (és az olvasó) szeme elől.

Kissé szögletesen mozognak, nem volt szükséges egyéníteni őket, hiszen példázatszerepüket éppen így, elnagyoltan tudják kellőképpen betölteni. A népe sorsa felett elmélkedő (férfi!) narrátor kissé részrehajlóbb a lánnyal, neki tudjuk a nevét, az apja nevét (Demény Etelka, a Demény Anti lánya), azt is, hogy hol lakik (éppen szemben a takarékszövetkezettel), látjuk a házat stb. Az idegenről, a román csendőrrel alig tudunk meg valamit, még a nevét sem ismerjük, csak azt, hogy a narrátori képzelet Stefannak nevezi. Ő még annyira sem

létezik, mint a lány, hiszen az ő szerepe eljátszani az idegent, aki szálla lehet a közösség szemében, és akit névtelenül maradó gyilkosai megölnék majd egy augusztusi éjszakán.

A bevett színpadi technikák itt is érvényesülnek: ha a nyitójelenetben puska van a csendőr vállán, akkor nyilván a fegyver el fog sülni. El is sül, mégpedig kétszer, ám egyszer sem úgy, ahogy a narrátor szemével néző olvasó várná: egyszer verebet lönek vele, másodszor csupán képletesen sül el, amikor a lányos házba gyült legények a puskát használják fel arra, hogy megtréfálják a csendőrt.

A csendőr nem csupán idegen egy zárt közösségben, hanem a hatalom képviselője, s mint ilyen, ellenség, mégpedig nem is személyes ellenfél, hanem a közösség ellensége.

Színrelépésének pillanatától kezdve céltáblája és elszenvetője az idegennel, az ellenséggel szemben feltámadó megannyi előítéletnek. „... az volt az uralkodó érzésem, hogy rossz véleményt tápláljak felőle” – ismeri be a szereplő feltűnésekor a narrátor. És valóban alig lépett színre, máris, szinte automatikusan nemi erőszakkal és gyilkossággal gyanúsítja őt a narrátor, majd a tények előtt meghajolva finomít: „Fel is tettem a kérdést, hogy mi jogon kerülgeti a mi leányainkat, és mi jogon lövögeti agyon a mi verebeinket?”

Az *Erdélyi csillagok*ban a kettős gyilkossággal végződő szerelmi történet tulajdonképpen háttérbe szorul az előítéletei között vergődő, azokkal leszámolni próbáló, kudarcot valló, újra próbálkozó narrátor belső küzdelme mögött.

Olyannyira erre figyelünk, hogy mire bekövetkezik a gyilkosság, az olvasó már meg sem lepődik a közösség rendkívül passzív viszonyulásán. Gyilkosság történt, de a tettest senki nem keresi, az antik kórusok mintájára megjelenő bábészcodók csupán a Sors iránt vannak tele haraggal.

A nagy bábmester-narrátor végsőkig elvitte a kísérletet, a „székely lány és román fiú” közti megvalósíthatatlannak tűnő szerelem ügyét, és nem találván a maga számára megnyugtató választ, eltette láb alól az alkalmatlannak bizonyult kísérleti példányokat. Megtehetette, hiszen ő találta ki, ő teremtette meg őket.

Az *Erdélyi csillagok* végkicsengése meglehetősen pesszimista, valami olyasmit sugall, hogy mindhiába a jóakarát, az előítéletek legyőzésére

való törekvés, a két egymás mellett élő, de egymással szembeforduló etnikum között nem lehetséges valódi (ti. házassággal, kölcsönös elfogadással, közös úttal stb. járó) kiegyezés. Hogy a transzszilvanizmus által hirdetett erdélyi gondolat a soknemzetiségű Erdély népeinek békés, alkotó, egymás mellett éléséről szép eszme ugyan, de a mindennapi realitások talajára való átültetéshez nem eszmékre, hanem valami másra van szükség. Elsősorban arra a dolgokon felülemelkedő nyitottságra, amelyet a narrátor más megoldás híján szakrális térbe helyez.

„Először a férfiút győztem le magamban, aki minden kívánatos leányt és asszonyt magának óhajt. Ez nem ment olyan nehezen, mint ahogy én gondoltam volna. Utána a katolikus vallásban való neveltetésem került sorra, majd erdélyi mivoltom, majd pedig erős székely érzésem és hitvallásom. És be kellett vallanom, hogy ezeken az alapokon, sem az egyikén, sem a másikon nem lehet megoldani a székely leány és a román fiú közötti szerelem problémáját, ami olyan egyszerűnek látszik. Akkor a világ kezdetére gondoltam és azokra a tanításokra, amelyek az első emberekről szólnak, majd az Ádám gyermekeinek meg nem fejtett szaporodási körülményeire, végül pedig Istenhez mentem, minden dolgok kútfejéhez, s az ő szándékaira gondoltam, melyekkel teremté az embert. És itt egyszerre nagy világosság és öröm támadott bennem, és megfeleltem:

- Ama leány nem székely leány volt. És ama katona nem román katona volt. Hanem emberek voltak mind a ketten, akiknek nem az parancsoltatott, hogy származásukkal büszkélkedjenek, hanem az, hogy szaporodjanak és népesítsék be Emberrel a földet.”

Tamási érezhető sajnálattal mondja ki ezt az ítéletet a fölött az eszme fölött, amelyben (ha nem is Kós Károly fanatikus bizalmával, vagy Kuncz artisztikusabb és naivabb hitével), de maga is hisz. Az a belső harc teszi érdekessé a novellát, ahogy a narrátor példázni próbál valamit, aztán belebukik. Ahogy küzd az előítéletei ellen, és támaszkodik rájuk, minduntalan felülírná, feledné azokat, mégis minduntalan visszakanyarodik hozzájuk. Békés, barátságos hangulatot próbál teremteni a lányos háznál a belépő katona számára, ezért aztán komoly szervezői, rendezői munkát végez, szórakoztatja az egybegyűlteket, Chaplint utánoz nekik, egyszerűen tudatosan és cselekvően küzd meg

előítéleteivel, mégis elég a lányos háznál izguló-szorongó román fiúnak leülnie, máris úgy hallja, az „megrecsegtette a tisztos székely bútort, mintha kínozni akarná”.

Gyilkosság ide, gyilkosság oda, mégis szimpatikus ez a narrátor, ez az attitűd, ez a narrációs séma, amely az olvasó gyanújának, figyelmének elterelésével a tisztos krimiket idézi, annak ellenére, hogy itt csak a történet végén következik be a gyilkosság.

A székely verebek és a recsegő székely bútorok itt még nyelvi elemek, a Tamásival kapcsolatban oly sokat emlegetett „játékos humor” forrásai, amelyek nem egészen érdektelenek, de nem is szabad véresen komolyan venni őket. Tamási van olyan jó író, hogy a programírás, a példázatmondás retorikailag ünnepélyességre, emelkedettségre kényszerítő alakzata mögül néha kikacsint az olvasóra, grimaszt vág, „ez van, kérem, érdemes rajta elgondolkodni, de igazából nem annyira véresen komoly ez az egész, mint amilyennek olyankor hisszük, amikor nagyon elgondolkodunk rajta!”

A székely veréb is csak veréb, nem pedig mesebeli tűzmadár. Hogy a pontosan látás, a helyes arányérzék megtalálása mennyire fontos, azt sok olyan szöveggel illusztrálhatnánk, amelyek éppen azért válnak üressé, sallangossá, végső soron hiteltelenné, mert tűzmadárként röptetik a jobb sorsra érdemes verebeket. (Ilyenre számos példát találhatunk az írásbeliség kezdeteitől a kortárs politikai és táblaavató szónoklatokig.) Nem az a legfőbb hibájuk, hogy unalmasak, hanem hogy hiányzik belőlük valami, talán a humor, talán a gyilkosságig menő őszinteség... ami Tamásiban ott, akkor, máig érzékelhetően megvolt.

Végh Balázs Béla

„MILYEN SZÖRNYŰ DOLOG AZ, HA VALAKIRE
NEM MOSOLYOGNAK”

– Csipike, a gonosz törpe *című meseregény befogadás-pszichológiai értelmezése* –

Szakirodalmi vélekedés szerint a gyermekirodalmi alkotások befogadásakor aktivizálódnak a kisgyermekkor gondolkodási műveletei: analízis, szintézis, konkretizálódás, összehasonlítás, általánosítás, következtetés, elvonatkoztatás. Ehhez szükség van a gyermekirodalmi szövegekben az ún. üres helyeknek (Wolfgang Iser: *Leerstellen*) a meglétére, befogadás-pszichológiai szempontból azok a szövegelemek lehetnek a recepcióban relevánsak, amelyek ösztönzik a gyermekolvasó azonosulási és interiorizációs tevékenységét, szemléletes-cselekvő, később szemléletes-képszerű gondolkodását. A gyermekpszichológia ennek alapján nevezi a gyermeki gondolkodást észlelésbe ágyazott szemlélethez-kötöttségűnek (vö. Dankó Ervinné 2004:49). Ennek analógiájára a gyermekirodalmi befogadás is észlelésorientáltnak tekinthető, az irodalmi élmény feldolgozása, interiorizálása pedig szemlélethez és képszerűséghez kötöttségűnek. Nem csupán a recepciónak vannak pszichológiai feltételei, hanem a produkciónak, a szerzői oldalnak is. A szerzőnek arra kell törekednie, hogy a gyermekolvasó magáénak érezze, átélhesse a művészi eszközökkel ábrázolt valóságot, meg tudjon éreztetni valamit a gyermeki világ összetettségéből, különösen annak játékos hajlamából, örömkeltési és öröm-kifejezési vágyából. Kosztolányi Dezső mindezt tömören és szemléletesen így fogalmazta meg: „Ha egyszer /valaki/ beletekint a gyermek lelkébe, akkor elsápad, és a gyermeklélek költőjévé lesz, nem a gyermekek költőjévé.”

Sok költője van irodalmunkban a gyermekeknek, sokan írtak a gyermekolvasónak lírai vagy epikai alkotásokat, viszont kevesen válhattak a „gyermeklélek költőjévé”. Közéjük tartozik Fodor Sándor is Csipikéjével, mélyen „beletekintve” gyermekolvasója pszichikumába, és mély nyomot hagyva benne. Csipike, a törpe jelleme azonos a

kisgyermekével, cselekedetei, élmény- és tapasztalatgyűjtési módjai megegyeznek az olvasóival. A meseregény legelső azonosulási lehetősége, kitöltésre váró üres helye Csipike jelleme. Tudatosan és kreatívan felépített törpeportréval van dolgunk; egyszerre tartalmaz játékos és fantáziaelemeket, leginkább mesemotívumokat. Erre utal a névválasztás is: a gyermeknyelvre jellemző kicsinyítőképzős névalak. Analógiája a Csipetke becenévnek, homonímiája a csipke főnévnek, mindegyikük szótöve a *csíp* tőszó, szótári igealak. További szóelemei még a toldalékok: az *-i* harmadik személyű tárgyias igei személyrag, illetve a *-ke* kicsinyítő névszóképző. Nem csupán az olvasóra, hanem a szerzőre vonatkoztatható üzenete is van a névnek: a Magyar Értelmező Kézi-szótár *csíp* szócikke nyolcadik jelentésváltozatként tartja számon a *szemével csíp* szófordulatot, 'bizalmasan hunyorít, kacsint' értelemben. Egykori ismerősökként emlékezhetünk, hogy Fodor Sándor sajátos portrévonása volt a huncut, bizalmas kacsintás. Saját jelleme, kedélye is benne van tehát a Csipike-portréban. Áttételesen a klasszikus retorika *captatio benevolentiae* gesztusának tárgyasult változatával van dolgunk; a mesemondó a történetmondás elején bizalmasan összekacsint gyermekközönségével. Fontos portrémotívum még az élettér is: „Csipike az Erdőben élt”. A nagybetűs Erdő a meseregény egyik szimbolikus helyszíne további mitikus helyszínekkel együtt (Óriásnagy Bükkfa, Bokor, Korhadozóbelű Vén Fenyő, Nagy Keserűlapú). Felidézik a gyermekolvasói, mesehallgatói tapasztalatból a varázsmesék mitikus helyszíneit, ahol váratlan és csodás dolgok esnek meg a mesehősökkel. Olyan szimbolikus terei ezek a meséknek, ahol jellempróbákon esnek át a mesehősök. A meseantropológia ezeket a beavatás, a befogadás, a felnőtté válás fontos próbáinak tekinti. Fodor Sándor meseregényében az olvasó hasonló virtuális helyszíneket jár be, hasonló jellempróbákon esik át a főszereplő Csipike, és általa az olvasó.

A továbbiakban a részletező személyleírás helyett tömör, lakonikus megfogalmazásokkal mutatja be a szerző Csipike személyét: „Akkora volt, mint a kisujjam, és gyöngyvirágot viselt a kalapján.” Így közelíti hősét a népmesék szereplőihöz, számolva gyermekolvasója magyar és világirodalmi tapasztalataival: Hüvelyk Matyi, Babszem Jankó, Borsószem Királykisasszony stb. kedvenc mesealakok ismeretével. A kalapon

viselt (gyöngy)virág a népmesék és a népdalok közismert motívuma, a vidámság, a jó kedély szimbóluma. Mindkét meseelem-adaptációnak szimbolikus szerepe van a regényben: a kicsiny termetű és rendkívüli képességekkel rendelkező mesehősök nagy tettekre hivatottak, virágot viselve nem ellenszenvesek, hanem barátságosak, ezt summázza a „mindenki szerette” megállapítás is. Ezeket a mitikus-mesei vonásokat további portréelemek erősítik, például Csipike lakhelye, az Óriásnagykülföld. Milne Micimackójából ismert óriás tölgyön kívül a magyar népmesék odvas fáinak mitikus motívuma is segíti az olvasót a képzetalkotásban. Az évszázados erdei famatuzsálemeknek mágikus erejük van: varázslatos, csodás lények lépnek ki belőlük, és rajtuk keresztül mesebeli helyszínekre juthatnak a szereplők. Csupán a szöveg negyedik mondatában fordul elő először a *törpe* szó, jóllehet képzeletében megjelenhetett az olvasói tudatban: „Olyan kedves, szorgalmas törpét, mint ő, nem látott még a világ.” Ezzel a mondatával a mesélő egyértelműen besorolja Csipikét a mesevilág népszerű alakjai közé. A mindennapi nyelvhasználat bizalmas stílusát idéző jelzők („kedves, szorgalmas”), valamint a hatásos szófordulatként használt hasonlat és a hozzá társuló hiperbola segítik, hogy a gyermekolvasó végleg kegyeibe fogadja Csipikét.

Teljes jellemábrázolásként a meseíró a rövid, ám hatásos személyleírás mellett cselekedeteivel is jellemzi Csipikét. Így további azonosulási motívumként, újabb üres helyként van jelen a gyermeki valóságátapasztalásnak az a módja, amit a gyermekpszichológia artificializmusnak nevez. Jean Piaget a gyermeki világnézet egyik asszimilációs elvének tekinti és artificializmusként határozza meg azt a gyermeki elképzelést, miszerint a természet minden tárgyát és jelenségét emberek állítják elő. Mögöttük nem észlelt, csupán elképzelt emberi tevékenység húzódik meg (vö. Piaget 1970: 412–418). Csipike is ilyen láthatatlanul tevékenykedő szereplőt alakít a regényben. Mindennapi kora reggeli tevékenysége, hogy gondoskodik a természet ébredéséről: „ellenőrizte a virágokat, eléggé illatosak-e, letörölte a levelekről, szirmokról a szélhordta virágport.” Madárt éneklésre szólítja fel, felébreszti a vadméheket, elkergeti Ebadtát, a Vadmalacot Légyölő Galóca mellől, kijelöli Harkálnak a kopogtatnivaló fákat. Közben ellenőriz is: Vakond Gazdát a friss túrásai miatt, Vöröshagymáékat időjárás-jelentés végett.

Etikai és illemtani nevelőmunkát is végez: szerénységre inti Szarvasbikát, mondván, nem szép dolog a felvágás. Meginti Sünéket, hagyják rendben maguk után a lakásukat. A meseregénynek ezek az epizódjai azok közé az üres helyek közé tartoznak, amelyek rejtett, indirekt nevelési szándékot tartalmaznak. A pedagógus Fodor Sándor nem explicit módon fogalmazza meg tanácsait, hanem modellt állít olvasói elé, mintakövetésre ösztönözve őket.

Csipike meséjében az artificializmus szimbiózisban él a mágiával. J. Piaget szerint a gyermeki gondolkodás része a hit, hogy a megváltozott valóság az ő vagy az ember szándékának eredménye. Az eseményeket, amelyek a természet ősi rendje szerint amúgy is megtörténnének, valaki titokban elvégzi. Csipike ténykedései teljesen megfelelnek ennek az elképzelésnek, ő az a mágikus személy, aki befolyásolja a valóságot. A gyermeki hit benne konkretizálódik, miközben megerősítést kap a mesei cselekményből is. Ezt az elképzelést táplálja Csipike viselkedése, aki elhiszi és elhitei magáról, hogy birtokosa mágikus képességeknek. A meseregénynek ezek a motívumai megfelelnek az olvasó gondolati, indulati és szemléleti vonásainak. A mesepszichológus Bruno Bettelheim ezt az egybeesést így fogalmazza meg egyik könyvében: „A gyermek ezeket a motívumokat csodásnak tartja, mert a legmélyebb érzései, reményei és szorongásai találnak bennük visszhangra, és nem kell őket ízekre szedni egy számára felfoghatatlan racionalitás hideg fényében. A mesék éppen ezért gazdagítják, épp ezért vonják bűvkörbe a gyermek életét, mert az maga sem tudja pontosan, hogy hatott rá a varázs.” (Bettelheim 1988: 29)

Csipike vágyai kisgyermekiek; nagy akar lenni, növekedni vágyik, miután észreveszi, hogy környezetében minden nő: a fű, a fa, a bokor. Szeretne legalább „fél ujjnyival” nagyobb lenni, akkor másfél ujjnyi lehetne. Vágyai gyorsabbak a valóságnál, minden este megmértetkezik, egy talált rézkilincshez méri magát. Ennek a gesztusnak az analógiáját megtaláljuk a népi gyermekkultúrában: szokás, hogy a parasztcsaládokban mérőeszköz hiányában az asztalhoz, az ajtóféltre rovott jelekhez vagy az ajtókilincshez mérik a kisgyermekeket, magasságbeli gyarapódásukat ellenőrizve. A kognitív gondolkodás csíráját fedezhetjük fel Csipike összefüggéseket kereső, ok-okozat felismerő gondolkodási

műveleteiben: azért nem érzékel növekedést, mert a kilincs is növekszik alattomban az ő bosszantására. Az észlelt és elképzelt valóság közötti úrt animizmussal hidalja át. Fantáziájában a kilincs is növekedésnek indul. Önigazolásának ezt a kitalált érvét barátai, Madár és Nyúl is megerősítik, mondván: „kicsi vagy, de daliás”.

Jellemének fontos része a kisgyermekekre jellemző beszédmód is: hangosan beszél önmagával, így irányítja és kommentálja tevékenységét. Ezt a beszédtípust egocentrikusnak hívja a szakirodalom (A. Jászó 2004:700). Csipike is önigazolásra, önerősítésre használja ezt a beszédmódot, segítségére van megrendült önbizalmának helyreállításában is. Boldogan állapítja meg: „itt az erdőben én intézem az állatok dolgait. Mindenki rám hallgat.” Mindezt kiváló jellemével indokolja: „jó vagyok, szép és nagyon okos.” Ez a harmonikus és boldog állapot akkor billen ki egyensúlyából, amikor Kecskébéka visszautasítja gondoskodását, és „töpörtyűnek”, „semmiségnek” titulálja. Továbbá haszontalan ügyködésnek, fontoskodásnak nevezi az oly nagyra tartott tevékenységét. Csipike ezekre a sértésekre nem észérvekkel, hanem érzelmi alapon, gyermeki daccal válaszol: „Először is az Erdőben még senkit sem hallottam úgy nevetni, hogy brekeke... Nélkülem az Erdő nem is volna Erdő, hanem csak Pagony és Csalit... Reám hallgatnak, mert jó vagyok, szép és nagyon okos, nem olyan példátlanul gonosz, rút féreg, mint te!” Kecskébéka erre a kirohanásra feleselő hangnemben válaszol, párbeszédük a gyermeki csúfokodásba vált át: „Nálam szebb kecskebéka nincs is, mert ha van, az csalás... Mondd, kérlek alássan, a napot nem te költöd fel véletlenül?” Csipike érvek fogytán kavicsal dobálja meg Kecskébékát. Ez már egy másfajta érzéshez, a tehetetlenségből fakadó bosszúsághoz társítható. Így a főhős a pszichikai tevékenységek gazdag skáláját éli át: a békés örömtől, megelégedettségtől, a kétkedesen át eljut a haragvásig, majd a bosszúvágyig. Csipike kedélyállapotának gyors váltakozását kiemelt üres helyként kezeli a meseíró; az átélt érzelmeket kellőképpen motiválja és hitelesen közvetíti az olvasónak, aki bennük saját indulat-megnyilvánulásaira ismerhet rá. Kívülről szemlélheti a különböző érzelmetípusokat, fejlesztve és formálva saját érzelmi intelligenciáját.

A Kecskébéka-epizód drámai fordulatot hoz Csipike életében: szembeülnie kell eddigi énjével, rádöbben arra, hogy nélküle is megtörtén-

nek a dolgok, és hogy mindennek megvan a maga megszokott rendje. Ez a felismerés megváltoztatja Csipike gondolkodását és viselkedését. Fodor Sándor mesei példázata ez a kisgyermekkori gondolkodásbeli módosulásról, arról, hogyan vált a kisgyerek az animista gondolkodásról a kognitívra; a fantázia helyett a tények megismerésével, az objektív jelenségek felismerésével tudja érzéklni a gyermek a világot, közvetlen környezetét. Ebben a tapasztalatszerzési fázisban már csődöt mond a tudás által nem korlátozott csapongó képzelet, kénytelen a felnőttek világából elsajátított (nem kitalált) konvencionális fogalmakat használni. Ez a gondolkodásbeli váltás némi traumával jár. Fodor Sándor ezt a változást szimbólumok cseréjével érzékelteti: Csipike a kalapján lévő gyöngyvirágot (a jóság, a szelídség, a kedvesség) jelképét csalánra (a gonoszság jelképére) cseréli. A mesei jellegű növény-szimbólumok (gyöngyvirág, csalán) a pszichikai folyamatok természetes kifejezői, cseréjük ezeknek a folyamatoknak a gyökeres megváltozását jelentik. Ami ezután jellemzi Csipike viselkedését, azt a gyermekpszichológia dackorszaknak nevezi. A meseíró ezt így érzékelteti: „Dühös volt. Haragudott Madárra, Nyúlra, Sünikére, a Vadméhekre, haragudott Gyöngyvirágra, amelyik nélküle is illatozni merészel. Haragudott az egész Erdőre.” Az „eddig és netovább” emblematikus szavakkal fejezi ki érzéseit, a lelkében felgyülemlött dacos haragot; ez egyben változást is jelent a valóság észlelésében és a tapasztalatok pszichikai feldolgozásában. Ez a valóságészlelés- és kedélybeli változás alakítja a gyermekolvasó ún. szimultán vagy kettős tudatát: mesetudatával fogadja be a főhős cselekedeteit, belehelyezkedve érzelmi világába, együtt él vele, közben ott rezeg benne a tudat is, hogy ez nem a mindennapi valóság része, inkább a meséé. „A kettős önmagában is vonzó, izgalmas közeg, örömforrás: feszültség-hordozó, feszültségteremtő és feszültségelvezető.” (Mérei-Binét 1972: 238) A mesei szimbólumok természetéhez tartozik, hogy egymástól távol álló képzeteket is össze tudnak vonni egyetlen képbe, pl. szeretet-gyűlölet, fantázia-valóság, vágy-adottság. Nem maradhat figyelmen kívül, hogy ez a képbe sűrítés érzelmi színezetű. Nem véletlenül tulajdonít tehát Fodor Sándor jelentőséget a kétféle szimbólumnak, a gyöngyvirágnak és a csalánnak, ill. látványos cseréjüknek. Csipike akkor teszi fel a csalánt a kalapjára, mikor elhatározza, hogy gonosz lesz, „példátlanul gonosz, valami

rettentően gonosz”. A meseíró ezt kellő módon részletezi is, további pszichés képzettársításokat illesztve hozzá: félelem, rettegés, rémület, sátáni kacaj. Csipikének nem csupán a külseje változik meg, hanem a pszichikuma és a viselkedése is: „Újfajta boldog öröm töltötte el Csipikét, hatalmasnak érezte magát és rettenetesen erősnek.” Mimikája és gesztusai is teljesen kicserélődnek, belőlük szintén gonoszság olvasható ki: „Gonoszul, kárörvendően mosolygott.” Feladja korábbi szokásait és ténykedéseit: „Reggel a szokott időben ébredt, és esze ágában sem volt, hogy nótára biztassa Madarat. A virágport se törölte le a fűszálakról. Csipőre tett kézzel állt meg a bükkfa előtt, és nem engedte énekelni Madarat.” Csipike megváltozott jellemét kétféle pszichikai tevékenység alakítja ki, ezeket a pszichológia tudománya interiorizációnak, illetve exteriorizációnak nevezi. Az interiorizáció során a „külsőből belső lesz”, azaz a valóság történései, eseményei befolyásolják a pszichikai tevékenységet, alakítják az érzelmeket. Csipike pszichikumában Kecskébeka kritikus megnyilatkozásai, továbbá az erdei állatok önállósodásáról megfogalmazott kiábrándító felismerései indítják el a látványos interiorizációs folyamatot. Az ennek nyomán kialakult érzelmek kivetülése a viselkedésre és a gesztusokra jelenti az exteriorizációt (vö. Pléh Csaba 2008: 153).

Az Erdő állatai közül egyedül Kecskébeka nem veszi komolyan a gonoszsgót, ahogyan korábban a tüsténkedő jóságot sem, ezt is iróniával szemléli, és kifigurázza. A bosszúszomjas Csipike ezt ellensúlyozandó kitalál egy nem létező mitikus alakot: Rettenetes Réz Urat. A név félelmetes hangzása, a névmágia által keltett rémület megteszi hatását. Rémisztő fantáziaképeket teremt, Kecskébeka agyában öselensége, a golya képződik meg, a félelem meg is kétszeresi az alakját. Madár „villámgyors és vérszomjas Nyestet” következtet ki belőle, a méhek a mézükre fanyalgó Medvét vélik meglátni. A félelem képzetei áthatják az egész Erdő népét: Vadmalac lelki szemei előtt „iszonyú hatalmasság” jelenik meg, aki „mindent és mindenkit elpusztít, elnyel”. Nyúl szerint vadászformájú, és puskája van. Ebben az általános riadalomban mindenki menekül, ahogy és ahova tud. Az Erdő állatainak képzetalkotásaiban a gyermeki fantáziakép-alkotás, a sajátos gyermeki interiorizációs művelet jegyeire ismerhetünk, illetve arra a momentumra, amikor a valóságot megtapasztaló kisgyermek először

él át, tapasztal meg valamilyen érzést, jelen esetben félelmet. Ahhoz, hogy érzékelhető legyen számára, valamilyen konkrétumhoz (tárgyhoz vagy személyhez) kell kötnie, illetve valamely érzésnek a már korábban kialakult képzetéhez. Ennek nyomán olyan belső képek alakulnak ki a gyermekolvasóban, amelyekben érzelmi mozzanatok (vágy, öröm, bánat, félelem) emelkednek ki, vagy alkalom adtán aktivizálódnak.

Ezzel az epizóddal drámai fordulat áll be a történetben, olyan típusú dráma ez, mely tele van tragikus motívumokkal. Az erdőlakók alattvalói félelme hatalmi érzést alakít ki Csipikében, ez hatja át egyéniségét, teljes intenzitással éli át a gonosztságot, lelke mélyéig hatol: „Félnek tőlem. Az egész Erdő fél tőlem.” Álmában mindenre kiterjeszti zsarnoki hatalmát, és félelembe borítja az egész világot. Mint az emberiség történetének hírhedt zsarnokai, ő is egyedül marad, elteve önmagával, radikálisan megváltoztatva önértékelését: „Én vagyok Csipike, a ti uratok, jótevő parancsolótok és az Erdő Réme!” Ahogy korábban a szeretetnek, most a zsarnokságnak is megvannak a sajátos gesztusai: a jellegzetes testtartás (csipőre tett kéz), parancsolgatás és atrocitás (fűlhúzás, tollkitépés). Jutalmazás helyett a büntetést választja; a legkisebb vétséget is megtorolja, mindenkit irgalmatlanul megbüntet. Meghúzza Nyúlnak a fülét, megrugdossa, sőt „hintázott is rajta”. Csigabiga kicsalogatásakor az ismert gyermekmondókát fenyegetésre használja; zsarnoki modorban, agresszív változatban adja elő. Gonoszságában az abszurditásig is elmegy: a csigaház tervrajzát ezután négyyszögletű változatban kéri. Gonoszságának tetőfoka a démoni vacsoraterv: Légyölő Galóccával akarja megvendégelni az erdei társaságot. Ebben a gonosz tervben Csipike végzetes szerepet szán Nyúlnak és Madárnak: az áldozatra kiszemelt vacsoravendégét. A szerző a Légyölő Galóca-vacsora várományosait olyan jelzős metaforákkal nevezi meg, amelyek részvétet ébreszthetnek az olvasóban: „két szegény áldozat”, „a két árva”, „a két elítélt”, „a két mérges gombára ítélt”. Újabb érzelmi gócpontozóhoz ér el az olvasó; csalódik Csipikében, érzelmileg elfordul tőle, és szimpátiáját megosztja a többi szereplővel, főleg Nyúllal és Madárral. A szerző az olvasói részvétet még fokozza is a *Hol van a Rettenetes Réz Úr?* című fejezet kezdő, tragédiát felvillantó mondataival: „Madár és Nyúl keservesen zokogott. Ha megesszik a

mérges gombát – végük. Ha megtagadják – a Rettenetes Réz Úr iszonyú, mennydörgős-villámlós haragja következik. Mindenképpen végük.” Ez az intenzív befogadói pszichikai állapot huzamos ideig fennmarad azzal, hogy az állatok sorra jönnek részvétet nyilvánítani Nyúlnak és Madárnak: Mókus és családja, a méhek, Csigabiga, Szarvasbika, Vadkan, Harkály Mester. A megsejtett tragédia összetartóbbá teszi őket, az olvasó pedig megtapasztalja a szolidaritás érzését, és gyakorolhatja a hozzá közel álló szimpátiát, megismerve az érzelmi intelligencia újabb komponenseit.

Az erdőlakók végül szervezkednek és tervet szőnek Rettenetes Réz Úr felkutatására. A kognitív pszichológia ezt a típust teleologikus gondolkodásnak nevezi, és a tervezést az ember egyik legfejlettebb szellemi képességének tekinti: különbséget téve az algoritmikus és a tervezeti viselkedés között (vö.: Pléh Csaba i. m. 212.). Az újfajta tervezeti viselkedéshez Sün Apó adja meg a kezdő lökést az Erdő állatai számára, aki eloszlatja a Rettenetes Réz Úrról kialakított fantáziaportrékat, helyettük realitásra törekszik, észérveket hoz fel: mindenkinek személyesen kell meggyőződnie, megtapasztalnia a félelmetes lény létezését, avagy nemlétezését. Az ésszerűség és az érvelés újabb motívumai a meseregénynek, Jean Piaget szerint ezek a gyermeki fejlődés újabb korszakának, a kognitív korszaknak a jellemzői, és a megismerésben felváltják a fantáziát, a mitikus-mágikus korszaknak a megismerési módját. Sün Apó érvelései nyomán radikalizálódik az állatok gondolkodása és viselkedése: „Ne hagyjuk Madarat és Nyulat! Szurkáljuk össze Réz Urat!” Miután hiába keresik mindennütt, eljutnak Csipike odújához, és a mindig félénk Madár a többiek bátorításával és támogatásával bebújik „az oroslánbarlangba”. Ő rántja le Rettenetes Réz Úr alakjáról a mitikus leplet, kijelentése elemi erővel hat az Erdő lakóira: „A Rettenetes Réz Úr... egy kilincs!” Felszabadul az Erdő a zsarnokság alól; a szabadság érzése és állapota következik: „Mire feljött a telihold, vidám nevetéstől, jókedvtől zengett az egész Erdő.”

Csipike viselkedése is megváltozik; önvizsgálatot tart, ennek nyomán új érzésformával, a lelkiismeret-furdalással ismerkedik meg az olvasó. Érzelmi élete kaotikus; egymásnak ellentmondó indulatai szinte szétfeszítik pszichikumát. Dacreakcióin láttuk, milyen parttalan dühsoro-

zatot képes átélni, milyen pusztító haragot érez azok iránt, akiket máskor a legjobban szeretett. Mágikus elképzelései miatt nem is tud igazán különbséget tenni kívánság és cselekedet között. Megrémül, mikor haragja múltával arra gondol, hogyan teljesezhetek volna be dühödt átkai, rossz kívánságai. Végül a „gonosz törpéről” kiderül, hogy mégis jóságos, és a keresztény gondolkodás egyik axiómájába sűrítve fogalmazódhat meg a mesei tanulság: „Csak azokon van hatalmam, akiket szeretek, és ártani is csak azoknak tudok.” Újra a testvéri szeretet keríti hatalmába Csipikét, pszichikailag megviseli a változás, „semmivé vált rettentő hatalma”. Nagyon szégyellte magát, gondolatban bocsánatot kért mindenkitől, és a közeledés jeleként a kalapjánál levő „fonnyadó csalánlevelet” kicseréli „friss, harmatos, illatozó” gyöngyvirágra. Két naiv barátjának, Madárnak és Bagolynak a vallomása is hozzásegíti a válság leküzdéséhez: „Mi nagyon szeretünk téged, úgyis tudjuk, hogy csak tréfa volt az egész.” Ezzel az epizóddal ismét bővül a Csipikéről készített szerzői jellemtanulmány; bár hajlamosak vagyunk a rosszra, a gonoszra, a gyűlöletre, de mindenkiben ott lakozik a jóság és a szeretet is. Kellő akarattal, erkölcsi önvizsgálattal és kívülről érkező baráti segítséggel az utóbbinak adhatunk esélyt győzni.

Ezt követően az Erdőben visszaáll a régi rend, életre kelnek a szeretet egykori gesztusai: Csipike újra törődik a virágokkal, reggelente ébreszti Madarat, a méheket, Mókusékat, gondoskodik Sünékről, védelmezi Ebadtát, a Vadmalacot Légyölő Galócától, megdicséri Vakond Gazdát és együtt reggelizik Nyúllal a Nagy Keserűlapú alatt. „Bármerre ment, mindenütt mosolyogva köszöntek, fogadták köszönését az erdei népek.” Miután visszanyeri pszichikai egyensúlyát, rájön, hogy ez hiányzott neki, a szeretet éltető ereje. Ezt a boldogító érzést nem képes magában tartani, szeretné megosztani a barátaival, ezért talál ki mesét a Nyúlnak arról, „hogy milyen szörnyű dolog, ha valakire nem mosolyognak.”

Ezzel a népmesei befejezéssel kiteljesedik a gyermekolvasói érzelmi világ, olyan érzelmi intelligenciafejlesztésen esik át a *Csipike, a gonosz törpe* című meseregény olvasásakor, amellyel befogadhatja a további négy regényben megírt Csipike-történeteket (*Csipike és Kukucsi*; *Csipike, a boldog óriás*; *Csipike és Típetupa*; *Csipike és a Gonosz Ostoba*),

és könnyedén felismerheti bennük a befogadás-pszichológiailag releváns üres helyeket.

KÖNYVÉSZET

Fodor Sándor: (2007) *Csipike*. Meseregény. Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda.

A. Jászó Anna szerk.: (2004) *A magyar nyelv könyve*. Trezor Kiadó, Budapest.
Bettelheim, Bruno: (1985) *A mese bűvölete és a bontakozó gyermeki lélek*. Ford. Kúnos László, Corvina, Budapest.

Dankó Ervinné dr.: (2004) *Irodalmi nevelés az óvodában*. Okker, Budapest.

Mérei Ferenc – V. Binét Ágnes (1972) *Gyermeklélektan*. Gondolat Kiadó, Budapest.

Piaget, Jean: (é.n.) *Szimbólumképzés a gyermekkorban*. Ford. Mérei Ferenc, Gondolat Kiadó, Budapest.

Pléh Csaba: (2008) *A lélek és a lélektan örömei*. Gondolat Kiadó, Budapest.

Szekelyderzs, unitárius templom (részlet)

SZÉKELYFÖLD-DÍJAK, 2017

*MIRK SZIDÓNIA-KATA:
PÉNTEK JÁNOS LAUDÁCIÓJA*

Nyelvész, etnográfus, egyetemi tanár, tanszékvezető, intézményalapító, tankönyvszerkesztő. Dialektológia, etnobotanika, szociolingvisztika. E lexikonba illő címszavak mögött egy kivételes embert tisztelhetünk. Kivételes, mert az elődeitől kapott gazdag örökség továbbvitelében nemcsak terhet, hanem kihívást és szakmai megújulást is látott. Kivételes, mert intézményt alapított, kutatói nemzedékeket nevelt ki és indított el a pályán. Kivételes, mert nemcsak ismereteket adott át, hanem eszmecserét folytatott tanítványaival, nemcsak tanított, hanem beavatott. Olyan nyelvész, aki nem választja el a nyelvet a nyelvet használó embertől, hanem együtt látta az őket.

Anyanyelvünk őre és szolgálója, aki a kisebbségi magyar nyelvhasználatnál nemcsak a tudományos kutatásai keretén belül foglalkozik, hanem számtalan közhasznú tevékenységet is folytat ennek érdekében: alapítója az Anyanyelvápolók Szövetségének, megszervezője a Szabó T. Attila Nyelvi Intézetnek, szintén alapítója a Nyilas Misi Tehetségtámogató Egyesületnek, melynek célja, hogy minél több, többszörösen hátrányos helyzetű, magyarul tanuló tehetséges tanulóknak esélyt adjon arra, hogy legalább az érettségiig folytathassa tanulmányait.

Nehéz lenne hiánytalanul felsorolni Péntek János szerteágazó munkásságának eredményeit és érdemeit. Mi örülünk és megtiszteltetés számunkra, hogy ennyi elfoglaltsága ellenére szinte minden évben kapunk tőle kéziratot.

Van diagnózis, de hol a terápia című dolgozatában látteleletet nyújtva oktatásunk helyzetéről, olyan kérdésekre keresi a választ, hogy végzetünk-e a demográfia, tényleg nem lehet hatékonyabban, jobban, eredményesebben? Magyarul vagy románul? Otthon vagy elszakadva az otthontól? Pluszban, teherként éppen a magyar?

Azt a következtetést vonja le, hogy habár pontosan tudjuk, mi van, mi történik, negyedszázada nincs terápia, nincsenek igazodási pontok, elvek, amelyek segítenék saját döntéseikben a tanulókat, a szülőket, a helyi közösség vezetőit. Nem történik meg tehát az, ami a legfontosabb volna: hogy kellő szakértelem, közérdek, közértelem és közakarat érvényesüljön a cselekvésben, a mindennapi munkában. Véleménye szerint fontos lenne megtalálni, felismerni ebben mindannyiunk közös érdekét és külön felelősségét. S hogy mi hárithatja el oktatásunk mostani kiszolgáltatottságát? Talán egy olyan digitális oktatási rendszerbe való bekapcsolódás, amelyben semmilyen egyirányú, egy centrumra tervezett hatalom nem tudja befolyásolni az információ-áramlást.

Legutóbb márciusi lapszámunkban közöltük *A valakihez szólás, a szó ajándékcsereje* című tanulmányát, amely *A moldvai magyar tájnyelv szótár* anyagához kapcsolódik, hiszen a moldvai magyarban használt kapcsolatteremtő, kapcsolaterősítő beszédmódokkal foglalkozik.

Az úgynevezett „csángó szótár” elkészítése több mint 100 éve szerepel megvalósítandó célként a magyar dialektológiában, a munkát ugyanis nyelvjáráskutatásunk néhány kiváló alakjának sajnálatos halála időről időre megszakította. A nagy elődök (Yrjö Wichmann, Csúry Bálint, Szabó T. Attila és Márton Gyula) szándékának megfelelően, munkatársai közreműködésével, Péntek Jánosnak sikerült szótárrá szerkesztenie ezt a nyelvi kincset. A háromkötetesre tervezett szótár első kötetének első része 2016 őszén jelent meg Kolozsváron, a *Moldvai magyar – közmagyar részt* tartalmazza A-tól K-ig. A második kötet ennek folytatása lesz, harmadik pedig egy illusztrációkkal ellátott *Közmagyar – moldvai magyar* résszel egészíti ki az anyagot, melyben az egyes magyar köznyelven leírt fogalmakhoz rendel moldvai magyar megfelelőket.

S mit kívánhatnánk most, mikor átnyújtjuk Önnek e díjat? Hogy páratlan tudását, tapasztalatait még hosszú évekig kamatoztathassa, akár a Székelyföld hasábjain is!

MOLNÁR VILMOS:
MIHÁLY JÁNOS LAUDÁCIÓJA

A *Székelyföld* folyóirat megjelenésének húsz éve alatt sok érdemes szerzőjét díjazta – határon innen és határon túl. Akik ismerik folyóiratunkat, tudják: a *Székelyföld* több mint egy régiólap, mind szerzőit, mind előfizetőit tekintve. A folyóiratba írók és a folyóiratot olvasók már kezdettől nemcsak a három székely megyében éltek és élnek, hanem nagy számban Magyarországon, és elszórva a világ több más táján, néha más világrészeken is. Úgy néz ki, a Székelyföld régió szellemi határai sokkal messzebbre nyúlnak ki, mint a földrajzi határai.

Az utóbbi években gyakran olyan nem székely származású, külföldön élő történészek és irattárosok is Székelyföld-díjat vehettek át, akiknek a folyóiratunkban megjelent írásai arról tanúskodnak, hogy nemcsak a székelyföldi kutatók érdeklődnek behatóan a székelység múltja iránt. Ám ha ez örömet jelent, még inkább öröm számunkra, ha olyan történészt díjazhatunk, aki amellet, hogy már komoly szaktekintélynek számít a szakmában, a székelység közel- és régmúltjának kutatásában (és erről számtalan szakdolgozata és könyve tanúskodik, nem utolsósorban díjak, kitüntetések, emléklapok is) – ráadásul nem is hagyta el a szülőföldjét, még a szülőfaluját sem –, ott lakik most is, ahol született: Lövétén.

Mihály Jánosról van szó, folyóiratunk régi szerzőjéről, akinek első írása még 2004-ben jelent meg a *Székelyföld* egymást követő három számában, *Fejezetek a lövétei római katolikus egyháztörténetből* címmel. Kicsit beszélnék Mihály Jánosról, munkásságáról. Igaz, hogy itt él közöttünk, de sokszor épp a közöttünk élőkrol tudunk keveset. Vagy nem eleget.

Kezdetnek felsorolnám eddigi foglalkozásait, szép ívű lista áll össze: 1990 és '95 között könyvtáros és művelődésház-igazgató Lövétén. Majd a budapesti Károli Gáspár Református Egyetem történelem szakának elvégzése után (1995–2000) történelem szakos tanár lesz szintén Lövétén, a Székely Mózes Általános Iskolában. (Lehet valami Lövéte légkörében, ami nem engedi el Mihály Jánost. De lehet, hogy benne van ez a valami, például kötelességérzet és feladatvállalás.) 2005–2007

között művelődésszervezőként, tanácsadóként tevékenykedik a Hargita Megyei Kulturális Központban. Aztán következik a szakfelügyelőség a Hargita Megyei Hagyományörző Forrásközpontban (2007–2013), végül 2014-től mostanig kutatási referens a Nemzeti Integrációs és Kárpát-medencei Hálózatfejlesztési Igazgatóságon (a budapesti Nemzetstratégiai Kutatóintézet alintézménye). De mint említettem, lakhelye továbbra is Lövete. Mihály Jánosnak több kulturális intézményből, vertikálisan több szintről is alkalma nyílt rálátni a székely múltra és jelenre.

És akkor még nem is szóltam a horizontális látószögekről. A teljesség igénye nélkül felsorolok párat, díjazott szerzőnk érdeklődési köréhez, szűkebben vett szakterületéhez tartozókat. Ilyen a székelyföldi egyház-történet, művelődéstörténet, társadalomtörténet, gazdaságtörténet, hadtörténet, helytörténet (különös tekintettel az Erdélyi Fejedelemség korára), továbbá a címertan, a genealógia, a vexillológia (ez utóbbi kicsit talán ijesztően hangzik, pedig csak azt jelenti, hogy zászlótan, a zászlók történetét és szimbolikáját tanulmányozó történeti segédtudomány), de behatóan foglalkozott első világháborús katonafüzetekkel, levelekkel, visszaemlékezésekkel, naplókkal, fotókkal is, és írt tanulmányt az ideológiák harcáról 1945 és 1952 között egy székely nagyközségben. Mit lehet erre mondani? Lehetnek történészek, akik mélyebben beleásták magukat a székelység történetének egy-egy korszakába, de aki az egészet olyan átfogóan ismeri, mint Mihály János, úgy gondolom, kevés akad.

Becsülni való a széles látókörűség, ugyanakkor alaposág és pontosság, a hamis mítoszok kerülése, a történelmi tévhitek cáfolata, ami Mihály János dolgozatainak, tanulmányainak, szakkönyveinek fő jellemzője. A hamis mítosz rövid távon tetszetősnek tűnhet, de hosszú távon mindig mocsárba vezető lidércfénynek bizonyul. Eredményesen jövőt építeni csak úgy lehet, ha előbb szigorú, a valóságnak megfelelő leltárt készítenek az építkezni akarók. Leltárt a múltról.

Az utóbbi években örömeinkre és az olvasók örömeire megszapordtak Mihály János írásai a *Székelyföldben*. 2014 óta több írását is közölhattük, tavaly kettőt is, és idén is kettőt. Ezek közül több az első világháború témájával foglalkozik, naplók, emlékiratok vagy *historia domusok* alapján, de akad a régi székely jelképekről szóló tanulmány,

a székeleyek három nemét tisztázó dolgozat, vagy a tizennyolcadik századi Udvarhelyen egymással pereskedő székeley atyafiak perirataiból mutatóban egy csokornyit. Hadd lássák a jelenkor székeleyei, mit cselekedtek az őseik. Jó tudni, hogy a székeley múlt eseményei nem felejtődnek el, vannak, akik kutatják és pontosan számon tartják a lényeges, elgondolkodtató vagy egyszerűen csak jellemző jó és rossz pillanatokat, néha még az egyes embereket is. Csak remélni lehet, hogy ez átgondoltabb, felelősségteljesebb cselekvésre ösztönzi a jelenkor székeleyeit.

Azzal szoktam befejezni a díjazott laudálását, hogy gratulálok a díjhoz, és megkérem, küldjön újabb írásokat. János kivétel, még a nyáron megígérte, hogy rövidesen újabb két írásával tiszteli meg lapunkat. Így tényleg csak az marad, hogy őszintén gratuláljak neki a díjhoz!

GYÖRGY ATTILA:

TEMESI FERENC LAUDÁCIÓJA

Ez most egy kicsit szokatlan lesz. Az igazság az, hogy én sokáig úgy utáltam Temesi Ferencet, mint Petőfi a kukoricagölgödint.

Valamikor a nyolcanas évek végén került kezembe egy kötet, elolvastam, széttéptem, elégettem, kidobtam az ablakon. Ez nem normális. Ez egy író. Ez szeretnék lenni, de ellopta előlem.

És mivel mazochista vagyok, tovább olvastam. Olvasom. Jelen pillanatban a fürdőszobában, a legintimebb pillanatokban két könyvet olvasok. Krúdy *Álmoskönyvét* és Temesi Ferenc *Apám* című könyvét.

Jól indul a nap.

Nagy író, na. Fizikailag is. Nézzetek rá, két méter. És verekedni is tud, ezt onnan tudom, hogy sok évvel ezelőtt a Vörösmarty utcában egy könyvbemutató után mindenképp meg akart verni. Aztán két hónap után küldött nekem egy ólomkatonát, mert tudta, szeretem és gyűjtöm.

Sokszor és sokat voltunk együtt, és igazán sosem. Nem lépte át házam küszöbét, és én sem az Övét. Jó, voltunk regyütt Csíksomlyón, a kegytemplomban, Gyimesen a Csángó Panzióban... és Budapesten a

Beugróban ettünk velős csontot. Életemben ennyire megtisztelve nem voltam.

Kollégák is voltunk, a hajdani, jobb időket megért *Magyar Nemzet*nél.

És tovább faltam a könyveit. És kurva irigy voltam. Nem normális, hogy valaki így ír. De. Az.

A Magyar Írószövetségnél, ahogyan elővetted a zakó zsebéből a pálinkás palackot: na ez volt a megtiszteltetés!

És azóta is szeretem ezt a szögedi embört, sosemvolt bátyámat, a Mestört. Temesi Ferencet.

Nagyobb rang nincs. Ő Temesi, és kész.

Köszönöm Neked, Bátyám.

Még tanulok egy kicsi alázatot. És újraolvasom, sokadjára, a *Port*.

És szentségelek közben, mert túl nagy vagy. Fogadd szívünkől a Székelyföld-díjat.

Majd kimegyünk, verekedünk vagy ölelkezünk.

Bátyám, üdv Neked.

FEKETE VINCE: KONTRASZT

(Laudáció helyett, Gothár Tamásnak)

Bontom a polcokat a pincében
Viszem anyámat
Kivizsgálásra
Bontom a polcokat szedem szét
Őket elputrikásodtak mondja
Öcsém az évek alatt
A boroskorsók alatt a sok
Kiloccsanó kifutó
Bor víz a párás pince a könnyező
Fagomba satöbbi
Következtében
Viszem anyámat kivizsgálásra
Van
Valami a veséjében ami Féléve
mintha növekedésnek
Indult volna egyedül él a szülői
Házban az utóbbi
Negyedszázad alatt
Apját anyját férjét három
Sógorát anyósát és két öccsét
eltemette Anyósát
Anyját hónapokon át ápolta
forgatta Mosdatta
Pelenkázta bontom A polcokat szedem szét
Megette
A gomba a pára a pince
Rossz levegője roppannak
Recsegnek a deszkák a lábak
A tartólécek száll a
Gombaspóra mindenre
korsókra köre Téglára fára
Omlanak esnek szét a deszkák
Mindenre el

Van készülve azt mondja A legrosszabbra is
Testvérei még ennyi időt sem kaptak az élettől Mint
Amennyit ő Élt jöjjön aminek jönnie kell Vallásos
Ember templomba Járó Ha eljött az idő hát
Eljött az idő bontom a polcokat pereg A
Könnyem hull A deszkákra hull a földre a pince
Földjére Bontom török Minden Szakad porrá Lesz
Viszem Anyámat ott megyünk el az Autóval ahol
Gyerekkoromban Annyiszor velük A központi
Park előtt majd a *Viccések* épülete mellett
Ahogy apám nevezte az Ideggyógyászatot az ő
Egykori elvonókúrás menedékhelyét Majd a természet
Egykori épülete aztán a valamikori Gyermekkórház
Következik fent majdnem a domb Tetején a Kolcza-
Kert Ahová a felülvizsgálatok Után be-betértünk
Apámmal Flekken sör üdítő ahány sört ivott Annyi
Húsítót kérhettem én is Bontom a Polcokat hull a
Könnyem a földre a Deszkákra Harmincvalahány
Éve ők hoztak-vittek Most én Hozom anyámat
Hoznám apámat Is de ő húsz évvel ezelőtt úgy
Döntött Hogy ne Kelljen hordoznia többet őt senkinek
Sem nagy Műanyag edényt hoznak benne Egy
Liternyi Folyadékkal hogy azt lassan Ötven perc
Alatt Be kell kortyolgatnia Ismerősök harmincas-
Negyvenes-ötvenes „gyermekek” A hatvanas-
Hetvenes apukákkal anyukákkal Apósokkal
Anyósokkal semmi önsajnálát Semmi parázás
Kínosan igyekszünk is elkerülni Az olyan
Témákat Behívják tudom hogy mit csinálnak
Vele felfektetik intravénásan Benyomnak
Még négy deci kontrasztanyagot Majd betaszítják
Egy kemencébe vagy kétszer-háromszor Láttam már
Akkor az arcát azt a kétségbeesett Riadalmat rajta
Olvasni szeretnék de a Betűk járkalni Kezdenek
A szemem előtt mint a hangyák Bontom a
Polcokat de a deszkák elkezdenek Ugrálni

Mozogni előttem hull a könnyem Nem látok
Másfél óra múlva lesz meg az Eredmény
Addig elmegyünk járkalunk Azokon a
Helyeken ahol harmincvalahány évvel Ezelőtt
A szépséges fiatalasszonnyal Akinek csak
Néhány cisztája van most és azért Imádkozik
Hogy tisztítsa meg a veséjét a Fennvaló és
Adjon újabb haladékot még neki – ha tud
Bontom szedem szét verem Szét
Töröm apró darabokra a Polcokat
Bontom verem szét Hull a könnyem alá...

Székelyderzs, unitárius templom (részlet)

Mezey Katalin

NAPLÓJEGYZETEK

I. GYERMEKET VÁRUNK

Az jár az eszembe, vajon profán gondolat-e Ádventet a gyermekvárás időszakához hasonlítani? Ahhoz a reménységgel teli időszakhoz, amikor új tagjának az érkezésére vár a család. Ez az érkezés megdolgoztatja a fantáziánkat. Magunk elé képzeljük az újszülöttet, a rejtélyesen megvalósuló kis jövevényt. Tudjuk, hogy valamiképpen belőlünk is lett, hozzánk tartozik, a mi életünk is új dimenziót, új távlatot kap majd általa és tőle.

Persze nem tőle, hanem attól az Ismeretlentől, aki őt megalkotta és elküldte nekünk, hogy a magáéval együtt folytassa a mi életünket is. Folytasson minket abban az elképzelhetetlen távolságba visszanyúló láncolatban, amely minden mai élet mögött ott sorjázik. A történelmek előtti korokba, egész a Teremtés pillanatáig visszavezetnek ezek az életláncok: minden szemük egy új nemzedék új tagjának az életét jelenti.

Hogy hány ilyen életláncszemből áll a hozzánk vezető sor, hány ezer gyermekét szeretettel és gonddal felnevelő édesanya és édesapa törődése, felelősségvállalása, munkája kellett ahhoz, hogy mi, mai generációk a világra jöjjünk, arról senki halandónak fogalma nincs. Akármilyen esendők, hitványok, esetleg rosszindulatúak és bűnösök is vagyunk mi, mai emberek, a szeretet és emberi jószág végtelen láncolata kellett ahhoz, hogy annyi évezreden át megszülessenek az őseink, és nemzedékről nemzedékre világra hozzák, vállalják gyermekeiket, míg csak egyszer elért hozzánk a sor, és lettünk – egyetlen élet erejéig – az értelme ennek a sok ezer évnyi emberi fáradozásnak és megszülettünk.

Vajon szoktunk-e úgy tekinteni magunkra, mint akik valójában őseink és elődeink jövőbe vetett hitének a gyümölcsei vagyunk? Szoktunk-e életünk értékét ebben a hozzánk vezető szeretetláncolatban látni és úgy becsülni? Úgy tekinteni magunkra, mint az őseink és

utódaink múltból a jövőbe vezető életláncában bár csak egyetlen, de nélkülözhetetlen láncszemre?

A szélfújta ökörnálnál reményteljesebbé valójában akkor válik ennek a valósága, amikor megszületik addig utolsó láncszemként fityegő életünk folytatása: a belőlünk származó, a ránk bízott utód. Létével rögzíti létünket és jövőt ad az egész eleven láncolatnak.

A semmiből, a nemlétből érkezés hamvassága van az arcán, az új teremtmények, új alkotások varázsa. Csodáljuk azt a természetes bizalmat, amivel ránk pillant, amivel körül néz maga körül a világban. És kétségbeesünk, ha sírásra görbül az ajka, és elkeseredetten gyűrődnek újra össze már épp kisimulni kezdett újszülött-ráncai. Az éhség, az ijedség, vagy valamilyen más, előttünk ismeretlen forrású fájdalom keseríti el, tölti el csalódottsággal őt? Elkeseredetten szorítja ökölbe apró, gyöngéd ujjacskáit, és rázza, egész testét rázza a vigasztalan kétségbeesés. És mi érezzük, hogy nincs, nem is lehet az életben fontosabb feladatunk annál, mint hogy megtaláljuk bánatának okát és megvigasztaljuk.

Akkor is rá gondolunk, amikor nem akarunk: reménységgel, hogy a szeretet új forrása fakad fel általa az életünkben. Mosolyogva, mintha mindig rá, az új, várva-várt kis jövevényre mosolyognánk, aki nélkül már mérhetetlenül szegényebbek lennénk, sőt, talán nem is lennénk.

Az jár az eszemben, vajon profán gondolat-e az *Ádventet* a gyermekvárás időszakához hasonlítani?

II. AZ ERŐSEBB FELELŐSSÉGE

Gyakran halljuk, hogy a béke az erősek felelőssége. Az erősebb félt a családban általában a szülők jelentik, nekik kell vállalniuk a felelősséget a családi békéért. Csak hogy ahhoz, hogy ezt a felelősséget vállalhassák, kell hogy bennük, magukban béke legyen, és rendelkezzenek a béketeremtés képességével. Itt következik be legtöbbször a baj: mert az erősebb fél sokszor úgy gondolja, hogy a békét az akaratának az érvényesítésével kell megteremtenie, tulajdonképpen ki kell kényserítenie. Csakhogy...

A családban és minden más szeretetközösségben a „kikényszerítés” nem békét, hanem háborúságot szokott eredményezni. Miért? Mert a

szeretközösség lényege az, hogy benne az erős és a gyenge egyenrangú és egyenjogú, azaz az erős nem él vissza az erejével és a gyenge nem él vissza a gyengeségével.

Tudjuk, hogy mi az, ha az erős visszaél az erejével: az az erőszak. De hogyan tud a gyenge visszaélni a gyengeségével? A gyenge erőszakja többnyire a zsarolás. Például: – Azért küldesz el engem az óvodába, mert nem szeretsz – mondja a nagyobb testvér, látva, hogy neki el kell mennie, a kicsi meg otthon marad anyu védőszárnyai alatt. A nagyobb gyermek persze tudja, hogy miért is kell neki óvodába mennie, és addig, amíg nem volt kistestvére, ment is vígan. Na, de megváltozott a helyzet: anyunak és apunak új játékszere van, és ezt neki nem könnyű elviselnie. Mostantól minden, ami eddig természetes volt, már nem az, hanem fegyver a szülők kizárólagos szeretetért folytatott harcban.

– Ha nem kapok én is valami extra kedvezményt, akkor ezzel fogom kínozni őket – nem mondja ugyan, de valamiképp így érzi, így gondolja a nagyobb gyerek.

És a szülők is érzik, hogy van a veszteségérzetében valami – a szülői szeretet, ami eddig kizárólagosan őt illette meg, most kétfelé vagy többfelé oszlik –, és ezért büntudatot éreznek (pedig akkor kellene büntudatot érezniük, ha ez nem így lenne.) És máris vége a családi békének.

Mit tehet ilyenkor az erősebb fél, ha a gyenge pl. így harcol a maga helyzetének meggyengülése ellen, és persze nem akar erőszakhoz nyúlni? A gyengével az erősebb mindenképp tapintatos is kell hogy legyen, nem dörgölheti állandóan az orra alá, hogy ő a gyengébb.

Valami olyan megoldás hatékonyabb, hogy az erős megpróbál minél több figyelmet áldozni a gyengébbnek, a szülők a sérelmet reklamáló gyermeknek, és ezzel mintegy tudatosan és nyilvánvalóan többet adnak neki a megszokottnál.

A „jó szülők” ezért is holtfáradtak a második vagy többedik gyermekük születése után, mert a családot megpróbálják az új jövevényhez szoktatni, és ennek érdekében minden korábbinál több figyelmet igyekeznek fordítani az idősebb gyermekekre vagy gyermekekre. Ezzel legtöbbször sikerül is fenntartani a családi békét. Erőfeszítéseiknek

hála az idősebb gyermek ilyenkor a szülőkkal azonosul, nem a kisebb gyermek kiváltságaiból kér részt, hanem a nagyok feladataiból.

A családi békének is alapfeltétele egymás terheinek méltánylása és közös hordozása. Nyilván mindig az erősebb félnek kell többet adnia a maga erejéből, hogy ezzel – valójában is, és átvitt értelemben is – közelebb kerüljön a gyengébbhez, de a családi egyensúlyhoz, azaz a békességhez is.

III. AZ IGAZI AJÁNDÉK

Anyám bátor ember volt, ha azt nevezzük bátornak, aki magabízón szembeszáll a nehézségekkel. Nem tudom, korábban sem tudtam eldönteni, hogy azért volt-e bátor, mert a valóságosnál kisebbnek látta a bajokat, vagy azért, mert annyira bízott a saját jó szerencséjében?

Valószínű, hogy erősen hitt abban – és ez volt az ő istenhitének alapja –, amit a Biblia úgy fogalmaz meg, hogy Isten nem rak nagyobb terhet a vállunkra, mint amekkorát elbírnunk. Pedig az ő nemzedékének vállára mérhetetlenül nagy terheket rakott. Elég, ha elmondom, hogy 1903-ban született Magyarországon, Budapesten, és 1999-ben halt meg ugyanott. Ettől mindenkinek beindulhat a képzelete, aki a 20. századról csak egy kevéske történelmi ismerettel is rendelkezik.

Arról, hogy bátorsága hogyan nyilatkozott meg, csak egyetlen rövidke történetet mesélek el. 1944 karácsonyán Budapest hadszíntér volt. Egy kertes budai házban lakott albréletben a család, anyám itt készülődött az ünnepre két apró gyermekével: háromszendős bátyámmal és velem, aki akkor másfél éves voltam. Apánkat nemrég hívták be katonának, sokadszor, akkor épp talán Székesfehérváron szolgált. Kemény tél, komoly hó volt, és a nagy háborús veszteségeket szenvedő fővárosban Európa két legerősebb szárazföldi hadserege vívta egymással makacs élet-halál harcát.

Anyánk feldíszített karácsonyfát állított az asztalra – kertünkéből fűrészelt le hozzá egy kis fenyőt –, és a légi riadók miatt elsötétített szobában meggyújtott egy kis lámpát és óvatosan, a padló felé fordított fénnel a lavór mellé állította azt. A zománcozott lavórban havat olvasztott, mosdóvizet melegített és karácsonyi ajándékként egymás után lefürdetett, törülközőbe burkolt, majd gyorsan bedugott a paplan

alá minket, hogy a fűtetlen szobában meg ne fázzunk. Ott aztán annyi ruháskába öltöztetett, amennyit csak ránk tudott adni. Közben arról beszélt, hogy milyen szerencse, hogy hozott nekünk jó meleg fürdővizet a Jézuska. Majd karját a sötét szoba egyik sarka felé kinyújtva megmutatta, hogy merre van édesapánk, akiért jó lesz, ha most elmondunk egy imát, mert ő is biztos ránk gondol és értünk imádkozik.

Másnap hajnalban egy orosz gránáttól belövést kapott a kis ház. Senki sem sérült meg, de a konyha egyik falán egy nagy lyuk keletkezett, ki lehetett látni rajta a havas kertbe. Anyánk összecsomagolta a legszükségesebbeket, ruhákat, takarókat, ami ennivalót tudott, szánkóra pakolta és átvezetett minket a szomszédos, emeletes házba, ahol rövid tárgyalás után befogadták a családot a zsúfolt légópincébe. Ennek fejében eljárt a fiatalabb lakókkal a távoli kútra, segített a főzésben is. Áthozta a kiságyunkat, ezután mi ott tébláboltunk a deszkapadokon bundákba, plédekbe burkolódzó lakók között, akik a légítámadások elől kénytelenek voltak a szűk kis betonhelyiségekben meghúzódni.

Rövidesen megjelentek a környéken a budai várból kitört, kiéhezett, legyengült német katonák, majd nemsokára megjöttek az orosz csapatok is.

Valójában, az a bizonyos belövés, ami a házunkat tönkretette, az volt abban az esztendőben a mi igazi, égből jött karácsonyi ajándékunk. Ha az nincs, a mi bátor anyánk nem kéredzkedik be a szomszéd ház pincéjébe, ahol a bekövetkező hadieseményeket mégis csak nagyobb biztonságban vészeltük át, mint amilyenben a magányos kis kerti házban lettünk volna.

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

- Dr. Ábrám Zoltán - Marosvásárhely
Abrán Tünde - Székelyudvarhely
Albert Ernő - Sepsiszentgyörgy
Albert Géza - Székelyudvarhely
Dr. Ambrus József - Székelyudvarhely
Andrási Ilona - Alsósófalva
András Pál - Bukarest
Antal Attila - Csíkszereda
Antal Dénes - Csikmadaras
Dr. Antal Erzsébet - Csíkszentdomokos
Antal István - Székelyudvarhely
Br. Apor Csaba - Marosvásárhely
Dr. Aross Imre-Levente - Székelyudvarhely
Árvay Katalin - Sepsiszentgyörgy
Asztalos István - Székelyudvarhely
Bács Károly - Csíkszereda
Bajkó István - Csíkszentmárton
Bajna György - Gyergyószentmiklós
Bakk-Dávid Enikő - Kézdivásárhely
Bakk Pál - Szentkatolna
Balázs Dénes - Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos - Csíkszereda
Balázsi-Pál Etel - Csíkszereda
Bán Kata - Székelyudvarhely
Barabás Imre - Gyergyóremete
Bara Béla - Csíkszereda
Baracsi Levente - Arad
Bárányi Ferenc - Temesvár
Baricz Lajos - Marosszentgyörgy
Bartha Árpád - Kászonújfalva
Bartha György - Csíkszereda
Bartha Imre - Székelyudvarhely
Bartók Melinda - Kézdivásárhely
Bartos Jenő - Jászvásár
Bege Károly - Gyergyócsomafalva
Benkő Levente - Magyaryvista
Bernád Ilona - Marosvásárhely
Berszán Lajos - Gyimesfelsőlok
Berze Imre - Székelyudvarhely
Bethlen Anikó - Marosvásárhely
Bíró Ambrus Lenke - Székelyudvarhely
Bíró Gábor - Csikmadaras
Dr. Bíró Gábor - Kézdivásárhely
Bíró Géza - Gyergyószentmiklós
Bíró László - Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor - Kézdivásárhely
Bíró Réka - Barót
Bocskay Vince - Szováta
Bodó István - Csíkszereda
Bodor Attila - Sepsiszentgyörgy
Bogdán László - Sepsiszentgyörgy
Bogdán Zsolt - Kolozsvár
Bojtor Attila - Gyulafehérvár
Borbáth Erzsébet - Csíkszereda
Borbély László - Csíkszereda
Borbély Tamás - Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila - Arad
Borboly Csaba - Csíkszereda
Dr. Borboly István - Gyergyócsomafalva
Dr. Borcsa János - Kézdivásárhely
Borsa István - Csíkszereda
Botár István - Csíkszereda
Böloni Domokos - Marosvásárhely
Burus János Botond - Csíkszereda
Czellecz Jenő - Marosvásárhely
Czikó László - Búzásbesenyő
Czoppelt Julianna - Kovászna
Császár Vilmos - Csíkrákos
Csatlós Mihály Levente - Kézdivásárhely
Cseke Péter - Kolozsvár
Ft. Mgr. Csíki Dénes - Nyáradköszvényes
Csiki Zoltán - Parajd
Dr. Csizsár Anna - Marosvásárhely

- Csiszer Imre Csaba - Csíkszereda
Csúcs Mária - Csíkszereda
Daczó Katalin - Csíkszépvíz
Dánél Sándor - Csíkszereda
Damó Csaba - Kézdivásárhely
Darkó Béla - Marosvásárhely
Daróczi Béla - Marosvásárhely
Ft. Darvas-Kozma József -
Csíkszereda
Darvas Mária - Gyergyóalfalu
Dávid Gyula - Kolozsvár
Dávid Katalin - Székelyudvarhely
Dávid Zoltán - Kolozsvár
Deák Ferenc - Csernáton
Deme László - Csernáton
Demeter Edit - Kézdiszentlélek
Dénes Emőke - Homoródalmás
Dénes Erzsébet - Homoródszentpál
Dénes László - Nagyvárad
Dézsi Zoltán - Gyergyószentmiklós
Diénes Gábor - Nagybánya
Dimény Attila - Kézdivásárhely
Dimény Haszmann Orsolya -
Csernáton
Dobos Sándor - Nagyvárad
Dr. Dóczy Annamária - Marosvásárhely
Dr. Dombi Csaba Ábel - Felsőbánya
Domokos Éva - Arad
Ft. Drócsa László - Nyárádszereda
Duma András - Klézse
Egyed Emese - Kolozsvár
Eigel Tibor - Csíkszereda
Dr. Elek Sándor - Csíkszereda
Elekes András - Csíkpálfalva
Elekes Antal - Temesvár
Elekes István - Gyergyóújfalu
Elekes Károly - Sepsiszentgyörgy
Farkas Ambrus - Sepsiszentgyörgy
Farkas Antal - Székelyudvarhely
Farkas László - Gyergyócsomafalva
Farkas Miklós - Segesvár
Farkas Réka - Sepsiszentgyörgy
Dr. Fehér István - Székelyudvarhely
Fekete Albert - Csíkszereda
Ferencz Éva - Kézdivásárhely
Ferencz Gizella - Kézdivásárhely
Dr. Ferencz László - Marosvásárhely
Fischer Alfréd - Székelyudvarhely
Fodor György - Székelyudvarhely
Fodor Levente - Csíkszögöd
Dr. Fodor István - Csíkszereda
Fodor István - Sepsiszentgyörgy
Fodor Pál - Sepsiszentgyörgy
Forró László - Bukarest
Fuják Gyula - Csíkszereda (2 darab
egyéves előfizetés)
Funariu Éva - Szeben
Fülöp Géza - Marosvásárhely
Fülöp Lajos - Székelykeresztúr
Fülöp Sándor - Gyergyóalfalu
Fülöp-Török Réka - Kézdivásárhely
Gajdó Albert - Csernáton
Gál Attila - Székelyudvarhely
Gáldi György - Bukarest
Gál Katalin - Gyergyóújfalu
Gáll Levente - Csíkmadaras
Gálfalvi György - Marosvásárhely
Gálfalvi Zsolt - Marosvásárhely
Dr. Garda Dezső -
Gyergyószentmiklós
Gáspár Sándor - Marosvásárhely
Gazda József - Kovászna
Geréd Gábor - Székelyudvarhely
Gergely Borbála - Csíkszereda
Gergely Zoltán - Kolozsvár
Dr. Germán Salló Márta - Marosvá-
sárhely
Györfi Jenő - Nyárádmagyarós
Dr. Györfi Sándor - Csíkcicsó
Haáz Sándor - Székelyudvarhely
Hadnagy Géza - Farkaslaka
Hantz András - Kolozsvár
Hegedűs Enikő - Csíkszereda
Hegyi Sándor - Székelyudvarhely
Hertza Mikola - Csíkszereda
Dr. Holló Attila - Csíkszereda
Dr. Horváth Anna és Dr. Horváth
István - Kolozsvár

- Horváth Kovács Ádám - Marosvásárhely
 Hubert Sándor - Bukarest
 Illyés Ferenc - Székelykeresztúr
 Imece Márton - Kolozsvár
 Imre Jolán - Csíkszereda
 István Adrian - Székelyderzs
 Istvánffy Katalin - Torda
 Izsák Balázs Árpád - Marosvásárhely
 Jakab Attila Árpád - Székelyudvarhely
 Jancsó Miklós - Kolozsvár
 János Ágnes - Csíkszereda
 János Julianna - Csíkszereda
 Jánosi Bertalan - Csíkszereda
 Jánosi Csaba - Csíkszereda
 Joikits Attila - Szilágysomlyó
 József Álmos - Sepsiszentgyörgy
 Juhász B. Tünde - Csíkszereda
 Kakas Zoltán - Sepsiszentgyörgy
 Káli Király István - Marosvásárhely
 Gróf Kálnoky Tibor - Sepsikőröspatak
 Kánya József - Csíkszereda
 Kassay Vilmos - Csíkszereda
 Katona Lajos - Kolozsvár
 Kedves Béla - Gyimesközéplak
 Kémenes Bernadette - Gyergyószentmiklós
 Kerekes Ágnes - Nagyvárad
 Dr. Kerekes Jenő - Maksa
 Keresztes Péter és Kedves Emőke - Temesvár
 Dr. Kikeli Pál István - Marosvásárhely
 Király László és Edit - Nagyenyed
 Király Zoltán - Kolozsvár
 Kiss Jenő - Sepsiszentgyörgy
 Kiss Lázárné Éva - Kézdivásárhely
 Kocsis László - Marosvásárhely
 Kolbert Tünde - Borszék
 Kolumbán-Antal József - Zetelaka
 Kolumbán Gábor - Énlaka
 Kolumbán László - Székelyudvarhely
 Koncsag László - Szentegyháza
 Konsza Vilmos - Sepsiszentgyörgy
 Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kónya-Hamar Sándor - Kolozsvár
 Koszta Gabriella - Marosvásárhely
 Dr. Kovács Albert - Bukarest
 Kovács Barna - Marosvásárhely
 Kovács Béla - Érmihályfalva
 Kovács Emil Lajos - Szatmárnémeti
 Kovács Katalin - Csíkszereda
 Kovács Mária - Székelyudvarhely
 Kovács Piroska - Máréfalva
 Kovács Zsuzsanna - Bukarest
 Dr. Kozma Dezső - Kolozsvár
 Kozma-Péter Dénes - Zetelaka
 Köllő Félix - Csíkszereda
 Kőszegi Enikő - Csíkszereda
 Dr. Kuna Tibor - Csíkszereda
 Dr. Kurkó János - Székelyudvarhely
 Kristó Boróka - Csíkszereda
 Kürti Miklós - Kolozsvár
 Laczkó-Albert Elemér - Gyergyóremete
 Laczkó Anita - Gyergyóremete
 Laczkó György - Székelyudvarhely
 Laczkó Szentmiklósi Endre - Gyergyóremete
 László Attila - Jászvásár
 Lászlófy Pál István - Csíkszereda
 László György - Maroskeresztúr
 Dr. László Ilona - Marosvásárhely
 Lázár Lilla - Csíkszereda
 Lázár Pál - Marosvásárhely
 Lehoczky Ferenc - Arad
 Léstyán Dénes - Csíkszereda
 Léstyán Sándor - Kézdivásárhely
 Lőrentz Éva-Noémi - Brassó
 Lőrincz Ágnes - Marosvásárhely
 Lőrincz József - Székelyudvarhely
 Madaras Lázár - Brassó
 Mag István - Lövete
 Dr. Major Zoltán Zsigmond - Kolozsvár
 Dr. Makai Magoss Csaba - Felsőbánya
 Markó Béla - Marosszentkirály
 Márk Dezső - Csíkszereda
 Dr. Marton József - Gyulafehérvár

- Márton Ferenc - Temesvár
 Márton Károly - Marosvásárhely
 Mașteriu Erzsébet - Gyergyóremete
 Dr. Máthé Dénes - Kolozsvár
 Mátyás Endre - Szováta
 Dr. Mátyus Gyula - Székelyudvarhely
 Menyhárt Edit - Székelyudvarhely
 Mester Zoltán - Szováta
 Dr. Mészáros Gergely - Csíkszereda
 Mihály András - Csíkszereda
 Mihály Csaba - Csíkszentdomokos
 Mihály János - Lőveze
 Mihály Orsolya - Kolozsvár
 Mikes Borbála - Uzon
 Miklós Imre - Csíkszereda
 Miklós Levente-József - Székelyudvarhely
 Miklós Sándor - Csíkszentlélek
 Miklós Tamás - Marosvásárhely
 Mikó Júlia - Brassó
 Mikola Éva - Torja
 Dr. Mild Edit - Sepsiszentgyörgy
 Mincsor Erzsébet - Gyergyóremete
 Mirk László - Csíkszereda
 Molnár Endre - Marosvásárhely
 Molnár Lea - Csíkszereda
 Murádin László - Kolozsvár
 Murányi János - Székelyudvarhely
 Müller Dezső - Vámfalu
 Nádudvary György - Brassó
 Nagy Árpád - Csíkszentdomokos
 Dr. Nagy Attila - Marosvásárhely
 Dr. Nagy Béla - Székelyudvarhely
 Nagy Benedek - Csíkszereda
 Dr. Nagy Benedek - Csíkszentkirály
 Nagy József - Gyergyóremete
 Nagy Melinda - Nagyvárad
 Nagy Sándor - Székelyudvarhely
 Németh Irén - Vulkán
 Nete Mariana - Csíkszereda
 Novák Sándor - Marosvásárhely
 Oláh Sándor - Csíkszereda
 Olti Kálmán - Csíkszereda
 Orbók Ilona - Csíkszereda
 Orendi István - Székelyudvarhely
 Dr. Ozsváth Imola - Székelyudvarhely
 Pál Zoltán - Csíkdánfalva
 Pálffy József - Csíkszereda
 Papp Mihály - Gyergyóremete
 Papp Zoltán - Zilah
 Péntek János - Kolozsvár
 Péter Éva - Csíkszereda
 Péter Gergely - Csíkszereda
 Péter Péter - Székelyudvarhely
 Pethő Ilona - Csíkszereda
 Petres Sándor - Csíkszereda
 Dr. Piros György - Csíkszereda
 Portik Bakai Ádám - Gyergyóremete
 (7 darab egyéves előfizetés)
 Dr. Puskás Attila - Marosvásárhely
 Dr. Rácz Katalin - Marosvásárhely
 Ráduly János - Kibéd
 Rákosi Eszter Katalin - Sepsiszentgyörgy (3 darab egyéves előfizetés)
 Rancz Árpád - Csíkszereda
 Rancz Györfás Zsuzsanna - Kézdivásárhely
 Rokaly József - Gyergyószentmiklós
 Russu Bors Tibor - Csíkszentkirály
 Sata Lőránd - Voluntari
 Sántha Emese - Marosvásárhely
 Sata Kinga Koretta - Magyarvista
 Sata Klára - Csíkszereda
 Ft. Sebestyén Péter - Marosvásárhely
 Sebestyén Rita - Kézdiszentlélek
 Seprődi József - Dicsőszentmárton
 Silye Béla - Székelyudvarhely
 Siklódi Olga - Székelyudvarhely
 Sipos László - Felvinc
 Sóbester Klára - Marosvásárhely
 Sófalvi László - Székelyudvarhely
 Sógor Árpád - Kolozsvár
 Sógor Csaba - Csíkvacsárcsi
 Sógor Géza - Kányád
 Sógor Gyula - Aranyosgyéres
 Dr. Soós Szabó Klára - Csíkszereda
 Straub Etelka - Borosjenő
 Szabados Béla - Csíkszereda
 Szabó Andor - Bukarest

- Szabó Attila – Nagyalambfalva
 Szabó Ferenc – Gyergyóditró
 Szabó Judit – Kézdivásárhely
 Szabó Magdolna – Csíkszecső
 Szabó M. Barna – Székelyudvarhely
 Szabó Nándor – Marosvásárhely
 Szabó Noémi – Csíkszereda
 Szabó Piroska – Nagyvárad
 Szabó Sándor – Homoródalmás
 Dr. Szabó Sándor – Székelyudvarhely
 Szász-Bertalan Anna – Csíkszereda
 Dr. Szász Éva – Gyergyóalfalu
 Szász Katalin – Bukarest
 Szász Kinga – Kézdivásárhely
 Szász Zoltán – Székelyudvarhely
 Szathmáry János – Gyergyószentmiklós
 Szatmáry Margit – Gyergyószentmiklós
 Dr. Szatmári Sebestyén – Csíkszereda
 Dr. Szatmári Szabolcs – Marosvásárhely
 Szávai Márton – Énlaka
 Szekeres Adorján – Csíkszereda
 Székely Ágnes – Balánbánya
 Székely Levente – Csíkszereda
 Székely Szabó Zoltán – Marosvásárhely
 Széll (Horváth) Anna – Kolozsvár
 Szén Olga – Datk
 Szén Sándor – Siménfalva
 Dr. Szentannai Dénes – Székely-
 udvarhely
 Szilágyi Németh Éva – Kolozsvár
 Dr. Szilveszter László Szilárd –
 Sáromberke
 Szöcs István – Szentegyháza
 Szöcs Viktor – Kovászna
 Tamás Béla – Csíkszereda
 Tamás Géza – Székelyudvarhely
 Tamás Huba – Homoródkarácsonyfalva
 Tamás Klára – Csíkszereda
 Tamás József – Csíkszereda
 Tánzos Vilmos – Kolozsvár
 Tankó Gyula – Gyimesközéplek
 Tapodi Zsuzsa – Sepsiszentgyörgy
 Tiboldi István – Csíkszereda
 Tódor Béla – Kézdiablis
 Tódor Gábor – Homoródalmás
 Tófalvi Zoltán – Marosvásárhely
 Tóth Mária – Arad
 Tőke Mária Magdolna – Csíkszereda
 Tőtős Katalin – Zilah
 Török Áron – Sepsiszentgyörgy
 Török József – Lővéte
 Török István – Koronka
 Dr. Török Sándor – Kovászna
 Tövissi Zsolt – Csíkszereda
 Tulit Ferenc – Csíkszereda
 Vajda József – Csíkszereda
 Vántsa László – Marosvásárhely
 Ványolós A. István – Székely-
 udvarhely
 Varga Edit – Gyergyóremete
 Vass Mária – Csíktaploca
 Vén Ferenc – Kézdiablis
 Veres István – Szatmárnémeti
 Dr. Veress István – Szilágysomlyó
 Veress János – Kovászna
 Vetrő András – Kézdivásárhely
 Vitályos Réka – Marosvásárhely
 Vitos László – Csíkszereda
 Vorzsák János – Csíkszereda
 Vorzsák Margit – Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila – Csíkkarcfalva
 Zágoni Elemér – Karcfalva
 Zonda Csaba – Csíkszereda
 Zöld János – Salamás
 Zsigmond Margit – Székelyudvarhely
 Zsók László – Sepsiszentgyörgy

INTÉZMÉNYEK

- Általános Iskola – Bélafalva
 Általános Iskola – Csomortán
 Általános Iskola – Csíkmenaság
 Általános Iskola – Csíkrákos
 Általános Iskola – Dálnok
 Általános Iskola – Esztelnek
 Általános Iskola – Felsőrákos
 Általános Iskola – Futásfalva
 Általános Iskola – Gyergyószárhegy
 Általános Iskola – Gyergyóremete
 Általános Iskola – Imecsfalva

- Általános Iskola - Kézdiálbis
 Általános Iskola - Kézdiálmás
 Általános Iskola - Kézdikővár
 Általános Iskola - Közéapáta
 Általános Iskola - Málnás
 Általános Iskola - Nagygalambfalva
 Általános Iskola - Nyárádmagyarós
 Általános Iskola - Nyujtód
 Általános Iskola - Ozsdola
 Általános Iskola - Sepsibükszád
 Általános Iskola - Szentkatolna
 Általános Iskola - Torja
 Általános Iskola - Uzon
 Általános Iskola - Vargyas
 Általános Iskola - Zabola
 Általános Iskola - Zágón
 Apáczai Csere János Pedagógusok
 Háza - Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár
 - Gyergyóremete
 Baróti Szabó Dávid Líceum - Barót
 Benedek Elek Tanítóképző Líceum
 - Székelyudvarhely
 Bernády Közművelődési Egylet -
 Szováta
 Cristo Consult Kft. - Csíkszereda
 Csíki Székely Múzeum - Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon - Csíkszépvíz
 Derex Com Kft. - Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár -
 Székelyudvarhely
 Exa-Trade Kft. - Székelyudvarhely
 Gyulafehérvári Római Katolikus Érsek-
 ség Csíkszeredai Segédpüspöksége
 Hargita Megyei Tanfelügyelőség -
 Csíkszereda
 Hargita Megyei Szociális és Gyerekvé-
 delmi Igazgatóság - Csíkszereda
 Iskolai Könyvtár - Szárزازta
 Iskolai Könyvtár - Székelyszáldobos
 Kájoni János Megyei Könyvtár -
 Csíkszereda (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Keramika Kft. - Csíkszereda
 Kézdivásárhelyi Múzeum -
 Kézdivásárhely
 Kontur Kft. - Csíkszereda (5 db.
 egyéves előfizetés)
 Kovászna Megyei Alkotóközpont -
 Sepsiszentgyörgy
 Kovászna Megyei Könyvtár - Sepsi-
 szentgyörgy (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Kovászna Megyei Tanács - Sepsi-
 szentgyörgy
 Kőrösi Csoma Sándor Líceum -
 Kovászna
 Községi Könyvtár - Balánbánya
 Községi Könyvtár - Barátos
 Községi Könyvtár - Bardoc
 Községi Könyvtár - Bereck
 Községi Könyvtár - Bögöz
 Községi Könyvtár - Böllön
 Községi Könyvtár - Csernáton
 Községi Könyvtár - Csikdánfalva
 Községi Könyvtár - Csikkozmas
 Községi Könyvtár - Csikmadéfalva
 Községi Könyvtár - Csikpálfalva
 Községi Könyvtár - Csíkszentdomokos
 Községi Könyvtár - Csíkszentgyörgy
 Községi Könyvtár - Csíkszentmárton
 Községi Könyvtár - Csíkszentmihály
 Községi Könyvtár - Csíkszentsimon
 Községi Könyvtár - Csíkszépvíz
 Községi Könyvtár - Etéd
 Községi Könyvtár - Felsőboldogfalva
 Községi Könyvtár - Fenyéd
 Községi Könyvtár - Galócás
 Községi Könyvtár - Gelence
 Községi Könyvtár - Gidófalva
 Községi Könyvtár - Gyergyóalfalu
 Községi Könyvtár - Gyergyócsomafalva
 Községi Könyvtár - Gyergyóditró
 Községi Könyvtár - Gyergyószár-
 hegy
 Községi Könyvtár - Gyergyóremete
 Községi Könyvtár - Gyergyóújfalu
 Községi Könyvtár - Gyimesfelsőlok
 Községi Könyvtár - Gyimesközéplek

- Községi Könyvtár – Hídvég
 Községi Könyvtár – Homoródmás
 Községi Könyvtár – Homoródszent-
 márton
 Községi Könyvtár – Kányád
 Községi Könyvtár – Kápolnásfalu
 Községi Könyvtár – Karcfalva
 Községi Könyvtár – Kászon
 Községi Könyvtár – Kézdiipolyán
 Községi Könyvtár – Kézdiszentlélek
 Községi Könyvtár – Kommandó
 Községi Könyvtár – Korond
 Községi Könyvtár – Kökös
 Községi Könyvtár – Lemhény
 Községi Könyvtár – Lövéte
 Községi Könyvtár – Maksa
 Községi Könyvtár – Mikóújfalu
 Községi Könyvtár – Nagyajta
 Községi Könyvtár – Nagybacon
 Községi Könyvtár – Nyárad-
 magyarós
 Községi Könyvtár – Oklánd
 Községi Könyvtár – Oroszhegy
 Községi Könyvtár – Ozsdola
 Községi Könyvtár – Parajd
 Községi Könyvtár – Réty
 Községi Könyvtár – Románandrás-
 falva
 Községi Könyvtár – Sepsibodok
 Községi Könyvtár – Sepsikőröspatak
 Községi Könyvtár – Siménfalva
 Községi Könyvtár – Székelyderzs
 Községi Könyvtár – Székelyvarság
 Községi Könyvtár – Szentábrahám
 Községi Könyvtár – Szentersébet
 Községi Könyvtár – Torja
 Községi Könyvtár – Újszékely
 Községi Könyvtár – Uzon
 Községi Könyvtár – Váralja
 Községi Könyvtár – Vargyas
 Községi Könyvtár – Zabola
 Községi Könyvtár – Zágon
 Községi Könyvtár – Zetelaka
 Kulturális Központ – Gyergyószent-
 miklós
- Magyarország Főkonzulátusa – Csik-
 szereda
 Manpres Distribution Kft. – Buka-
 rest
 Mix KFT – Csíkszereda
 Nagy István Művészeti Líceum –
 Csíkszereda
 Németh Géza Egyesület – Csíkszereda
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet –
 Kolozsvár
 Nemzeti Színház – Marosvásárhely
 Orbán Balázs Általános Iskola –
 Székelyudvarhely
 Orbán Balázs Gimnázium – Székely-
 keresztúr
 Petőfi Sándor Általános Iskola –
 Székelykeresztúr
 Polgármesteri Hivatal – Csíkdánfalva
 Polgármesteri Hivatal – Csíkszere-
 da(5 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal – Gyergyó-
 szárhegy
 Polgármesteri Hivatal – Illyefalva
 Polgármesteri Hivatal – Ozsdola
 Református Parókia – Angyalos
 Református Parókia – Árkos
 Református Parókia – Bikfalva
 Református Parókia – Erdőfüle
 Református Parókia – Felsőcser-
 náton
 Református Parókia – Ikafalva
 Református Parókia – Karatna
 Református Parókia – Kiskászon
 Református Parókia – Kézdimarton-
 falva
 Református Parókia – Kézdimárkos-
 falva
 Református Parókia – Kisbacon
 Református Parókia – Komolló
 Református Parókia – Lisznyó
 Református Parókia – Magyarher-
 mány
 Református Parókia – Nagybacon
 Református Parókia – Olasztelek
 Református Parókia – Oltszem

- Református Parókia – Orbaitelek
 Református Parókia – Páké
 Református Parókia – Papolc
 Református Parókia – Sepsimagyarós
 Református Parókia – Székelyszáldobos
 Református Parókia – Szotyor
 Református Parókia – Szörcse
 Református Parókia – Zabola
 Református Parókia – Zalán
 RMDSZ – Elnöki Kabinet – Marosvásárhely
 Római Katolikus Plébánia – Alsótorja
 Római Katolikus Plébánia – Csíkdelne
 Római Katolikus Plébánia – Kézdikövár
 Római Katolikus Plébánia – Majlátfalva
 Római Katolikus Plébánia – Ozsdola
 Római Katolikus Plébánia – Szentivánlaborfalva
 Római Katolikus Plébánia – Szentkatolna
 Római Katolikus Plébánia – Túr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége – Csíkszereda
 Salamon Ernő Líceum – Gyergyószentmiklós
 Sapientia Alapítvány – Kolozsvár
 Sapientia Egyetem Könyvtára – Csíkszereda
 Simó Megsegítő Egyesület – Zetelaka
 Székely Károly Szakközépiskola – Csíkszereda
 Székely Nemzeti Múzeum – Sepsiszentgyörgy
 Szent Erzsébet Öregotthon – Gyergyószentmiklós
 Tamási Aron Gimnázium – Székelyudvarhely
 Tamási Áron Színház – Sepsiszentgyörgy
 Tarisznyás Márton Múzeum – Gyergyószentmiklós
 Tortoma Kft. – Barót
 Unitárius Parókia – Árkos
 Unitárius Parókia – Firtosmartonos
 Unitárius Parókia – Homoródalmás
 Unitárius Parókia – Kálnok
 Unitárius Parókia – Marosvásárhely
 Unitárius Parókia – Sepsiszentkirály
 Unitárius Parókia – Vargyas
 Városi Könyvtár – Barót
 Városi Könyvtár – Borszék
 Városi Könyvtár – Gyergyószentmiklós
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyvtár – Kézdivásárhely

Magyarország

MAGÁNSZEMÉLYEK

- Ágh István – Budapest
 Dr. Antal Balázs – Budapest
 Bakos József – Budapest
 Dr. Balássy Péter – Szombathely
 Bálint Gábor – Dabas
 Barta László – Budapest
 Dr. Bartók Gergely – Budapest
 Báthori Csaba – Budapest
 Beke Mihály András – Budapest
 Bereczky Gábor – Budapest
 Bertha Zoltán – Debrecen
 Bíró Miklós – Budapest
 Birtalan Ferenc – Budapest
 Dr. Botz Lajos – Pécs
 Bodor Ádám – Budapest
 Borbás János – Veszprém
 Dr. Borboly István – Budapest
 Bozó Zoltán – Szentes
 Bőjte-Petneházy Réka – Győr
 Burján Pál – Pécs
 Czakó Gábor – Budapest
 Császár Zoltán – Budapest

- Csenger Levente – Üröm
 Csontó Lajos – Pilisborosjenő
 Dávid Ferenc – Szentés
 Dávid Gyula – Szigetszentmiklós
 Dr. Demeter Béla – Kemece
 Dr. Dobos László – Budapest
 Dobozi Eszter – Kecskemét
 Dömötör Zoltán – Csömör
 Dr. Erdei Antal – Gyöngyössolymos
 Farkas Zoltán – Veszprém
 Fazekas Edit – Cegléd
 Dr. Fázsy Szabolcs – Budapest
 Fejér Istvánné – Szentés
 Fekete Béláné – Budapest
 Fekete Miklós – Szeged
 Ferencz Ernő – Páty
 Dr. Ferenczi Tibor – Budapest
 Dr. Ferencz Csaba – Budapest
 Ferencz I. Szabolcs – Budapest
 Dr. Füleky György – Budapest
 Fűrjesi Csaba – Budapest
 Fúzi Michael Stephan – Budapest
 Dr. Gál József – Budapest
 Gátay István – Devecser
 Dr. Gottwald Péter – Győr
 Guba Pál – Miskolc
 György Tünde – Budapest
 Hankó Zoltán – Kistarcsa
 Dr. Hartványi Tamás – Győr
 Hayek Ibolya – Budapest
 Herman Levente – Budapest
 Horváth Zoltán és Imecs Emese –
 Budapest
 Ilia Mihály – Szeged
 Dr. Iszlai Sándor – Berettyóújfalu
 Iancu Laura – Velence
 Grófné Jancsó Zsuzsanna – Kalocsa
 Ifj. Jancsó Gyula – Budapest
 Jancsó Gyula – Dunapataj
 Jancsó Klára Katalin – Biatorbágy
 Dr. Jánosi Ildikó Kinga – Szeged
 Jánosiné Dandui Gyöngyi – Budapest
 Kántor József – Baja
 Kányádi Sándor – Budapest
 Kádár Tibor – Veszprém
 Karap Ágnes – Budapest
 Dr. Kata Mihály – Szeged
 Keppel Gyula – Budapest
 Keresztes Éva – Brassó
 Király István – Mezőkovácsháza
 Dr. Kiss András – Pócsmegyer
 Kiss Anna – Budapest
 Kiss Bálint – Budapest
 Dr. Kiss Ferenc – Cserszegtomaj
 Kis Krisztián Bálint – Szolnok
 Kisslaki László – Kéthely
 Kósa Csaba – Budapest
 Kósa Lajos – Debrecen
 Kovács Árpád – Ugod
 Dr. Kovács Klára – Császár
 Kökényessy Szilárd – Budapest
 Kőfalvi Magdolna – Budapest
 Dr. Kőrös Erzsébet – Győr
 Dr. Kukorelly Pál – Keszthely
 Kulcsár Júlia – Budapest
 Dr. Kussinszky Péter – Budapest
 Láng Gusztáv – Táplánszentkereszt
 László János – Debrecen
 Lezsák Sándor – Budapest
 Lezsák Tibor – Budapest
 Dr. Lukács Csaba – Fonyód
 Dr. Lukácsy József – Székesfehérvár
 Makai Judit – Budapest
 Márkus Béla – Debrecen
 Mária József – Nyíregyháza
 Márton Lajos – Érd
 Dr. Medgyessy István – Debrecen
 Mészáros János – Gödöllő
 Miklós András – Keszthely
 Dr. Milován Orsolya – Budapest
 Dr. Molnár Jenő – Budapest
 Molnár Sándor – Balatonfüred
 Murányi Sándor Olivér – Budapest
 Dr. Nám Lóránt – Szombathely
 Németh Zsolt – Budapest
 Dr. Obrusánszky Borbála – Mende
 Dr. Oszoly Tamás – Budapest
 Pálfi Sándorné – Berettyóújfalu
 Pappné Németh Andrea – Eger
 Pappné Pongrácz Csilla – Dunabogdány

- Papp Péter - Budapest
 Pataki Gábor Zsolt - Budapest
 Paulovics Tamás - Szentés (4 darab egyéves előfizetés)
 Péterfy Lajos - Bakonyszücs
 Péter László - Szeged
 Dr. Pocsay Gábor - Gyula
 Polóny Levente - Budapest
 Pomogáts Béla - Budapest
 Dr. Porcza Antal - Mosonmagyaróvár
 Prohászka Géza - Balatonfüred
 Dr. Sándor Pál - Simontornya
 Serdült Benke Éva - Paks
 Silay Ferenc - Szeged
 Simai László - Veszprém
 Sokoray László - Pápa
 Dr. Szabó Béla - Göd
 Dr. Szabó László - Pécs
 Szakolczay Lajos - Budapest
 Szarka Gábor - Pomáz
 Szarvas László - Tura
 Szathmári István - Zsadány
 Szász-Fejér István és Katalin - Mosonmagyaróvár
 Dr. Székely András Bertalan - Isaszeg
 Székely László - Budapest
 Szeles András - Encs
 Szepesi Attila - Budapest
 Szepessy Béla - Nyíregyháza
 Szigeti Lajos - Budapest
 Dr. Tekes Kornélia - Budapest
 Térey János - Budapest
 Tiffán Zsolt - Villány
 Tomán Sándor - Szegvár
 Tóth Erzsébet - Budapest
 Tóth Wessely László - Budapest
 Tornai József - Érd
 Tők János - Kecskemét
 Dr. Varga István - Orosháza
 Dr. Varga Péter Pál - Budapest
 Vargha György - Tápióbicske
 Dr. Várszegi László - Pécs
 Vásárhelyi Péter - Budapest
 Dr. Vass Ágnes - Budapest
 Vass Szabolcs - Parád
- Dr. Veress Gábor - Balatonfüred
 Vincze Gábor - Deszk
 Vitályos Ágnes - Budapest
 Vörös István - Budapest
 Zsolnai József - Hernád
 Zsigmond Aranka - Budapest
- INTÉZMÉNYEK**
- Algyői Faluház és Könyvtár
 - Algyő
 Baka István Alapítvány - Szeged
 Bouchal Kft. - Budapest
 Erdély Barátainak Köre Kulturális Egyesület - Szolnok
 Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés) - Budapest
 Jóbarát '92 Bt. - Budapest (4 db. egyéves előfizetés)
 Könyvtárellátó Kht. - Budapest
 Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch László - Budapest
 Magyar Katolikus Rádió ZRT - Budapest
 MTA Társadalomtudományi Központ - Budapest
 Mogoróssy János Városi Könyvtár - Gyula
 Móra Ferenc Népszínház Közhasznú Egyesület - Algyő
 Országgyűlés Hivatala - Budapest - 2 db. egyéves előfizetés
 Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóság - Budapest
 Ötágú Sip Kulturális Egyesület - Szeged
 Paksi Közművelődési Nonprofit Kft. - Paks
 Páholy Irodalmi Egyesület - Pécs
 Péterház Panzió - Szentés
 Révai Miklós Gimnázium - Győr
 Robinson Tours Kft. - Balatonfüred
 Szegedi Tudományegyetem Egyetemi Könyvtára - Szeged
 Dr. Varga Péter Pál Országos Gerincgyógyászati Központ - Budapest

Amerikai Egyesült Államok

Borbély Melinda - Laguna Beach
 Farkas Szabolcs - Milwaukee
 Fodor Albert - New York
 Kirják Attila - New York
 Kiss István - Hawley
 Kovács Árpád - Maryland

Anglia

Sárközi Mátyás - London

Ausztrália

Leontine von Rheinberg - Melbourne

Ausztria

Bede Sándor - Bécs
 Dr. Bartók Miklós - Leopoldsdorf
 Csipkó László - Bécs
 Csutak Magda - Bécs
 Dr. Forbáth Klára - Bécs
 Gellérd Andor - Bécs

Finnország

Petteri Laihonen - Jyväskylä

Franciaország

Nagy Pál - Montrouge
 Párizsi Magyar Intézet - Párizs

Izrael

Lichtenegger Vera - Neshar

Hollandia

Hollandiai Mikes Kelemen Kör

Kanada

Füzéry Géza - Oshawa
 Gábor Zsófia - Ottawa

Németország

Dr. Dobó Attila - Rheine
 Dr. Dobó Tibor - Demmin
 Juliana Johrend - Buchen
 Kisslaki László - Steinbach
 Szakács-Konnerth Mihály -
 Friedrichshafen
 Száva Péter - Krefeld
 Dr. Wieser Györgyi - Starnberg

Svájc

Molnár Attila - Frick

Svédország

Antal Imre - Ljungby
 Csata Attila - Västra Frölunda
 Jordáky Béla - Källered
 Molnár-Veress Pál & Szilágyi Enikő
 - Tangagärde
 Szentkirályi Csaga - Vällingby
 Török Ernő - Vällingby

Szerbia

Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium
 és Kollégium - Zenta
 Fekete J. József - Zombor
 Jovan Jovanovic Zmaj Általános Is-
 kola - Magyarkanizsa
 Kosztolányi Dezső Tehetséggondozó
 Nyelvi Gimnázium - Szabadka
 Nagybecskereki Gimnázium -
 Nagybecskerek
 Rancz Károly - Pancsova
 Tari István - Óbecse

Szingapúr

Marosi Gábor - Szingapúr

Szlovákia

Fehér István - Komárom
 Kiss Mónika - Órös
 Pallér Péter - Komárom
 Selye János Gimnázium - Komárom

Olaszország

György Alfréd - Róma
 Kovács Gergely - Róma

Oroszország

Dr. Fazekas Márta - Moszkva

Ukrajna

Vári Fábrián László - Mezővári

SZÉKELY KÖNYVTÁR

111MD30 0301

1. <i>Székely népballadák</i>	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levevek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagynyedi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. <i>Székely népdalok</i>	35,00 lej
17. Kóváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. <i>Régi székely költők</i>	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükrök</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hilárius</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Fokszanyi szoros</i>	35,00 lej
35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. <i>Székely népi imádságok</i>	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej
40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej

41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Bözödi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegő Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. <i>Régi székely írók</i>	35,00 lej
57. Nagybaczoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendők</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemlér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a *Székelyföld* szerkesztőségében.
Címünk: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5.
Telefon: 0266-311026, Mobil: 0746-195413

Magyarországon a *Székelyföld* folyóirat
a *Magyar Napló* szerkesztőségében rendelhető meg:
1092 Budapest, Ferenc krt. 14 sz., postán: 1450 Budapest, Pf. 77.

SZÉKELY KÖNYVTÁR

1111MD.30 0201

LÖVÉTEI LÁZÁR LÁSZLÓ AJÁNlja
SIKLÓDY FERENC *KÖNYVJEGYEK I. CÍMŰ*
KÖTETÉT

Feleútjához érkezett a 100 kötetesre tervezett Székely Könyvtár sorozat, érdemes tehát megállni szusszanásnyi időre, és kézbe venni, mondjuk, Siklódy Ferenc elegáns, a sorozat előfizetői számára készített könyvjegyeit. Hátha a metszeteket nézegetve azok is kedvet kapnak az olvasáshoz, akiknek eddig valamiért elkerülte figyelmét a Székely Könyvtár sorozat...

„Olyan, a székelység múltjával és jelenével foglalkozó kötetek kiadását tervezzük, amelyek nemcsak székely-magyar öntudatunk megerősödését segítik elő, hanem egyúttal élvezetes olvasmányul is szolgálnak” – írtuk 2012-ben, a sorozat útjára indításakor, s „átismételve” most a sorozat szerzőit és a megjelent köteteket, elégedetten állapíthatjuk meg, hogy ígértünknek maradéktalanul eleget tettünk, hiszen Apor Péter vagy Kányádi Sándor, Bölöni Farkas Sándor vagy Tamási Áron könyvei nemcsak kultúránk alapműveit jelentik, hanem tényleg lebilincselő olvasmányok is.

„Mitől székely egy író?” – hangzott el a kérdés nemegyszer író-olvasó találkozó alkalmával. Tételesen felsorolt válaszlehetőségek helyett arra biztatok mindenkit, hogy olvassa el a Siklódy-könyvjegyeket természetes módon kiegészítő, a kötetek szerkesztői, illetve a sorozat barátai által írt ajánlókat. Meggyőződésem, hogy elolvasva ezt a mini-„irodalomtörténetet”, ebben a kérdésben is tisztábban látunk majd.

